

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту

Кафедра мовної підготовки та соціальних комунікацій

Затверджено

Вченою радою факультету соціально-гуманітарних технологій та

менеджменту протокол від «15» 02

2022_ № 4 Голова вченої ради

Факультету П.В. Зігун

**Конспект лекцій
з навчальної дисципліни**

**«Теорія і практика письмового та усного перекладу з основної
іноземної мови»**

для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

(денної та заочної) форми навчання

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність 035 «Філологія»

ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно)»

статус дисципліни: обов'язкова

Конспект лекцій складено на основі робочої програми навчальної дисципліни «Теорія і практика письмового та усного перекладу з основної іноземної мови», затвердженої Науково-методичною радою Університету від 20.01.2022, протокол №2

Укладач:

Савченко А. П., викладач кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Розглянуто і схвалено кафедрою мовної підготовки та соціальних комунікацій протокол від «12» 01 2022 № 5

Завідувач кафедри

Т.С. Гиріна, д.н.з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Лекція 1. ПЕРЕКЛАД, ЙОГО ТИПИ ТА ВИДИ

1. Завдання лінгвістичної теорії перекладу

Переклад – це дуже давній вид людської діяльності. Без нього важко уявити такі добре відомі історичні факти, як утворення великих імперій, населених багаточисленними багатомовними народами, панування культури однієї нації, яка має більший соціальний престиж, розповсюдження релігійних та соціальних вчень тощо.

Прикладами найдавніших відомих нам перекладів можна вважати переклади Біблії. Як відомо, Старий Завіт первісно був написаний старовинною єврейською мовою (*гібрім*), яка з часом стала мертвою. У II ст. до н.е. був зроблений переклад Біблії арамейською мовою (т.зв. *Таргумім*, від арамейського “*таргум*” – *пояснення*), у II-III ст. – грецькою мовою (*Переклад Сімдесятьох* або *Септуагінта*. За переказом, він був зроблений за 72 дні 72 старійшинами на о.Фарос під Олександрією), у IV ст. – латинською (так званий простонародний або *Vulgata*).

Як бачимо, уже в той час переклад був важливою складовою життя суспільства. Однак, за останні десятиліття масштаби перекладацької діяльності настільки вирости, що є всі підстави говорити про початок нового етапу в історії перекладу. У XX столітті значно розширилися міжнародні контакти. На карті світу з’явилося багато нових незалежних держав, виникли численні міжнародні та регіональні організації держав. Бурхливий розвиток науки і техніки викликав велику потребу в активному обміні інформацією. Щороку в світі відбувається багато міжнародних конференцій, зустрічей, нарад. Значно виріс об’єм міжнародної торгівлі, інтенсивність дипломатичної діяльності, міжнародної кореспонденції. Розширилися культурні зв’язки між народами, насправді масового характеру набув туризм.

Усі ці зміни в житті людства викликали небачену до цього часу потребу в перекладах та перекладачах. За короткий час у світі з’явилося багато секцій, агентств та бюро перекладів, відділів та інститутів інформації, методичних видань, які виходять одночасно декількома мовами. Перекладацькою діяльністю займаються тисячі спеціалістів різного профілю, референтів, інформаторів, секретарів.

Не існує повних статистичних даних про загальний об’єм перекладацької роботи у світі. За далеко неповними даними ЮНЕСКО щороку в світі видається біля 40 тисяч перекладних видань, тобто 100 книг в день. Крім того, виконується велика кількість перекладів для внутрішніх потреб найрізноманітніших організацій та підприємств. Виникли нові підвиди

перекладу (синхронний переклад, переклад кінофільмів, телепередач, судовий переклад тощо). У грудні 1954 року відбувся установчий конгрес Міжнародної федерації перекладачів (ФІТ), котра об'єднала письмових перекладачів багатьох країн світу. Синхронні перекладачі також створили самостійну організацію – Міжнародну асоціацію синхронних перекладачів (АІК).

Роль перекладача є величезною і до нього ставляться високі вимоги. Він повинен вільно володіти двома мовами, бути високоосвіченою людиною з широкими та багатосторонніми знаннями. Перекладач повинен, крім того, добре розбиратися в предметі перекладу. Якщо йдеться про перекладача суспільно-політичного тексту, то він повинен бути в курсі міжнародних подій, знати політичну систему, економіку, географію, адміністративний устрій тощо. Перекладач повинен вивчати культуру, історію, літературу інших народів і особливо народу тієї країни, з мови якого він перекладає. Він повинен знати побут і звичаї цього народу.

Значне збільшення масштабів та значення перекладацької діяльності не могло не привернути уваги вчених. Уже в давні часи робилися спроби якимось осмислити процес перекладу, виявити основні труднощі в його реалізації та їх причини, виробити принципи та рекомендації, які перекладачі могли б використовувати в роботі. Про переклад висловлювалися у своїх роботах багато видатних майстрів слова: Цицерон, Роджер Бекон, Данте, Сервантес, Мартін Лютер, Гете, Пушкін. Активно займалися перекладом та його проблемами Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, П.Грабовський.

Однак лише у середині ХХ століття процес перекладу став об'єктом всебічного наукового дослідження. У цей період робляться перші спроби створити теоретичну модель перекладацького процесу, описати саме ті сторони цього процесу, котрі визначають його своєрідність, відрізняють його від інших видів мовленнєвої або літературної діяльності.

Кожна наука стає самостійною, коли вона має свої об'єкт, предмет і термінологію. Свої об'єкт, предмет і термінологію повинна мати і наука про переклад, якщо вона претендує на самостійність. Що ж повинна вивчати наука про переклад, або як її часто ще називають перекладознавство, перекладологія і навіть транслатологія? Більшість дослідників вважає, що наука про переклад вивчає і повинна вивчати процес перекладу. Під процесом перекладу звичайно розуміють міжмовні перетворення, трансформацію тексту на одній мові в текст іншою мовою. Такі перетворення обов'язково обмежені рамками двох конкретних мов. Тим самим завдання науки про переклад зводяться до порівняльного вивчення двох мовних систем, до деякого комплексу проблем часткової теорії перекладу. Однак процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Процес перекладу як специфічний компонент комунікації з використанням двох мов завжди є діяльністю людини, в ньому акумулюються проблеми філософії, психології,

фізіології, соціології та інших наук, не кажучи вже про лінгвістику, залежність перекладу від якої немає необхідності доказувати.

Слід зазначити, що процес перекладу вужче меж об'єкту науки про переклад. Процес перекладу сам включений в комунікацію, і не в звичайну, а в комунікацію з використанням двох мов. І хоча процес перекладу складає її специфіку, її центральну ланку, тим не менше науці про переклад доводиться вивчати і умови народження вихідного тексту, і умови сприйняття тексту перекладу, і соціальний статус комунікантів, і мовленнєву ситуацію, і різні супутні явища, - все, що входить в складне поняття комунікації з використанням двох мов, яка й складає об'єкт науки про переклад. Моделювання комунікації з використанням двох мов, накопичені про неї знання складають об'єкт науки про переклад. Чим точнішими є методи пізнання комунікації з використанням двох мов і особливо процесу перекладу, тим достовірнішу теорію перекладу ми маємо. Ось чому важливо дослідити не тільки лінгвістичну частину об'єкту науки про переклад, а й весь об'єкт науки про переклад в цілому.

Виділення самостійного об'єкта і відповідно предмета науки про переклад не дозволяє вважати переклад розділом мовознавства. Це положення підтверджується і існуванням в перекладу своєї власної термінології (*синхронний переклад, буквалізми, відповідники* та ін.). Таким чином, існують три умови, які дозволяють розглядати науку про переклад як самостійну науку. В науки про переклад є свої об'єкт, предмет і термінологія.

Процес перекладу, що складає специфіку комунікації з використанням двох мов, має свої суттєві особливості. Перша особливість полягає в його різноманітності. Переклад може здійснюватися письмово і усно, із сприйняттям вихідного тексту через навушники і візуально, в спокійній обстановці кабінету і в напруженій обстановці переговорів. Перекладатися можуть художня проза і наукова стаття, вірші і листівки ворога, розмовні кліше в побутовій ситуації і діалектизми в мові обвинуваченого чи свідка на судовому засіданні. Переклад може здійснюватися з англійської мови на українську, з української на французьку, з італійської на японську і в будь-якій комбінації двох існуючих у світі мов.

Іншою особливістю процесу перекладу є “невловимість” деяких його сторін. Дослідник зазвичай має у своєму розпорядженні два тексти (вихідний і перекладу), а що відбувається в голові перекладача, як перекладач працює – про це можна лише здогадуватися. Все це спонукає або обмежуватися вивченням результатів міжмовних перетворень, або застосовувати метод “чорної скриньки” при дослідженні процесу перекладу, тобто до вимірювання даних на вході (текст оригіналу) і даних на виході (текст перекладу). Цей метод дозволив не лише вийти за межі лінгвістики на емпіричному рівні дослідження, але й зробити перспективні для теорії перекладу висновки

(наприклад, про тенденції перекладу збільшувати складову величину тексту, про вплив прецизійних слів на процес усного перекладу, про організуючу роль лексичних одиниць з нульовою та повторною інформацією при оформленні перекладу тощо).

Різноманітність процесу перекладу, невловимість деяких його сторін, що ускладнює дослідження, є причиною появи численних абстрактних моделей процесу перекладу, до створення різних теорій перекладу. Серед них теорія закономірних відповідників Я.І.Рецкера, трансформаційна теорію перекладу Ю.А.Найда, ситуативна теорія В.Г.Гака, семантико-семіотична модель Л.С.Бархударова, теорія рівнів еквівалентності В.Н.Комісарова. Всі ці теорії перекладу, які складають предмет науки про переклад, в основному правильно відображають різні сторони об'єкту, але вони не відображають об'єкта в цілому. Незважаючи на велику кількість моделей перекладу, навряд чи сьогодні будь-яка теорія перекладу може претендувати на домінуюче положення в науці. Однак, не викликає сумнівів той факт, що всі теорії, які правильно відображають ту чи іншу сторону об'єкта науки про переклад, роблять в неї свій внесок.

Предметом лінгвістичної теорії перекладу є порівняльне вивчення мовних засобів різних мов і їхнього використання в процесі перекладу. В основі порівняння різних мов лежить безпосередній і нерозривний зв'язок між мовою і мисленням. Перекладач може порівнювати слова і фрази різних мов, тому що може порівнювати думки та поняття, які ними виражаються.

Нерозривність зв'язку між мовою та мисленням забезпечує можливість спілкування, обміну думками між людьми, які розмовляють не тільки однією і тією ж мовою, але й різними мовами. Таке різномовне спілкування здійснюється при допомозі перекладу. Закони мислення, закони логіки для всіх народів Землі однакові. Однак вираження думки в кожній мові підкоряється закономірностям, які специфічні для того чи іншого народу, оскільки кожна мова розвивається за своїми внутрішніми законами.

2. Загальна та часткові теорії перекладу, види перекладу

Різноманітність процесу перекладу призводить не тільки до великої кількості різних теоретичних моделей, воно також ставить питання про необхідність відрізнити загальну теорію перекладу, теорії окремих видів перекладу і часткові теорії перекладу. Все, що характеризує комунікацію і процес перекладу загалом, незалежно від умов їх реалізації, жанрового характеру текстів, контактуючих мов і буде важливим для загальної теорії перекладу. Можна сказати, що загальна теорія перекладу займається перекладацькими універсаліями. У цьому відношенні наука про переклад йде за лінгвістикою, в якій питанні про вивчення універсалій останнім часом стало дуже актуальним. Якщо лінгвістика відносить до універсалій всі ті явища, які

прослідковуються у всіх мовах світу, то наука про переклад вважає універсаліями явища і категорії, які характерні для всіх видів перекладу.

Перекладацькі універсалії добре відомі. Сюди відносяться інваріант перекладу, відповідники, одиниця перекладу, буквализми, способи перекладу, інформаційний запас, компоненти акту комунікації. Все це обов'язково виділяється в будь-якому виді комунікації з використанням двох. Перекладацькі універсалії доповнюються явищами, типовими для деяких процесів перекладу (наприклад, передачу стилю автора в художньому перекладі, прецизійні слова в усному перекладі), вони стають визначальними при виділенні теорій в науці про переклад, що породжені специфікою онтології об'єкту.

Загальна теорія перекладу ґрунтується на даних, які отримані при спостереженні об'єкту в різних його проявах. Ці прояви можуть бути випадковими, нетиповими, і тоді вони не враховуються. Ці прояви можуть повторюватися, бути типовими, і тоді теорія вважає їх закономірними загалом або для того чи іншого виду перекладу зокрема. Довгий час не викликала сумніву аксіома: міжмовні перетворення можуть здійснюватися лише людиною. Науково-технічний прогрес у ХХ столітті вніс в це положення суттєве уточнення: міжмовні перетворення може здійснювати як людина, так і машина. Так з'явилася перша основа для класифікації перекладу: механізми міжмовних перетворень. На цій основі було започатковано теорію машинного перекладу.

Теорія машинного перекладу пройшла бурхливий період розвитку. За свій короткий вік вона зробила в загальну теорію перекладу не менший вклад, ніж існуючі теорії перекладу, здійснюваного людиною. Не можна, звичайно, забувати, що машинний переклад ввібрав у себе всі досягнення "домашинного" перекладу. Вирішальне значення в успіхах теорії машинного перекладу мало те, що його автори змушені були моделювати діяльність перекладача і забезпечити функціонування механізмів перекладу. Саме в машинному перекладі була виявлена необхідність окремо розглядати аналіз вихідного тексту і синтез тексту перекладу. На жаль, на відміну від перекладу, здійснюваного людиною, машинний переклад практичними результатами **похвалитися** не може. Але, можливо, це тільки наслідок недостатніх

технічних можливостей, і отримання високоякісного машинного перекладу – це питання часу.

Теорія машинного перекладу поки що існує як дещо єдине ціле. Це пов'язано із стабільністю умов процесу машинного перекладу і невисокою компетентністю машин. Інша справа людина. Їй не тільки доводиться працювати в різних умовах, їй доводиться в залежності від ситуації перекладати письмово або усно, сприймати оригінал очима або на слух. Важко не помітити різницю, що існує між письмовим перекладом, не обмеженим по часу, що дозволяє користуватися словниками і різноманітними довідниками, і усним перекладом, який виконується в екстремальних умовах функціонування розумових механізмів перекладача. Різниця, яка існує між письмовим і усним перекладом, пов'язана з умовами функціонування розумових механізмів, котрі, таким чином, є основою для класифікації перекладу, що здійснюється людиною.

Звичайно, не можна сказати, що в будь-якому виді усного перекладу умови функціонування розумових механізмів співпадають. В послідовному перекладі особливо велика навантаження на пам'ять, а в синхронному перекладі необхідно вміння одночасно слухати і говорити. Однак у будь-якому виді усного перекладу розумові механізми перекладача працюють в ситуації, наближеній до стресової, коли з'являється необхідність в дуже короткий термін переробити величезну кількість вхідної інформації і постійно приймати рішення. Складні умови роботи висувають на перший план доведені до досконалості навички та уміння, знання еквівалентів, допоміжні системи запису і т. ін., але допускають неточності в стилістичному оформленні перекладу. Особливі умови функціонування розумових механізмів концентрують увагу дослідників на особливих проблемах, які й складають окрему самостійну теорію – теорію усного перекладу.

Теорія усного перекладу охоплює загальні для всіх видів усного перекладу питання. Специфічні проблеми послідовного, синхронного перекладу або перекладу з листа, які розглядаються у відповідних теоріях, незмінно зводяться до функціонування розумових механізмів, знакового способу перекладу та до інших питань, які не виходять за рамки теорії усного перекладу. Перед усним перекладом, як і (поки що) перед машинним, не стоїть проблема жанрового характеру тексту, проблема передачі стилістичних тонкощів оригіналу. Перекладати художні твори усно немає сенсу: навіть досвідчені перекладачі не здатні зберегти інваріант, а тому переклад перестає бути перекладом. В усному перекладі на перше місце висувається проблема функціонування навичок та умінь і допоміжних засобів перекладу (система записів, технічне обладнання). Подальший поділ теорії усного перекладу пов'язаний саме з умовами роботи перекладача.

Дещо інакше виглядає справа з письмовим перекладом. Функціонування розумових механізмів перекладача відбувається у відносно спокійних умовах. У письмовому перекладі на перше місце висувається теоретичний аспект роботи перекладача, вміння правильно оцінювати і вибирати мовні засоби, зберігати стиль оригіналу. Так, письмовий переклад художньої літератури дуже відрізняється від перекладу інших текстів. Мова художніх творів характеризується образними засобами, ритмікою мови, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, ніж від вироблених у нього автоматичних навичок.

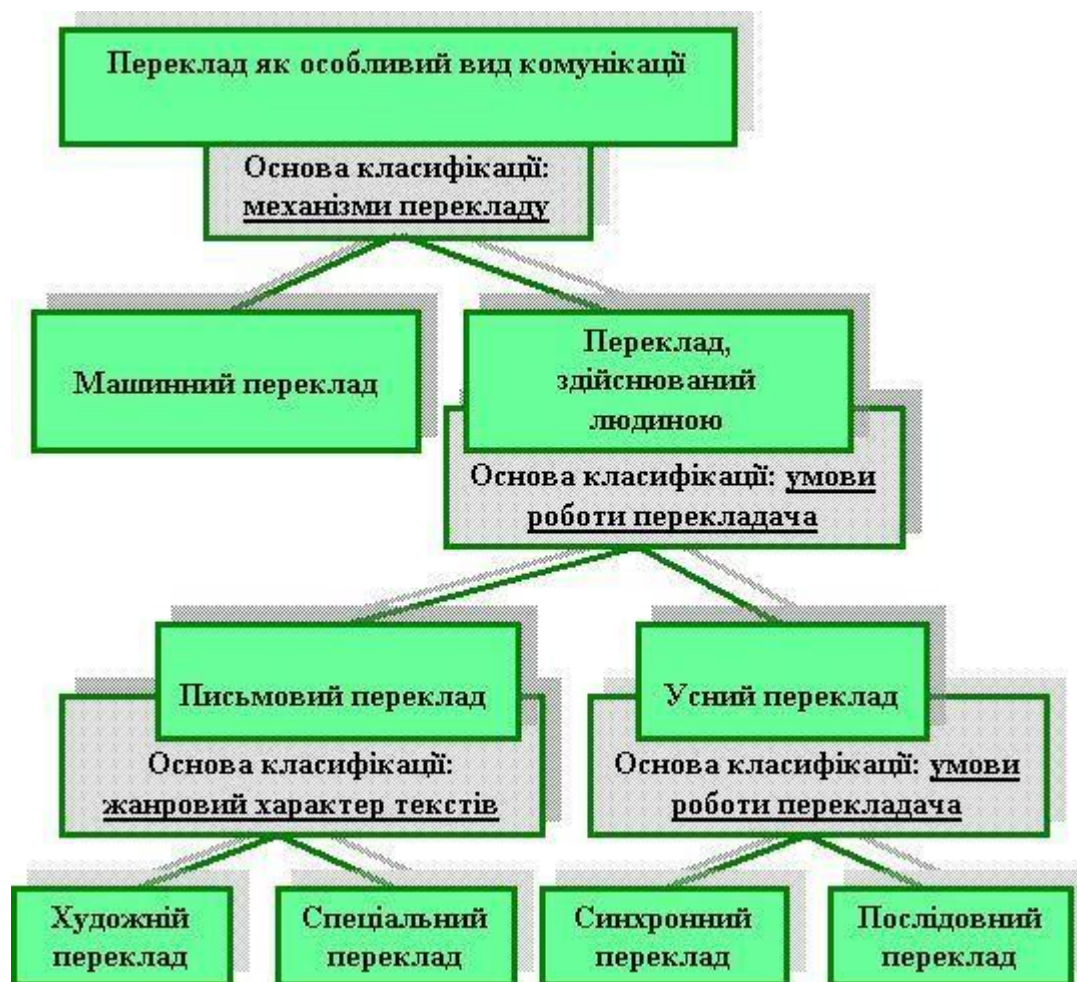
Інакше повинен працювати перекладач наукового матеріалу. В наукових текстах міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в науковій сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками. Все це свідчить про те, що письмовий переклад отримує свою специфіку лише в зв'язку з особливостями вихідних текстів, з особливостями використаних в них мовних засобів.

Мовні засоби визначають жанровий характер текстів, який і є основою для класифікації письмового перекладу і визначає правомірність виділення теорії художнього перекладу і теорії спеціального перекладу.

Теорія художнього перекладу – “найдревніша” з теорій перекладу. Навіть сьогодні багато авторів свої теоретичні положення про переклад розробляють у сфері художньої літератури, тобто в поняттях і термінах літературознавства. Ця обставина є цілком закономірною і її наслідком є широке використання методів порівняльного стилістичного аналізу оригіналу твору і його перекладу. Праці в області теорії перекладу художньої літератури не тільки зробили свій вклад в загальну теорію перекладу, але й започаткували розробку загальнотеоретичних проблем перекладу.

В центрі уваги теорії спеціального перекладу знаходяться терміни і кліше. Терміни групуються за термінологічними номенклатурами, які обслуговують різні галузі знань. Терміни разом з поняттями, які вони позначають, утворюють закриті системи, які слід вивчити, щоб успішно працювати у військовому, економічному, технічному, суспільно-політичному та інших видах перекладу. Незалежно від галузці знань переклад текстів, насичених термінологією і кліше, пов'язаний з єдиним колом проблем, сукупність яких і є теорією спеціального перекладу. Так одна і та ж теорія спеціального перекладу обслуговує діаметрально протилежні області знань: космос і сільське господарство, юриспруденцію і біотехніку. Спеціальний переклад акумулює різні види перекладу, серед яких на перше місце виступають суспільно-політичний, військовий і технічний.

Таким чином, науці про переклад необхідно мати загальну теорію перекладу, яка охоплює все те, що є типовим для будь-якого виду комунікації з використанням двох мов. Науці про переклад важливо мати теорії перекладу, побудовані на специфіці машинного, усного, художнього і спеціального перекладу. Послідовний поділ перекладу, що враховує найсуттєвіші відмінності в самому процесі перекладу, можна представити у вигляді такої схеми:

До цього часу йшлося про загальну теорію перекладу і її розділи (письмовий переклад, усний переклад, художній переклад і т. ін.), тобто про абстрактну модель перекладу, яка включає все те, що повторюється в кожному конкретному процесі перекладу. Процес перекладу завжди зв'язаний з двома конкретними мовами. Переклад, конкретизований двома мовами, описується уже не загальною, а частковою теорією перекладу, в рамках якої особливо багато доводиться займатися співставленням двох мов.

Співставлення двох мов, з одного боку, означає повернення в лінгвістику, а з іншого боку, воно надає обширний матеріал для загальної теорії перекладу. За своєю суттю порівняльне вивчення двох мов не є ще теорією перекладу, і воно зводиться до порівняльної граматики, лексикології, стилістики. Порівняльне вивчення двох мов отримує перекладацьку

специфіку, якщо воно відбувається в процесі перекладу і якщо порівняння текстів у перекладі стає не самоціллю, а засобом пізнання процесу перекладу. Висновки, отримані в результаті співставлення двох мов з позиції завдань і цілей науки про переклад, мають значення головним чином для часткової теорії перекладу. Співставлення двох мов у перекладі не взагалі, а в конкретному виді перекладу, тобто в машинному, усному, письмовому, художньому чи спеціальному, і є основою часткової теорії машинного перекладу, часткової теорії письмового перекладу, часткової теорії художнього перекладу і т. ін.

Лекція 2. Галузі та поняттєва база перекладознавства

Загальна теорія перекладу спираючись на поняття структурної лінгвістики та теорії інформації, розглядає переклад як міжмовну комунікацію, а сам процес перекладу як такий, що складається з двох основних етапів – аналізу (розуміння повідомлення) і синтезу (творення повідомлення). У центрі уваги ЗТП – типи реалізації процесу перекладу, різноманітні перетворення текстів при перекладі. Положення ЗТП конкретизують на матеріалі двох мов, які вступають між собою в контакт у процесі перекладу (наприклад, переклад з англійської або італійської мови українською, з німецької французькою і т. п.). Загальне та часткове завжди взаємопов'язане. Часткові теорії перекладу спираються на широкий емпіричний матеріал, збагачують загальну теорію, роблять її достовірнішою та доказовішою.

Часткові теорії аналізують під кутом зору процесу перекладу лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості двох мов і виробляють рекомендації щодо найбільш ефективних способів перекладу текстів. З частковими теоріями перекладу взаємодіють стильові теорії перекладу, які узагальнюють практику перекладу текстів, що належать до певного функціонального стилю. Отже, маємо теорії перекладу наукових та технічних текстів, офіційно-ділових текстів, газетно-інформаційних повідомлень, публіцистики. Найбільш розвиненою з-поміж стильових теорій є теорія художнього перекладу.

Мета цієї галузі перекладознавства – шукати шляхи вдосконалення мистецтва перекладу, всебічно досліджувати особливості творчого процесу перекладу літературних творів та розробляти принципи його аналізу й критерії його оцінки. У той час як спеціальні теорії перекладу досліджують специфіку різних видів перекладацької діяльності (переклад усний, письмовий, синхронний, послідовний, абзацно-фразовий) й особливості, своєрідність і закономірності, зумовлені жанром твору, що перекладається (переклад художньої, наукової, технічної, публіцистичної та іншої літератури). Загальна і часткові теорії перекладу: - виявляють найбільшу близькість до таких лінгвістичних наук, як лексикологія і граматики - часткові теорії перекладу безпосередньо ґрунтуються на порівняльній лексикології та граматиці двох мов, - теорія художнього перекладу закономірно пов'язана із лінгвістикою (мовознавством), із літературознавством, стилістикою, оскільки “першоелементом” художнього

твору, є мова. – Історія теорії та практики перекладу пов'язана з дослідженням історичних етапів й основних напрямків перекладацької діяльності, періодизацією перекладів, варіюванням уявлень про сутність перекладу, роль перекладної літератури в національних літературах тощо. - Критика перекладу дає оцінку адекватності перекладу оригіналові й обумовлює значення перекладів для культури мови, що приймає. Цей напрямок зазвичай пов'язаний із перекладами художньої літератури та тільки починає оформлюватися в самостійний науково обґрунтований розділ загального перекладознавства. – Теорія машинного перекладу є підґрунтям моделювання процесу природного перекладу. Вона спрямована на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з однієї мови іншою переважно науково-технічних і ділових текстів.

Деякі дослідники вважають, що у сучасному перекладознавстві існують ще два розділи: практикологія перекладу, яка включає в себе соціологію перекладу, редакційну роботу над перекладом, методологію критики перекладу, та дидактика перекладу, що вивчає питання навчання перекладачів і складання посібників для них. - Становлення когнітивної лінгвістики зумовило появу нової галузі перекладознавства – когнітивної транслятології, орієнтованої на дослідження концептуальних структур, які відповідають вербальним формам текстів оригіналу та перекладу, а також когнітивних механізмів перетворення інформації при перекладі. - Переклад завше відігравав особливу роль у розвитку світової культури. - Ф. Ніцше заявляв рішуче: “Міру відчуття історії тією чи іншою епохою можна виміряти по тому, як в цю епоху перекладають тексти, та по тому, як ця епоха намагається зробити своїм здобутком попередні часи та книги минулих епох” 3 . - Переклад з'явився одразу після народження писемності. - Найдавніша форма письма – шумерський клинопис – виникла в Месопотамії. Такі письмові знаки постали ще 4,5 тисячоліть тому у формі текстів на двох і трьох мовах, виконаних на глиняних табличках, знайдених під час археологічних розкопок. Саме старовавілонські таблички релігійного змісту, написані шумерською та аккадською мовами, – найдревніші свідки перекладацької діяльності. - Перший перекладач, якого знаємо за іменем, єгиптянин Анхурмес, верховний жрець (XIV ст. до н.е.).

Дефініції терміну “переклад” залежать від дослідницьких цілей і поглядів ученого та його приналежності до тієї чи іншої наукової школи. Існує багато визначень поняття переклад (більше 40), вони розрізняються за структурним, семантичним та функціональним підходом. Переклад – це заміна елементів або структур однієї мови на елементи іншої (Н. Хомський, Ю. Найда).

Переклад – це передача мовою перекладу найближчих еквівалентів оригінального повідомлення з точки зору значення та стилю (Ч. Табер, Ю. Найда). З точки зору функціонально-комунікативної спрямованості розрізняються три види перекладу: художній, суспільно-політичний та спеціальний. За способом виконання переклад може бути: • письмовим; • усним, на слух; • усним, з листа; • послідовним / синхронним. Головними видами усного перекладу є послідовний (consecutive) та синхронний (synchronous). Усі ці підходи роблять певний внесок у сучасне розуміння перекладу як міжмовної комунікації. Таке розуміння перекладу поділяють українська (І. Корунець, В. Карабан, В. Коптілов, О. Семенець) та російська (Л. Бархударов, В. Комісаров, О. Швейцер) школи. Згідно з цим підходом, переклад – це процес трансформації мовленнєвого повідомлення з однієї мови другою мовою за умови, що його значення залишається незмінним [Гелій Чернов]. Переклад – процес трансформації мовленнєвого утворення на одній мові в мовленнєве утворення на іншій мові при збереженні незмінного значення (Л. Бархударов).

Леонід Степанович Бархударов Переклад – одне з найдавніших занять людини. Розбіжність мов спонукала людей до цієї нелегкої, але такої необхідної праці, яка слугує цілям спілкування й обміну духовними цінностями між народами. Слово “переклад” багатозначне; воно має два термінологічні значення, які нас цікавлять. Перше з них визначає розумову діяльність, процес передачі змісту, вираженого однією мовою, засобами іншої мови. Друге називає результат цього процесу – текст усний або письмовий. Хоча ці поняття й відрізняються, вони являють собою діалектичну єдність, одне не мислиться без іншого (В.С. Виноградов). 12 Венедикт Степанович Виноградов/

Переклад – це одне з найдавніших занять людини. Усі стосунки між державами підтримувались за безпосередньою допомогою так званих “товмачів”, які були одними з найосвіченіших членів свого суспільства. Але аж до останнього століття переклад був справою дещо інтуїтивною (І. В. Корунець). Ілько Вакулович Корунець Переклад визначається як один з видів мовної діяльності, що зводиться до процесу передачі думок, висловлених однією мовою засобами іншої. Це процес взаємодії двох мов. А якщо це так, то цей вид практичної діяльності спирається на лінгвістичний субстрат. Переклад – це розумова діяльність, процес передачі змісту, висловленого однією мовою, засобами іншої мови та результат цього процесу. Переклад викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті однією мовою, за

допомогою еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою (А. В. Мамрак). Алла Володимирівна Мамрак На глибоке переконання Й.В. Гете, переклад – "один з найбільш важливих і найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми". Навіть важко уявити собі, скільки інформації, цілих пластів чужомовної культури, духовного багатства втрачала б світова цивілізація у випадку відсутності перекладу як явища. У загальному перекладознавстві існують різні класифікації перекладів у залежності від певних критеріїв. За формою виокремлюють: усний і письмовий переклад. Л. Бархударов пропонує докладніший поділ цих видів перекладу.

Письмово-письмовий переклад, або письмовий переклад письмового тексту: обидві мови – ВМ та МП – вживаються в письмовій формі.

Усно-усний переклад, або усний переклад усного тексту: обидві мови – ВМ та МП – вживаються в усній формі. У межах цього виду перекладу існує два різновиди: послідовний і синхронний переклад. Послідовний переклад іде за текстом першотвору, або є таким, що вже пролунав, тобто сказаним повністю, або виголошуваним з перервами – зазвичай “поабзацно”, тобто групами з декількох речень, рідше “пофразово” – окремими реченнями з паузою після кожного речення.

Синхронний переклад здійснюється одночасно з виголошуванням тексту оригіналу – точніше кажучи, він здійснюється в цілому одночасно, однак на окремих проміжках мовлення синхронний переклад або відстає від мовлення на ВМ з мінімальним розривом у часі (на декілька слів) або дещо забігає наперед порівняно з промовлянням тексту ВМ. Це стає можливим завдяки механізму ймовірного прогнозування, тобто здатності перекладача до певної міри вгадувати зміст ще не сказаних відрізків тексту на ВМ. Це “прогнозування”, компенсуючи деяке відставання синхронного перекладу порівняно зі звучанням оригінального тексту на інших відрізках, і дає можливість здійснювати усний переклад у цілому одночасно з промовлянням вихідного тексту.

Послідовний і синхронний переклад – пов’язані зі специфічними труднощами психологічного характеру: ✓ перший різновид потребує від перекладача добре натренованої швидкодіючої пам’яті; ✓ під час другого ж на перший план виступає вміння одночасного слухання та говоріння, яке потребує спеціальної тривалої підготовки. ➤ Письмово-усний переклад, або усний переклад письмового тексту. ВМ вживається у письмовій формі, МП в

усній. У цьому виді перекладу також можливими є два різновиди: о переклад, що здійснюється одночасно з читанням першотвору про себе (як і під час синхронного перекладу, з послідовними відставаннями та випередженнями). Такий різновид письмово-усного перекладу часто називають “перекладом з аркуша”; І. Литвин. Перекладознавство. Режим доступу до підручника: <http://eprints.cdu.edu.ua/60/> 14 о переклад, що здійснюється послідовно, після прочитання всього тексту в цілому або поабзацно. Такий різновид письмово-усного перекладу називають “перекладом з підготовкою” (назва умовна, “підготовка” в цьому випадку

мінімальна – попереднє прочитання та розуміння тексту оригіналу). ➤ Усно-письмовий переклад, або письмовий переклад усного тексту. ВМ вживається в усній формі, МП – у письмовій. Єдиним випадком практичного застосування усно-письмового перекладу є так званий диктантпереклад – один із різновидів тренувальних вправ на заняттях з вивчення іноземної мови, під час якого усний текст (першотвір) вимовляється у штучно вповільненому темпі (“швидкість диктанту”), що дає можливість здійснити письмовий переклад. Зрідка диктант-переклад зустрічається також у практичній діяльності перекладачів, коли перекладач друкує переклад іншомовного тексту, що диктується йому у вповільненому темпі.

За критерієм взаємозв’язку з оригіналом існують:

➤ Дослівний переклад – механічна підстановка слів заданої мови як еквівалентів слів іншої мови за умов збереження конструкції.

➤ Вільний переклад передає загальний зміст тексту іншою мовою відповідно до розуміння перекладача (не дотримуючись формальної відповідності між мовою-оригіналом і мовою-перекладом). За критерієм участі людини виокремлюють:

➤ Машинний – автоматичний переклад тексту, виконаний електронними машинами. Операційними ланками машинного перекладу, який застосовує принцип “синтезу через аналіз”, вважаються: парсер – синтаксичний (або в інших моделях, фонетичний і морфологічний) аналіз вхідного тексту за допомогою лексикону та граматики; трансфер – застосування проміжних рівнів представлення вхідного тексту за допомогою мов-посередників, структур знань, лексичних і синтаксичних фільтрів і т. ін.; синтез вихідного

тексту на підставі граматики та лексики мови вихідного тексту й інформації проміжного рівня. За жанрово-стилістичною приналежністю тексту: ➤ інформативний, або спеціальний (офіційно-діловий, науковотехнічний, газетно-публіцистичний, переклад релігійних текстів) і ➤ художній переклад. За сферою спілкування розрізняють: художній, науковий, технічний, релігійний, юридичний, політичний, побутовий та інші типи перекладу.

Зв'язок перекладу з іншими науками

Сучасну теорію перекладу можна охарактеризувати як результат міждисциплінарних досліджень. В рамках перекладознавства вивчаються фізіологічні, психологічні, літературознавчі, етнографічні та інші сторони перекладацької діяльності, а також історія перекладацької діяльності в тій чи іншій країні або країнах. Залежно від предмету дослідження можна виокремити психологічне перекладознавство (психологія перекладу), літературне перекладознавство (теорія художнього і літературного перекладу), етнографічне перекладознавство, історичне перекладознавство і т.п.

Літературознавці досліджують переважно художній переклад з точки зору його естетичної еквівалентності оригіналу, ролі мови перекладу у розвитку духовної культури. Літературознавчий підхід до перекладу передбачає звернення до особистості перекладача, спробу зрозуміти його вибір виходячи з особистісних якостей.

Соціальний статус перекладу як суспільно значимої діяльності вимагає вивчення із залученням наукового апарату **соціології**. Соціологія може досліджувати переклад як один із видів соціально-рольової взаємодії.

Зв'язок перекладу з **етнографією, історією та антропологією** обумовлений тим, що культурно-історична варіативність життя і побуту, мови і світосприйняття людей дуже різняться. Перекладачі часто мають вирішувати задачу мовної і культурної варіативності, проблему розуміння повідомлення, яке було створено іншою мовою, в іншій культурі, в іншу історичну епоху, людьми іншої мовної свідомості, які по іншому сприймають і називають оточуючий світ.

Необхідність розробки спеціальних методів навчання перекладу зробили його об'єктом **педагогіки і методики**.

Особливості поведінки і психічного стану усних перекладачів, які працюють в умовах стресу, привертають увагу **психології**. Перекладацька діяльність вивчається психологами як різновид психічної діяльності.

Переклад вивчається **семіотикою** як процес переходу від одної знакової системи до іншої.

Для **логіки** переклад постає як процес перетворення смислів.

Для **когнітивістики** – як процес пізнання чужої дійсності крізь призму своєї.

Переклад може вивчатись **медициною**, наприклад, для з'ясування, яким чином змінюється артеріальний тиск та пульс у перекладачів під час перекладу.

Переклад може вивчатись **юридичною наукою** в аспекті відповідальності перекладача за результат своєї діяльності.

Переклад як специфічна форма відтворення дійсності, в основі якої лежать категорії, що є близькі художньому образу, може бути цікавий і для теорії мистецтва.

Але, незважаючи на все сказане, більшість праць в області теорії перекладу має більш менш яскраво виражену лінгвістичну спрямованість. Теорія перекладу широко використовує лінгвістичні методи дослідження (наприклад: *метод співставного аналізу, метод компонентного аналізу, метод трансформаційного аналізу* та ін.)

Саме лінгвістичні дослідження внесли основний вклад у розвиток науки про переклад, і саме лінгвісти були першими теоретиками перекладу.

Наука про переклад тісно пов'язана з іншими галузями філології. Вона виникла на перехресті літературознавства й лінгвістики, але не всі розділи цих двох наук мають до неї безпосередній стосунок.

Оскільки перекладач завжди працює над текстом конкретного художнього твору, то для нього велике значення має заглиблення в **літературознавчий аналіз** цього твору. Такі класичні праці, як «Із секретів поетичної творчості» І. Я. Франка чи «В майстерні художника слова» О. І. Білецького, дуже багато дають і перекладачеві, і дослідникові перекладу. Вони вчать уважно вчитуватися в текст, замислюватися над проблемами психології творчості, зважувати роль окремої деталі щодо цілого твору. Вони вчать сприймати текст на тлі всієї творчості автора в її взаємозв'язках із суспільним життям, проникати в глибини ідейно-художнього задуму письменника, розуміти багатогранність створених ним образів.

Значну допомогу перекладачеві може подати й структурне дослідження художніх творів. Єдність форми й змісту художнього твору переконливо розкривається в процесі проникнення в його структуру. На перший погляд дрібні й малопомітні елементи художнього тексту виявляють у процесі структурного аналізу свою необхідність і значущість для створення художніх образів.

Неабияке значення для перекладача має й наука про **МОВУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ**. Уважне вивчення мовного арсеналу письменника, розуміння функції тих чи інших мовних засобів у контексті його творів роблять ясними для перекладача чимало творчих завдань, підказують правильне їх розв'язання.

Перекладачам і дослідникам перекладу всі ці галузі філології, їх методи та здобутки потрібно сприймати в їх взаємопов'язаності та взаємодоповнюваності. Перекладач має бути водночас і літературознавцем, і лінгвістом, бо в його праці ніби «знімається» протиставлення цих двох філологічних наук. Відійшли в минуле наївні суперечки про те, до якого «відомства» належить наука про переклад - літературознавчого чи лінгвістичного. У наші дні все більш поширюється погляд на перекладознавство як на повноправний розділ філології, що має свій предмет і методи, що співвідноситься з окремими галузями наук про літературу і про мову, але не розчиняється ні в лінгвістиці, ні в літературознавстві.

Це, певна річ, не означає, що ті чи інші лінгвістичні чи літературознавчі ідеї не можуть прищепитися на ґрунті науки про переклад. Навпаки, вони можуть бути дуже корисними для її розвитку. Прикладом такої актуальності для перекладознавства наукової ідеї, висловленої свого часу без будь-якого зв'язку з перекладом, може служити положення великого українського філолога О. О. Потебні про будову художнього твору.

Уподібнюючи структуру художнього твору структурі слова, О. О. Потебня вважав, що вона складається з трьох компонентів: зовнішньої форми, тобто обробленого відповідним чином матеріалу (мови), змісту і внутрішньої форми, тобто способу уявлення змісту (у поетичному творі це образ). Ці три компоненти має оригінал, і так само твір, що з'являється внаслідок процесу перекладу, має три відповідні компоненти. Але ставлення перекладача до кожного з них зовсім різне. Якщо - в ідеалі, принаймні, - зміст твору має лишатися незмінним, а зовнішня форма підлягає цілковитій заміні, то основною сферою застосування майстерності, здібностей, вправності перекладача залишається саме внутрішня форма, тобто *образність*

художнього твору. Аналогічний процес (але, зрозуміло, в простішому вигляді) маємо при перекладі нехудожнього тексту: зміст висловлювання вихідною і цільовою мовою має бути тотожним, зовнішня форма висловлювання (звучання слів, їх порядок, притаманні їм граматичні категорії тощо) замінюється відповідно до специфіки цільової мови, а внутрішня форма слів і словосполучень трансформується таким чином, щоб забезпечити адекватний зв'язок між успадкованим змістом і новонародженою формою.

Питання з теми:

1. Чи завжди переклад передбачає використання *двох* мов?
2. Чи можливі переклади без використання мов?
3. Яким чином дослідження перекладу змінилось у ХХ ст.?

Запитання для самоперевірки:

1. Що складає об'єкт та предмет лінгвістичної теорії перекладу?
2. Які завдання ставить перед собою теорія перекладу?
3. Дайте визначення поняттю „переклад”.
4. Чим обумовлений тісний взаємозв'язок теорії перекладу і мовознавства?
5. Які параметри покладені в основу типологізації перекладів?
6. В чому полягає міждисциплінарність дослідження перекладу? У сфері яких наук проводяться дослідження перекладу, і що становить інтерес для кожної з наук?

Лекція 4

Індивідуальність перекладача і особистість автора

Художній переклад відігравав і відіграє важливу роль у структурі міжкультурної комунікації, а відтворення його етноспецифіки є особливою лінгвістичною та культурологічною проблемою сьогодення. Мова художньої літератури залишається багатим, цікавим і актуальним матеріалом для дослідження.

У процесі художнього перекладу відбувається творча взаємодія індивідуальностей автора оригіналу і перекладача. Стосунки між перекладачем і автором можуть бути кардинально відмінними, інколи достатньо схожими.

Недосвідчений перекладач, який недостатньо володіє рідною мовою, отже, не може виявити власної індивідуальності, тяжіє до буквалістського копіювання тексту – і зазнає поразки. З-під його пера виходить антихудожній, немічний твір. Перекладач суб'єктивіст, який прагне відтворити оригінал відповідно до власної психологічної настанови, а не до настанови його автора, підминає під себе індивідуальність автора першотвору й перемагає його. Він дає читачеві новий твір, який має з оригіналом спільну назву й кілька деталей, проте не є відображенням оригіналу, але існує й третій варіант стосунків між перекладачем і автором. Талановитий перекладач, який має власну індивідуальність, скеровує її на те, щоб якнайглибше зрозуміти і якнайповніше втілити засобами рідної мови оригінал. Він свідомо підпорядковує свою індивідуальність особі автора оригіналу, як актор підпорядковує свою поведінку на сцені задумові автора твору. Він усвідомлює себе як провідника ідей та образів першотвору, з якими він прагне познайомити співвітчизників. Такий підхід перекладача до свого завдання єдино правильний [3].

Доля майбутнього перекладу залежить від вірного розуміння тексту перекладачем, рівня його компетенції як читача вихідної і цільової мов, здібності оцінити міжкультурні розбіжності. Якщо перекладач не побачив в тексті всіх закладених варіантів його прочитання, невірно зрозумів реалію, авторську концепцію, то жоден отримувач перекладу, наскільки б підготовленим читачем він не виявився, не зможе знайти їх в тексті і зрозуміти авторську концепцію, оскільки перекладач просто не закладе їх в текст перекладу. Щоб уникнути таких неприємностей, перекладач художньої літератури повинен чудово знати вихідну мову, літературу, історію, культуру народу, бути знайомим з творчістю, системою поглядів та естетичних цінностей автора, володіти технікою художнього письма.

З одного боку, вихідний текст – це знакове відображення авторської думки, що набуває самостійного статусу. З іншого, вихідний текст переосмислюється, перероджуючись, таким чином, в нову матеріально-виражену думку, відчужену від автора і сформовану у свідомості перекладача. Щоб твір продовжував «жити» в новому мовному середовищі,

перекладач повинен прийняти на себе функції автора і відтворити творчий процес його створення і заповнити новими асоціаціями, які викликали б нові образи, властиві даній мові. Проте, перекладач не вільний на відміну від автора твору у вираженні свого «я», бо його творчість направляється авторським задумом і ситуацією перекладу. Тому процеси сприйняття і розуміння перекладачем тексту, що підлягає перекладу, є суб'єктивними в тому плані, що його особа не тотожна особистості автора. Особистість перекладача неминуче відбивається на перекладі.

В теорії перекладу проявляється тенденція до виявлення суб'єктивних факторів в процесі перекладу. В категорію суб'єктивного зазвичай включають різного роду психологічні, соціальні, політичні, історичні, часові, культурологічні та інші види впливу на процес перекладу. У перекладі слід враховувати й диференційні фактори: відмінності між двома мовними системами, мовними картинами світу і об'ємі фонових знань читача вихідного і перекладного тексту. При створенні художнього тексту, тобто при кодуванні художньої інформації, дійсність відображається крізь призму індивідуального бачення картини світу автора, на який згодом накладається другий рівень опосередкування – індивідуальне сприйняття перекладача. Таким чином, дійсність стає вельми далеким і відносним поняттям.

Визначаючи інформаційну цінність того чи іншого знаку та художнього тексту загалом, перекладач діє вибірково, виділяючи перш за все ті знаки, які представляються йому найбільш істотними. Сам факт можливості вибору того чи іншого знаку відповідно до суб'єктивної оцінки перекладача свідчить про довільний аспект семіозису в цьому сенсі, що будь-яку ситуацію можна виразити різними знаковими відносинами, серед яких перекладач вибирає на свій розсуд адекватне. Між цим саме на точку зору спирається всякий семіозис (тобто позначення художньої інформації засобами перекладної мови і культури) для того, щоб стати мотивованим.

Перекладач повинен передати засобами мови перекладу той інформаційний потенціал, ту атмосферу й емоційність які закладені в оригіналі, але передати з функціонально-семіотичною точністю. Перекладач є автором новоствореного тексту, і таким чином відносини «автор-текст» у традиційному розумінні цілком можна екстраполювати у площину відносин «перекладач-текст перекладу» [2]. Таким чином, може бути проведена паралель між діяльністю перекладача і письменника. Перекладач повинен розуміти прагматичний та соціолінгвістичний фактори ситуації, що впливають на вибір ним мовностилістичних засобів для тексту перекладу.

Головною метою при перекладі художніх творів є здійснення повноцінної міжмовної естетичної комунікації шляхом інтерпретації вихідного тексту цільовою мовою [1]. Художньому перекладу властива об'єктивна і суб'єктивна інтерпретація в цілому.

Об'єктивні фактори багато в чому пов'язані з комунікативним характером процесу перекладу і необхідністю враховувати роль всіх його складових: лінгвістичних і стилістичних параметрів спілкування, особливостей комунікативної ситуації, а також позиції відправника і адресата повідомлення. Найочевиднішим виявляється власне лінгвістичний фактор. Невідповідність систем національних мов призводить до того, що текст перекладу об'єктивно може бути лише відносно еквівалентний оригіналу. Так, на морфологічному рівні невідповідність між англійською і українською мовами виявляється досить чітко: вся система словозмін іменника та дієслова в українській мові базується на відміні і дієвідміні, які мають складні форми. Відміну та дієвідміну в граматиці української мови можна порівняти з такими категоріями англійської граматики, як система прийменниково-іменникових сполучень (еквівалентів відмінків) та часових форм з використанням розгалуженої системи допоміжних дієслів (еквівалентів українських форм дієвідміни).

На рівні слова є також великі відмінності – структура формування українського слова різноманітніша, ніж англійського. В англійській мові в результаті змін, що відбулися в структурі слова під час його історичного розвитку, утворилась велика кількість односкладових слів і виник новий спосіб утворення слів – конверсія, чого немає в українській мові. Кількість багатозначних і омонімічних слів в англійській мові значно більша, ніж в українській.

Синтагматичний рівень містить велику кількість невідповідних елементів. Невідповідності спостерігаються у функціонуванні неособових форм дієслова, які в англійській мові в межах простого речення утворюють конструкції, що є потенційними еквівалентами відповідних підрядних речень в українській мові. Чільне місце посідають відмінності в системі атрибутивних комплексів. Великі труднощі в розумінні відтінків значення пов'язані з порядком слів у англійській та українській мовах. В англійській мові через морфологічну неоформленість слова порядок слів має граматичне значення і визначає таким чином синтаксичні зв'язки між елементами речення. В українській мові порядок слів таких функцій не виконує.

Суб'єктивні фактори перекладу обумовлені мовною і культурною компетенцією перекладача і редактора, а також їх талантом, рівнем професіоналізму, світоглядом і сприйняттям вихідного матеріалу. В тексті перекладач неминує відображає своє власне розуміння образів героїв, подій, що відбуваються, яке не обов'язково співпадає із задумом авторів фільму. Крім того, кожен перекладач по-своєму оцінює вимоги до перекладу і, виходячи з цього, обирає свою стратегію перекладу: ретельно відтворити стиль фільму, обмежуватися передачею загального змісту кожної фрази тощо. В художньому перекладі ці суб'єктивні фактори відіграють важливу, а іноді й першочергову роль. Перекладач стає посередником між мистецьким

твором і чужою новою культурою. Йому необхідно відтворити індивідуальну своєрідність оригіналу, зберегти його естетичне сприйняття. Зрештою, від того наскільки талановито перекладач виконає свою роботу, залежить доля кінофільму в новій культурі.

Процес художнього перекладу передбачає творчу взаємодію індивідуальностей автора оригіналу і перекладача. Особливістю творчої особистості перекладача є прагнення виявити не себе, а автора. Чим краще перекладач робить свою справу, тим менше він помітний. Успіх перекладача художньої літератури, як відомо, буде залежати не тільки від близькості його перекладу до оригіналу, але і від естетичної сили перекладу. У талант перекладача входить здатність домогтися в нових умовах того ж враження, що оригінал робить у своїх умовах. Переклад повинен цінуватися нарівні з оригінальною творчістю, а діяльність перекладача – нарівні з діяльністю автора.

Література:

1. Лановик М. Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / М. Б. Лановик. – К., 2006. – 39 с.

Способи перекладу у перекладознавстві

На цей час у перекладознавстві немає чіткої позиції щодо визначення понять «спосіб перекладу», «перекладацька трансформація», «прийоми перекладу». У нашому дослідженні ми спробуємо надати найпоширеніші точки зору стосовно цих термінів серед відомих представників науки про переклад та провести аналіз їхніх міркувань. Я. Й. Рецкер визначає лексичні трансформації як прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті та знаходимо йому український відповідник, що не збігається зі словниковим [Рецкер 1974].

У семантичному відношенні сутність трансформацій полягає в заміні вихідної лексичної одиниці словом або словосполученням з іншою внутрішньою формою, що актуалізує ту складову іншомовного слова (ту сему), що підлягає реалізації у даному контексті [Рецкер 1974]. Дослідник виділяє сім різновидів лексичних трансформацій: 1) диференціація значень; 2) конкретизація значень; 3) генералізація значень; 4) смисловий розвиток; 5) антонімічний переклад; 6) цілісне перетворення; 7) компенсація втрат у процесі перекладу.

Й. Рецкер також вказує на те, що прийоми трансформацій мають творчий характер, але якщо результат рівнозначності набуває в силу своєї оптимальності абсолютного значення, він може бути зафіксований у словнику як еквівалент. В основі перейменування (семантичних трансформацій), так само як і в основі зміни значення, таких як, наприклад, розширення, звуження, різні види 11 переносу, лежать формально-логічні закономірності мислення стосовно відносин між поняттями [Гак 1971]. В англійській мові багато слів з широкою семантикою не мають повного відповідника в українській мові.

Двомовний словник зазвичай дає ряд часткових варіантних відповідників, кожен з яких охоплює лише одне з окремих значень іншомовного слова. Проте, навіть усі словникові відповідники у своїй сукупності не охоплюють повністю широкої семантики слова вихідної мови. Коментуючи трансформацію диференціації, автор наводить приклад з твору Сомерсета Моема: “Affection is the best substitute of love”. Жодний із словникових відповідників англійського affection («прихильність», «любов» чин навіть «хвороба») тут не підійде. Досить розпливчате значення слова affection, мабуть, так само невизначено може бути передано як «душевна

прихильність» або «душевне ставлення». Ці приклади свідчать про те, що диференціація значень можлива й без їх конкретизації.

Конкретизацією називається заміна слова або словосполучення мови оригіналу з більш широким предметно-логічним значенням словом або словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням. В результаті застосування цієї трансформації створюваний відповідник і вихідна лексична одиниця опиняються в логічних відносинах включення: одиниця мови оригіналу висловлює родові поняття, а одиниця мови перекладу – видові поняття, що до неї входить. Словами, що позначають родові поняття, є, наприклад, «фрукти», «овочі», «бойові дії», «спортсмени», «меблі», «продукти», «твори» тощо. Відповідно, видові поняття позначені словами: «яблука» чи «груші», «помідори» або «капуста», «атака» або «зустрічний бій», «футболіст» або «спринтер», «сервант» або «крісло» тощо. Порівняйте: Denny waited in a corridor which smelled of disinfectant. Дінні чекала в коридорі, що тхнув карболкою. Або: He ordered a drink. Він замовив віскі.

Розповсюдженість прийомів диференціації та конкретизації при перекладі з англійської мови українською пояснюється великою кількістю англійських слів з широкою семантикою, які не мають прямого відповідника в українській мові. У ряді випадків застосування конкретизації пов'язане з тим, що у мові перекладу відсутнє слово з таким самим широким значенням. Так, англійський іменник thing має дуже абстрактне значення (an entity of any kind) і українською мовою зазвичай перекладається шляхом конкретизації: «предмет», «факт», «випадок», «істота» тощо. Іноді родова назва мовою перекладу не може бути використана через розбіжності конотативних компонентів значення. Англійське meal широко застосовується в різних стилях мови, а українське «прийом їжі» не вживається за межами спеціальної лексики (т. зв. канцелярит). Тому, як правило, при перекладі meal замінюється більш конкретним «сніданок», «обід», «вечеря» тощо: At seven o'clock an excellent meal was served in the dining-room. О 7:00 в їдальні було подано відмінний обід.

Генералізацією називається заміна одиниці мови оригіналу, яка має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням, тобто перетворення протилежне конкретизації. Створюваний відповідник висловлює родові поняття, яке включає вихідне видові. Генералізація понять як прийом допомагає перекладачеві виходити зі скрутного становища, коли він не знає позначення видового поняття мовою перекладу. Так, наприклад, (це зазвичай

буває в усному перекладі), «іволга» перекладається як «птах», «фрезерувальник» як «робочий», а «цикламен» як «квітка». Порівняйте: He visits me practically every week-end. Він заходить до мене майже щотижня. Використання слова з більш загальним значенням позбавляє перекладача необхідності уточнювати, суботу чи неділю має на увазі автор, говорячи про «уїк-енд». При перекладі з англійської мови на українську генералізація застосовується набагато рідше, ніж конкретизація. Це пов'язано з особливостями англійської лексики. Слова цієї мови мають більш абстрактний характер, ніж українські слова, що відносяться до одного й того ж поняття. Наприклад, не прийнято відокремлювати в українській мові такі слова, як foot і leg, hand і arm.

Необхідність генералізації може бути викликана й небезпекою викривлення смислу при перекладі слова чи словосполучення його словарним відповідником [Рецкер 1974]. Наприклад: No Hanging Bill. Законопроект про відміну смертної кари. Більш загальне позначення може бути кращим і за стилістичних причин. У художніх творах українською мовою не прийнято з пунктуальною точністю вказувати зріст і вагу персонажів, якщо це не пов'язано зі спортивними міркуваннями, і сполучення а young man of 6 feet 2 inches в англійському оригіналі краще замінити в українському перекладі на «молода людина високого зросту». Часом перекладач має можливість вибрати між більш конкретним і більш загальним варіантом перекладу і віддавати перевагу останньому: Then this girl gets killed, because she's always speeding. А потім ця дівчина гине, бо вона вічно порушує правила. (Порівняйте більш «технічний» варіант: «вона вічно перевищує швидкість».) “Who won the game?” I said. “It's only the half.” А хто переміг? – запитую. – Гра ще не завершилася. (Порівняйте «більш спортивне»: «Це ж тільки перший тайм».) Методом генералізації можуть створюватися і регулярні відповідники одиницям мови оригіналу: foot – «нога», wristwatch – «наручний годинник» тощо

Смисловим розвитком називається така заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці. Сюди, зокрема, відносяться різні метафоричні та метонімічні заміни, створені на основі категорії перехресування. Наприклад: Many South African sanctuaries are readily reached from Johannesburg. До багатьох південноафриканських заповідників рукою подати від Йоганнесбурга. Найбільш часто значення співвіднесених слів в оригіналі та перекладі виявляються при цьому пов'язаними причинно-наслідковими відносинами: I do not blame them. Я їх

розумію. (Причина замінена наслідком: «я їх не звинувачую тому, що я їх розумію»). He's dead now. Він помер. (Він помер, а отже, він зараз мертвий.)

Антонімічний переклад – це лексико-граматична трансформація, за якої заміна ствердної форми в оригіналі на заперечну форму в перекладі або, навпаки, заперечної на ствердну супроводжується заміною лексичної одиниці мови оригіналу на одиницю мови перекладу з протилежним значенням. Антонімічний переклад можна вважати крайньою точкою прийому смислового розвитку. Наприклад: Nothing changed in my home town. Все залишилося як було у моєму рідному місті. The woman at the other end asked him to hang on. Жінка на іншому кінці проводу попросила його не класти слухавку.

В англо-українських перекладах ця трансформація застосовується особливо часто, коли в оригіналі заперечна форма вжита зі словом, що має негативний префікс: She is not unworthy of your attention. Вона цілком заслуговує на вашу увагу. Сюди відноситься й вживання заперечної форми з негативними сполучниками until і unless: The United States did not enter the war until April 1917. Сполучені Штати вступили у війну тільки в квітні 1917 р. Additional expenditures shall not be made unless authorized. Додаткові витрати можна робити лише з особливого дозволу. В рамках антонімічного перекладу одиниця мови оригіналу може замінюватися не тільки на прямо протилежну одиницю мови перекладу, а й на інші слова і словосполучення, що виражають протилежну думку: The rock band excluded women. До рок-гурту не брали жінок. Слід враховувати, що заперечення може виражатися й іншими засобами, наприклад, за допомогою сполучника without: He never came home without bringing something for the kids. Приходячи додому, він завжди приносив щось дітям. Застосування антонімічного перекладу нерідко поєднується з використанням інших трансформацій (лексичних або граматичних): Their house had no screen doors. Двері у них були суцільні. (Заміна заперечної форми на стверджувальну супроводжується модуляцією значення поєднання screen doors.) The people are not slow in learning the truth. Люди швидко дізнаються правду (Антонімічний переклад супроводжується заміною частини мови – прикметника на прислівник.) Прийом цілісного перетворення за Я. Й. Рецкером також є певним різновидом смислового розвитку, але на відміну від антонімічного перекладу, має більшу автономність та виявляє значно менший ступінь логічного зв'язку між планам вираження мови оригіналу та перекладу [Рецкер 1974].

Прийом цілісного перетворення можна коротко описати як синтез значення без безпосереднього зв'язку з аналізом. Змінюється внутрішня форма будь-якого відрізка мовного ланцюга – від окремого слова, здебільшого складного, до синтагми, а часом і цілого речення. Причому перетворюється не по елементах, а цілісно, так, що видимий зв'язок між внутрішньою формою одиниць мови оригіналу і мови перекладу вже не простежується. Це, звичайно, не означає, що процес цілісної трансформації позбавлений логіко-семантичної основи, в іншому випадку заміна внутрішньої форми під час перекладу призвела б до порушення адекватності. Цією основою служить віднесеність вихідної і перетвореної одиниці перекладу до одного й того ж відрізка дійсності. Якщо не завжди можна простежити до кінця весь хід заміщення сем в процесі цілісного перетворення, то еквівалентність плану змісту і адекватність планів вираження кожного разу повинні свідчити про закономірності застосування цього прийому трансформації. Як це спостерігається й щодо інших лексичних трансформацій, традиція мовних контактів випрацювала низку цілісних перетворень частотних лексичних одиниць і закріпила їх результати як словникові відповідники – постійні та варіантні. Особливо багато таких відповідників серед словосполучень живої розмовної мови [Рецкер 1974]. Наприклад: How do you do. – Здрастуйте / Вітаю / Добридень. Welcome! – Ласкаво просимо! Never mind. – Нічого страшного / Не турбуйтеся / Не звертайте уваги. Don't mention. – Не варто подяки / Нема за що. Forget it. – Не варто говорити про це / Не зважайте. Усі наведені приклади показують, що ці розмовні відповідники не мають спільних семантичних компонентів з оригіналами, володіють різною внутрішньою формою і в той же час передають один і той же зміст засобами різних мов. Специфіка живої розмовної мови найчастіше вимагає цілісного перетворення при перекладі [Рецкер 1974].

Компенсацією (або компенсацією втрат) при перекладі є заміна вихідного елемента цільовим елементом іншого порядку у відповідності до загального ідейно-художнього характеру оригіналу там, де це є зручним згідно з умовами української мови: 17 Matt. Hush! It's quite O. K. Мете. Тихо! Не бійтеся! Прямий відповідник «Все добре» не відповідав би наміру мовця заспокоїти співбесідника. У практиці перекладу лексичні трансформації часто поєднуються з граматичними. Так само, у багатьох випадках зміни синтаксичних конструкцій у перекладі спричиняються лексичними, а не граматичними причинами.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення відповідно до норм мови перекладу. Трансформація може бути повною або частковою залежно від того, змінюється структура речення повністю або частково. Термін «граматична трансформація» як перетворення англійського речення в процесі перекладу, зрозуміло, треба розуміти умовно. Англійське речення, звичайно, залишається самим собою, а в розумі перекладача відбувається певна операція перетворення тієї «фотографії» англійської конструкції, в якій англійські слова вже замінені на українські [Рецкер 1974]. По суті, відбувається переборення дослівного перекладу, який є неминучим етапом у роботі перекладача-початківця. Тільки досвід може підказати швидке перемикання на природну для української мови конструкцію англійських речень, типових для того чи іншого функціонального стилю, наприклад, газетно-інформативного: *A bus and tram crash killed four.* У результаті зіткнення автобуса з трамваем загинуло четверо пасажирів. Усі різновиди граматичних трансформації при перекладі можуть бути зведені до наступних: 1) зміна порядку слів; 2) зміна структури речення (повна й часткова); 3) зміна частин мови й членів речення; 4) додавання слів; 5) вилучення / опущення слів. Комісаров розвиває та доповнює погляди Я. Й. Рецкера стосовно способів перекладу та перекладацьких трансформацій. Зокрема, дослідник вказує на такі способи перекладу, як одиничний відповідник і множинний відповідник.

Одиничний відповідник – це найбільш стійкий постійний спосіб перекладу певної одиниці вихідної мови, що використовується у всіх (або майже у всіх) випадках її появи в оригіналі і в цьому сенсі є відносно незалежним від контексту. Оскільки він є постійним еквівалентом одиниці, одиничний відповідник якнайповніше відтворює її значення. Одиничні відповідники є, головним чином, у термінів, власних імен, географічних назв, а також у деяких повсякденних слів і словосполучень: *capitalism* – «капіталізм», *House of Commons* – «Палата громад», *dog-collar* – «нашийник» тощо. Одиничний відповідник може бути у всього слова в цілому або у слова в одному з його значень (пор. *Senator* – завжди «сенатор», а *barrel* – завжди «ствол» тільки у значенні «частина вогнепальної зброї») [Комісаров 2001].

Множинний відповідник – це декілька регулярних способів перекладу певної одиниці мови оригіналу, вибір між якими визначається умовами контексту. У цих випадках кожен із варіантних відповідників лише частково передає значення початкової одиниці, аналогічної їй за значенням: *attitude* – «ставлення», «позиція», «політика»; *actual* – «дійсний», «справжній», «поточний», «сучасний». Варіантні відповідники можуть мати як однозначні

слова, так і різні значення багатозначного слова: trade-union – «профспілка, «трейд-юніон»; Labour Party – «Робоча партія», «Лейбористська партія». Нерідко варіантні відповідники утворюються синонімами чи паронімами у мові перекладу: importance – «важливість», «значення», «значущість»; slander – «наклеп», «лихослів'я», «злослів'я»; writing – «той, що пише», «письмовий», «писальний», «паперовий»; flying – «літаючий», «летальний», «льотний», «летючий» [Комиссаров 2001]. На думку В. Н. Комиссарова, операції перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу в зазначеному сенсі, називаються перекладацькими (міжмовними) 19 трансформаціями. Оскільки перекладацькі трансформації здійснюються з мовними одиницями, що мають як план змісту, так і план вираження, вони носять формально-семантичний характер, перетворюючи і форму і значення вихідних одиниць [Комиссаров 2001].

В рамках опису процесу перекладу перекладацькі трансформації розглядаються не в статичному плані як засіб аналізу відносин між одиницями іноземних мов і їх словниковими відповідниками, а в плані динамічному як способи перекладу, які може використовувати перекладач при перекладі різних оригіналів в тих випадках, коли словниковий відповідник відсутній або не може бути використаний за умовами контексту. Залежно від характеру одиниць мови оригіналу, які розглядаються як вихідні в операції перетворення, перекладацькі трансформації підрозділяються на лексичні та граматичні.

Крім того, існують комплексні лексико-граматичні трансформації, де перетворення або зачіпають водночас лексичні та граматичні одиниці оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки. Основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу, включають наступні: перекладацьке транскрибування і транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію). З цього переліку можна побачити, що В. Н. Комиссаров фактично ототожнює «способи перекладу» (транскрипція, транслітерація, калькування) і перекладацькі трансформації (конкретизація, генералізація, модуляція).

До найбільш поширених граматичних трансформацій належать: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речення, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). До комплексних лексико-граматичних трансформацій

відносяться: антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) і компенсація. Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при 20 транслітерації його графічна форма (літерний склад).

Провідним способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Оскільки фонетичні та графічні системи мов значно відрізняються одна від одної, передача форми слова оригіналу мовою перекладу завжди трохи умовна і приблизна: *absurdist* – «абсурдист» (автор твору абсурду), *kleptocracy* – «клептократія» (злочинська еліта), *skateboarding* – «скейтбордінг» (катання на роликівій дошці). Для кожної пари мов розробляються правила передачі звукового складу слова мови оригіналу, вказуються випадки збереження елементів транслітерації і традиційні виключення з правил, прийнятих на даний час.

В англо-українських перекладах елементи транслітерації, що найбільш часто зустрічаються при транскрибуванні, полягають, в основному, у транслітерації деяких невимовних приголосних і скорочених гласних (*Dorset* [‘dasit] – «Дорсет»), передачі подвійних приголосних (*Bonnars Ferry* – «Боннерс Феррі») і збереженні деяких особливостей орфографії слова, що дозволяють наблизити звучання слова в перекладі до вже відомих зразків (*Hercules missile* – «ракета Геркулес», *deescalation* – «деескалація», *Columbia* – «Колумбія»). Традиційні виключення стосуються, головним чином, освячених звичаєм перекладів імен історичних постатей та деяких географічних назв (*Charles I* – «Карл I», *William III* – «Вільгельм III», *Edinburgh* – «Единбург») [Комиссаров 2001]. Калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками у мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого сполучення в мові перекладу, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці. Саме так чинить перекладач, перекладаючи *superpower* як «наддержава», *mass culture* як «масова культура», *green revolution* як «зелена революція».

У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною порядку розташування калькованих елементів: *first-strike weapon* – «зброя першого удару», *land-based missile* – «ракета наземного базування»,

Rapid Deployment Force – «сили швидкого 21 розгортання». Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовуються одночасно: transnational – «транснаціональний», petrodollar – «нафтодолар», miniskirt – «міні-спідниця».

Такий спосіб перекладу можна назвати напівкалькою. Лексико-семантичні заміни – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігається зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено з них за допомогою певного типу логічних міркувань. Основними видами подібних заміни є конкретизація, генералізація і модуляція (смісловий розвиток) значення вихідної одиниці [Комиссаров 2001; Рецкер 1974]. Визначення конкретизації, генералізації та модуляції (сміслового розвитку) у В. Н. Комиссарова збігається з визначеннями цих трансформацій у Я. Й. Рецкера (див. вище).

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) – це спосіб перекладу, за якого синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру мови перекладу. Цей тип «нульової» трансформації застосовується в тих випадках, коли в мові оригіналу й мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності кількості мовних одиниць та порядку їх розташування в оригіналі та перекладі: I always remember his words. Я завжди пам'ятаю його слова.

Членування речення – це спосіб перекладу, за якого синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві чи більше предикативні структури мовою перекладу. Трансформація членування призводить або до перетворення простого речення мови оригіналу на складне речення мови перекладу, або до перетворення простого або складного речення мови оригіналу на два або більше самостійних речень у мові перекладу: The annual surveys of the Labour Government were not discussed with the workers at any stage, but only with the employers. Щорічні огляди лейбористського уряду не обговорювалися серед робітників на жодному етапі. Вони обговорювалися тільки з підприємцями. Both engine crews leaped to safety from a collision between a parcels train and a freight train near Morris Cowley, Oxfordshire. Поблизу станції Моріс Коулі у графстві Оксфордшир сталося зіткнення поштового і товарного поїздів. Члени обох поїзних бригад залишилися неушкодженими, зістрибнувши на ходу. У першому прикладі виділення останньої частини англійського висловлення в окреме речення у перекладі

дозволяє чітко висловити наявне в оригіналі протиставлення. У другому прикладі трансформація членування дала можливість передати значення важкого для перекладу англійської поєднання *leaped to safety* і забезпечити більш природну для української мови послідовність опису подій (спочатку відбулося зіткнення, а потім вдалося врятуватися членам бригади). Об'єднання речень – це спосіб перекладу, за якого синтаксична структура в оригіналі змінюється шляхом з'єднання двох простих речень в одне складне [Комиссаров 2001]. Ця трансформація – протилежна попередній: *That was a long time ago. It seemed like fifty years ago.* Це було давно – здавалося, що минуло років п'ятдесят. *The only thing that worried me was our front door. It creaks like a bastard.* Одне мене турбувало – наші парадні двері скриплять як шалені. Нерідко застосування трансформації об'єднання пов'язане з перерозподілом предикативних синтагм між сусідніми реченнями, тобто відбувається одночасне використання об'єднання і членування – одне речення розбивається на дві частини, а одна з його частин об'єднується з іншим реченням:

Грамматичні заміни – це спосіб перекладу, за якого граматична одиниця в оригіналі перетворюється на одиницю у мові перекладу з іншим граматичним значенням. Заміні може піддаватися граматична одиниця мови оригіналу будьякого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм іноземних мов на форми мови оригіналу.

Грамматична заміна як особливий спосіб перекладу ²³ передбачає не просто вживання в перекладі форм мови перекладу, а відмову від використання форм мови перекладу, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, що відрізняються від них за висловленим змістом (граматичним значенням). Так, в англійській і українській мові існують форми однини і множини, і, як правило, співвіднесені іменники в оригіналі і в перекладі вжиті в тому ж самому числі, за винятком випадків, коли форми однини в англійському відповідає форма множини в українській (*money* – «гроші», *police* – «поліція» тощо) або навпаки англійській множині відповідає українська однина (*clothes* – «одяг», *outskirts* – «передмістя» тощо) [Комиссаров 2001]. Досить поширеним видом граматичної заміни у процесі перекладу є заміна частини мови. Для англо-українських перекладів найбільш характерні заміни іменника дієсловом і прикметника іменником. В англійській мові імена діячів (зазвичай з суфіксом *-er*) широко вживаються не тільки для позначення осіб певної професії (пор. українські імена «письменник», «художник», «співак», «танцюрист» та ін.), але і для

характеристики дій «непрофесіоналів» [Комиссаров 2001]. Значення таких іменників регулярно передаються в перекладі за допомогою українських дієслів: He is a poor swimmer. Він погано плаває. She is no good as a letter-writer. Вона не вміє писати листи. I am a very rapid packer. Я дуже швидко збираюсь. Як видно з прикладів, заміна іменника дієсловом часто супроводжується заміною прикметника при цьому іменнику на український прислівник. Порівняйте також the British Government – «уряд Великобританії», the American decision – «рішення США», the Congolese Embassy – «посольство Конго» та ін. Подібна заміна застосовується щодо англійських прикметників у порівняльному ступені зі значенням збільшення або зменшення обсягу, розміру чи ступеню: 24 The stoppage which is in support of higher pay and shorter working hours, began on Monday. Страйк на підтримку вимог про підвищення заробітної платні та скорочення робочого часу почався у понеділок.

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, за якої лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, що експлікує її значення, тобто тим, що дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу. За допомогою експлікації можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова в оригіналі: conservationist – «прихильник охорони навколишнього середовища», whistle-stop speech – «виступи кандидата протягом передвиборчої агітаційної поїздки» [Комиссаров 2001]. Недоліком описового перекладу є його громіздкість і багатослівність. Тому найбільш успішно цей спосіб перекладу застосовується у тих випадках, де можна обійтися порівняно коротким поясненням: Car owners from the midway towns ran a shuttle service for parents visiting the children injured in the accident. Власники автомашин з міст, що знаходяться між цими двома пунктами, безперервно привозили й відвозили батьків, які відвідували своїх дітей, постраждалих під час катастрофи.

Компенсація – це спосіб перекладу, за якого елементи смислу, що були втрачені при перекладі одиниці вихідної мови в оригіналі, передаються в тексті перекладу яким-небудь іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що й в оригіналі. Таким чином, заповнюється («компенсується»)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: КЛАСИФІКАЦІЇ

Сучасний процес глобалізації позначився і на перекладі як специфічному виді двомовної комунікації, що не лише відображає багатогранний творчий процес, а й містить низку труднощів. Одними із найпоширеніших труднощів перекладу є вміння застосовувати перекладацькі трансформації (далі – ПТ) та аналізувати результати міжмовних трансформацій, зіставляючи тексти мови оригіналу й мови перекладу. Це досить важко зробити без теоретичного обґрунтування дефініції «перекладацька трансформація». Метою статті є аналіз підходів до дефініції та класифікацій ПТ із виділенням їхніх основних типів. Об'єктом дослідження слугують власне перекладацькі трансформації. Предметом аналізу є дефінітивний характер та проблема класифікації ПТ. У статті представлено докладний огляд класифікацій ПТ, запропонованих різними лінгвістами. Виявлено, що вітчизняні лінгвісти першими дали визначення ПТ і розробили їх класифікацію. Більшість вчених під терміном «перекладацькі трансформації» мають на увазі різнорівневі перетворення, які допомагають здійснити перебудову одиниць тексту оригіналу в одиниці тексту перекладу. Але при цьому кожен дослідник інтерпретує цю дефініцію по-своєму, надаючи різноманітних відтінків її значенню. У нашому дослідженні ми спираємося на визначення В. Комісарова, оскільки, на нашу думку, воно найбільш точно відображає сутність поняття. Відповідно, ПТ – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту та операції перефразування з метою досягнення перекладацького еквіваленту. У межах досліджуваного питання розглянуто три типи ПТ за В. Комісаровим та проілюстровано їх застосування в перекладах уривків із роману Д. Мітчела «Black Swan Green». У висновках зазначено, що переклад є не лише науковим явищем, він є творчістю, тому варто комбінувати різні типи ПТ між собою для досягнення якомога кращого результату та уникнення культурних непорозумінь.

Ключові слова: переклад, перекладацькі трансформації, еквівалентність, класифікація, мова оригіналу, мова перекладу. Постановка проблеми. В епоху ЗМІ, коли інформація поширюється світом із неймовірною швидкістю, є неабияка потреба перекладу. Безперечно, основною вимогою до перекладу є максимальний ступінь його еквівалентності оригіналу як у семантико-структурному аспекті, так і в його потенційному впливі на адресата. Але під час досягнення високого рівня еквівалентності перекладач нерідко стикається з низкою труднощів, які вимагають застосування певних трансформацій. До тепер більшість

науковців не дійшли одноголосної думки щодо проблеми трансформацій у перекладі. Цей факт і визначає актуальність обраної теми в контексті сьогодення. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення ПТ посідає значне місце в працях як практиків, так і теоретиків перекладу. До питання ПТ зверталось чимало відомих лінгвістів (І.В. Арнольд, Л.С. Бархударов, В.Н. Комісаров, О.О. Карабанова, Л.К. Латишев, О.Д. Швейцер та інші). Метою статті є аналіз підходів до дефініції та класифікацій перекладацьких трансформацій і виділення їх основних типів. Виклад основного матеріалу. Здебільшого, здійснюючи переклад із мови оригіналу іншою мовою, важко обійтись без вдавання до певних змін. Це зумовлено, насамперед, особливостями кожної з мов – лінгвістичних, або мовних, та екстралінгвістичних, тобто тих, які несуть інформацію про культуру, побут, звичаї і традиції носіїв мови. Проте, за словами відомого лінгвіста В.С. Виноградова, першочерговим у перекладі є врахування саме лінгвістичних особливостей, щоб досягнути еквівалентності [3, с. 16].

Головне завдання перекладача в досягненні еквівалентності оригіналу – вміло використати різноманітні ПТ, щоб текст мови перекладу найточніше передавав ключове повідомлення, вміщене в тексті оригіналу. Важливо зазначити, що думки лінгвістів-теоретиків дещо розходяться з приводу дефініції «перекладацька трансформація». Тому необхідно, перш за все, уточнити зміст, вкладений у це поняття. Розрізняють визначення, запропоновані Л. Бархударовим, В. Комісаровим, Л. Латишевим, Я. Рецкером, О. Швейцером, В. Ярцевою та іншими.

Зокрема, дослідниця В. Ярцева визначає трансформації як перетворення, за допомогою яких із простих синтаксичних структур виводяться складніші. На нашу думку, це визначення має дещо узагальнений характер, оскільки не охоплює всієї багатогранності поняття, а також можливості заміни складних структурних одиниць простішими (спрощення). За О. Швейцером, трансформація – це відношення між вихідними та кінцевими мовними виразами та заміна в процесі перекладу однієї форми вираження іншою [7, с. 35]. Дещо схоже визначення пропонує Л. Латишев: «Трансформація – це спосіб перекладу, для якого характерний відхід від семантико-структурного паралелізму між оригіналом та перекладом» [5, с. 24]. Вичерпні дефініції ПТ пропонують видатні науковці-лінгвісти В. Комісаров та Л. Бархударов. Так, за В. Комісаровим, трансформації – це перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у визначеному сенсі. Тобто ПТ – це способи перекладу, що можуть бути використані під час перекладу різних джерел,

коли словникова відповідність структури відсутня або не може бути використана за умовами контексту [4, с.43]. 73 ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 4 Л. Бархударов визначає трансформації як певні відношення між двома мовними або мовленнєвими одиницями, з яких одна є вихідною, а інша створюється на основі першої. Власне перекладацькі трансформації – це якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької адекватності всупереч відмінностям у формальних та семантичних системах двох мов [1, с. 37]. У цій статті ми спираємося саме на визначення В. Комісарова, оскільки, на нашу думку, воно найбільш точно відображає сутність поняття. Загалом, виходячи з вищезазначеного визначення, можна стверджувати, що ПТ – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту та операції перефразування з метою досягнення перекладацького еквіваленту. Нині відсутня єдина класифікація ПТ, оскільки кожен дослідник, маючи на увазі одні й ті самі ПТ, ділить їх на види відповідно до свого власного бачення.

Так, видатний лінгвіст В. Комісаров виокремлює види трансформацій [4, с. 55]. 1. Лексичні, які містять транскрибування та транслітерацію, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). 2. Граматичні, серед яких науковець розрізняє синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (заміни форм слова, частин мови, членів речення), членування і об'єднання речень. 3. Комплексні, або лексико-граматичні, до яких належать експлікація (описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація. Також окремо він визначає технічні прийоми перекладу: додавання, переміщення та опущення. У своїй праці «Мова та переклад» Л. Бархударов проводить детальний аналіз ПТ і приходить до їх класифікації, виділяючи 4 види трансформацій [1, с.40]: 1) перестановки: зміна порядку розташування компонентів складного речення, а також зміна місця слів і словосполучень; 2) заміни: компенсація, синтаксичні заміни в структурі складного речення, заміна частин мови, компонентів речення та словоформи, заміна причини на наслідок (і навпаки), конкретизація, генералізація, членування і об'єднання речень, антонімічний переклад; 3) опущення; 4) додавання. Науковець також зазначає, що згадані вище перекладацькі трансформації в «чистому вигляді» трапляються досить рідко. Як правило, різного роду трансформації комбінуються.

А. Фітерман та Т. Левицька в спільному дослідженні виділяють 3 типи ПТ: 1) граматичні трансформації. До них належать прийоми опущення й додавання, перестановки, перебудови та заміни синтаксичних конструкцій; 2)

стилістичні трансформації. До поданого типу можна зарахувати такі прийоми, як синонімічні заміни та описовий переклад, компенсація; 3) лексичні трансформації. Тут варто зазначити опускання, заміну та додавання, конкретизацію та генералізацію елементів речення.

О. Швейцер здійснює поділ трансформацій на 4 рівні: 1) трансформації на референціальному рівні. Такі трансформації включають генералізацію, конкретизацію, заміну реалій, синекдохічну трансформацію, метонімічну трансформацію, метафоричну трансформацію і комбінацію поданих трансформацій. Сюди зараховують конверсивну трансформацію та антонімічний переклад; 2) трансформації прагматичного рівня. На цьому рівні автор пропонує такі прийоми, як заміна реалій або алюзій їх аналогом, що пояснює або інтерпретує переклад, перекладацькі компенсації або заміна одних стилістичних засобів іншими; 3) трансформації компонентного рівня семантичної еквівалентності, що являє собою використання таких прийомів: заміна морфологічних засобів, заміна синтаксичних засобів, заміна морфологічних засобів синтаксичними, заміна граматичних (морфологічних та синтаксичних) засобів фразеологічними чи лексичними; 4) трансформації стилістичного рівня. Автор зараховує до цієї категорії компресію (опущення надлишкових елементів, лексичне згортання, семантичне стягнення, еліпсис) або розширення [7, с. 62].

Деякі дослідники у класифікаціях виділяють лише 2 типи ПТ. Серед них класифікації А. Шевніна та Я. Рецкера. Так, науковець А. Шевнін виділяє такі типи ПТ: 1) граматичні трансформації: опущення, додавання, перестановка й транспозиція; 2) лексичні трансформації: компенсація, антонімічний переклад, конкретизація, генералізація. Класифікація Я. Рецкера є подібною, оскільки також включає наявність граматичних і лексичних трансформацій. Хоча присутні й деякі відмінності, а саме до лексичних трансформацій дослідник додає смисловий розвиток, цілісне перетворення та диференціацію значень. Граматичні трансформації в Я. Рецкера представлені лише заміною членів речення та частин мови, на відміну від класифікації А. Шевніна, де окреслено ширший діапазон засобів. Вітчизняні лінгвісти були першими, хто дали визначення ПТ і розробили їхню класифікацію.

У зарубіжних дослідженнях термін «translation transformation» не зустрічається. Хоча деякі вчені із зарубіжних країн пропонують низку прийомів, до яких ватро вдаватись під час перекладацької діяльності. Канадські лінгвісти Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне були першими, хто

класифікував прийоми перекладу з методологічною метою. Вони визначили сім основних процедур, які відтворюються на трьох рівнях: лексичному, морфолого-синтаксичному і на рівні повідомлення. Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне класифікували процедури як 1) прямі, до яких належать техніки запозичення, калькування і дослівного перекладу, і 2) непрямі, до яких належать транспозиція (заміна форми слова), модуляція, еквіваленція (заміна ідіоми мови оригіналу ідіомою мови перекладу), адаптація (використання виразу, зрозумілого в культурному середовищі мови перекладу) [2, с. 64]. Дослідники також виділяють такі прийоми: компенсація, експлікація, імплікація, генералізація, конкретизація та інші.

Американський лінгвіст М. Бейкер у своїй праці «In other words» описує проблему лексичної, граматичної нееквівалентності та стратегії її подолання. У разі семантичної нееквівалентності автор пропонує використовувати можливості семантичного поля, наприклад, гіпонім може бути замінений гіперонімом, якщо в мові перекладу не зустрічається потрібна реалія. Цю стратегію можна зарахувати до трансформації генералізації [8, с. 79]. 74 ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 4 Порівнюючи початковий текст і текст, перекладений дослівно, можемо сказати, що є значні відхилення від буквальних відповідностей. Особливо примітними є місця, де перекладений текст за своїми мовними засобами абсолютно відмінний від оригінального.

У межах цього дослідження розглянемо три типи ПТ за В. Комісаровим та проілюструємо їх застосування у перекладах уривків із твору Д. Мітчела «Black Swan Green». Граматичні трансформації полягають у перебудові структури речення в перекладацькому процесі відповідно до норм мови перекладу. Одним із найживаніших прийомів граматичних трансформацій можна вважати заміну іменників дієсловами, що пов'язана з багатством та гнучкістю дієслівної системи в нашій мові. Наприклад: *Julia's got this brave smile* [9] – Джулія вміє дуже хоробро посміхатися. Зокрема, поширеним видом граматичних трансформацій є членування речення в мові перекладу, що ілюструє поданий приклад: *I felt sick, old and cold* [9]. – Я відчував себе хворим і старим. Мені було холодно.

Лексичні трансформації – відхилення від прямих словникових відповідностей. Лексичні трансформації спричинені здебільшого незбіганням обсягу значень мови оригіналу з мовою перекладу. Наприклад: *He just wasn't right for schools* [9]. – Просто він не створений для школи. Комплексна

перекладацька трансформація – це процес переходу одиниць оригіналу в одиниці перекладу, внаслідок якого відбувається часткове або повне перетворення речення або його частин із використанням кількох простих перекладацьких трансформацій. Наприклад: *Julia's an ace liar. She's applied to do law at university and she's got several offers of places already* [9]. – Джулія просто віртуозно вміє брехати і викручуватися. Вона подала документи на юридичний факультет, і їй вже запропонували кілька місць у різних університетах. Здебільшого саме комплексні ПТ трапляються найчастіше, оскільки саме поєднання елементів простих ПТ дає змогу досягти кращого та виразнішого ефекту в перекладі, зберігши його адекватність та еквівалентність оригіналу.

Висновки. Отже, варто зазначити, що поняття ПТ є неоднозначним, оскільки теоретики галузі перекладу ще не дійшли спільної думки з приводу суті його дефініції. З огляду на це науковцями були запропоновані різноманітні визначення та класифікації. Порівнюючи ці класифікації, можна помітити певні відмінності та подібності. Наприклад, у своїй класифікації Л. Бархударов зараховує до замін генералізацію і конкретизацію, оскільки при цьому відбувається заміна елемента тексту мови оригіналу. У В. Комісарова ці ж перетворення належать вже до лексичних трансформацій. За Л. Бархударовим, до замін належать об'єднання, членування речень, антонімічний переклад та компенсація. Транслітерацію і транскрибування, зазначені В. Комісаровим, лінгвіст не вказує. З іншого боку, чимало науковців поділяють думку про поділ ПТ на лексичні, граматичні та комплексні.

Із вищезгаданих класифікацій найбільш повною та оптимальною, на нашу думку, є класифікація В. Комісарова, оскільки вона охоплює такі основні групи трансформацій, як граматичні, лексичні та лексико-граматичні, грамотне використання яких може значно покращити якість перекладу. Здебільшого граматичні та лексичні трансформації досить рідко зустрічаються у «чистому вигляді», натомість переважну частину становлять саме лексико-граматичні. Переклад містить не лише елементи науки, а й творчість, тому кожному перекладачу варто використовувати різноманітні види трансформацій, комбінуючи їх задля досягнення якомога кращого результату та уникнення культурних непорозумінь.

Варто підкреслити, що ця тема є досить перспективною для подальших досліджень, оскільки ПТ відіграють ключову роль у досягненні еквівалентності та адекватності перекладу, забезпечуючи успішну

міжкультурну комунікацію в нашому глобалізованому суспільстві.

Лекція 7

Прийоми перекладу тексту

Як вже було зазначено вище, рекламний текст наповнений різного роду так званої безеквівалентної лексики. Безеквівалентною лексикою прийнято називати слова і стійкі сполучення іноземних мов, що не мають більш-менш повних відповідностей у вигляді лексичних одиниць (слів і стійких сполучень) (ЛЕ).

Відсутність у ПЯ лексичного еквіваленту для ЛЕ ИЯ не означає однак, що її значення взагалі не піддається відтворенню при перекладі. Як правило, це відтворено за допомогою певних прийомів. Лексична безеквівалентність в перекладі має не абсолютний, а відносний характер.

Отже, існують наступні способи передачі безеквівалентної лексики при перекладі, які утворюють особливий клас прийомів, не ставлячись ні до підстановки, ні до трансформацій.

1. Транслітерація. По своїй суті цей прийом аналогічний запозичення іноземного слова. Як перекладацького еквівалента без еквівалентної одиниці іноземних мов використовується її графічної-фонетичне що означає, відтворюване в письмовому перекладі літерами ПЯ, а в усному – говорилося згідно фонетичним правилам ПЯ. Прийом транслітерації доречний, тільки в тих випадках, коли еквівалент дійсно відсутня. Слід мати на увазі, що транслітерація може викликати в читача неадекватне сприйняття.

Необгрунтована транслітерація веде до засмічення мови перекладу. Щостосується доречною транслітерації, то, будучи виконаною перекладачами-«Першопрохідцями», а потім повтореною їхніми колегами, вона здатна поповнити ПЯ нової ЛЕ. В українську мову через транслітерацію увійшло не мало слів: балка

(der Balken), верстат (die Werkstatt), грейпфрут (grape-fruit) [6].

Гідність транслітерації як способу перекладу безеквівалентної лексики є її надійність, у тому сенсі, що, транслітеруючи нове, часто мало зрозуміле слово, перекладач по суті справи передає лише його графічну або фонетичну оболонку. Змістовна ж сторона слова розкривається вкращому випадку тільки через контекст. Тим самим перекладач уникає тлумачення нового поняття і пов'язаного з цим ризику невірної його інтерпретації. А недостатнє розкриття змісту даного поняття можна компенсувати не тільки через контекст, а й посередством приміток, даються в дужках або примітках. Однак треба зазначити, що при всіх своїх недоліках транслітерація в певних випадках є єдиним можливим прийомом відтворення безеквівалентної лексики.

2. Калькування. Суть цього прийому полягає в тому, що складові частини безеквівалентної ЛЕ (морфеми безеквівалентного слова чи лексеми безеквівалентного сталого словосполучення) замінюються їх літерними відповідниками на ПЯ. Таким чином, наприклад, був введений в українську побуттермін дитячий садок (калька німецького Kindergarten). Також як і транслітерація, калькування характеризується високим ступенем «Механічність». Що ж стосується ступеня розкриття описуваного явища з допомогою цього прийому, то вона залежить від того, наскільки

«конструкція» самої безеквівалентної ЛЕ, що іменується в лінгвістиці внутрішньою формою, відображає, що вона позначає.

3. Наближений переклад. Суть цього прийому в тому, що замість іноземній реалії перекладач використовує реалію ПЯ, яка володіє власною національною специфікою, але в той же час має багато спільного з реалією іноземних мов. Наприклад, поняття Sant Nikolaus і Дід Мороз, Hanswurst і

Петрушка не можна вважати ідентичними, але очевидно, що в певних контекстах вони взаємозамінні. Перевагою наближеного перекладу є його зрозумілість для одержувача, якому в якості перекладацького еквівалента пропонується «рідне» поняття. Проте користуватися цим методом слід обережно, пам'ятаючи, що в самій його основі закладена певна неточність. Наближений переклад, перш за все, може призвести до неприпустимою національно-культурної асиміляцією.

4. Елімінація національно-культурної специфіки. Цей прийом близький до прийому наближеного перекладу і полягає в тому, що при перекладі реалії національно-культурна специфіка опускається.

5. Перерозподіл значення безеквівалентної лексичної одиниці.

Суть цього прийому в тому, що значення безеквівалентної лексичної одиниці перерозподіляється на кілька одиниць перекладного тексту, причому сама безеквівалентна лексична одиниця як би розчиняється в перекладі.

6. Передача денотативного утримання шляхом його перерозподілу.

Зрозуміло, процес відтворення вихідного змісту в перекладі незводимо до передачі значень окремих слів: від слова ИЯ до слова ПЯ. Вельми часто в процесі перекладу зміст «перерозподіляється»: від однієї одиниці

ИЯ «переходить» до декількох одиницях ПЯ або навпаки, від однієї частини мови --до іншої, від одного члена пропозиції - до іншого. Іноді перекладач використовує таке порівняння: початковий зміст ніби переливається з одних сусідів до інших, при тому, що перші відрізняються від інших і числом, і об'єктом, і формою. Але так відбувається не завжди, одиниця ПЯ іноді знає при перекладі якісні зміни.

Методи та прийоми

Метод прямого перемикання заснований на послідовності правил формального узгодження; є більш удосконаленим і заснований на ряді послідовних правил, що дають можливість зрівнювати синтаксичні та семантичні структури у відповідних мовах. Деякі фахівці вважають, що відповідності можна найбільш ефективно та економно встановити, якщо користуватися якимось універсальною мовою-посередником (або природною мовою, або, можливо, навіть штучним). Незважаючи на переваги даного виду перекладу, багато вчених вважають, що подібні підходи до перекладу мають швидше теоретичний інтерес і не відрізняються особливою практичною цінністю.

Особливу увагу Найда и Табер приділили методу непрямого перемикання. Вони зробили спробу вивчення тих процесів, які мають місце

при отриманні хороших перекладів. Було виявлено, що переклад найкраще робити шляхом трьох окремих, але тісно пов'язаних між собою процесів:

- аналіз - зведення синтаксичних і семантичних структур до найбільш простим, добре аналізованих і легко передаються формам;

- перемикання - При перемиканні повідомлення з вихідної мови на кінцевий в межах мінімальних сем (значень) перекладач неминуче зустрічається з деякими видами труднощів: відмінність рівнів специфічності і точності; відсутність відповідності у формі і функції;

- зміна структури повідомлення шляхом подальших трансформацій - має бути здійснене після перемикання змісту повідомлення з вихідного мови в кінцевий. Метою цієї операції є відтворення повідомлення в найбільш близькою, еквівалентній формі і з максимальним наближенням до того психологічного впливу на тих, хто читає і слухає, яке характеризувало текст мовою оригіналу.

Процедура перемикання, крім того, передбачає певні труднощі, пов'язані з неоднаковими особистими схильностями перекладачів, які можуть пошкодити об'єктивності. Для деяких людей сумлінну переклад означає буквальний переклад слова за словом, для інших - переклад змісту. Найда і Табер також виділяють додатковий, четвертий етап, останній крок в процедурі створення адекватного перекладу: перевірка перекладу - Використання певних прийомів перевірки, які можуть підтвердити його правильність і дають можливість переконатися в тому, що цей переклад буде прийнятний для тих, кому він призначений.

Виділяється три аспекти перекладу, які можна і треба перевірити:

- ступінь формальної відповідності оригінальному тексту перевіряється одним з двох наступних методів: ретельне порівняння співвідносяться структур; оцінка загальних відмінностей в протяжності перекладу і оригіналу;

- Ступінь формальної відповідності в кінцевому мовою;

- Ступінь смислового навантаження і прийнятності для людей, на мову яких був зроблений переклад.

Етапи перекладу- складові процесу перекладу, які характеризуються діями перекладача певного тексту.

Виходячи з цього визначення, В. Н. Комісаров деліт перекладацький процес на три етапи, два з яких чисто перекладацькі та один - етап редагування:

- Інтерпретація дійсності через текст;

- Знаходження інваріанта перекладу і вираз його мовою перекладу (реалізація);

- Створення нового мовного твору з урахуванням його функціонального стилю, т. Е. Редагування тексту відповідно до норм мови перекладу.

Миньяр-Белоручев виділяє етапи або операції в залежності від таких методів:

- метод сегментації тексту (Письмовий переклад) - має найбільш сприятливі умови для перекладу: текст сприймається візуально, пам'ять не навантажена, можна використовувати довідкову літературу;

- метод запису (Послідовний переклад) - переклад тексту після його прослуховування, послідовно можна переводити фразу або цілий абзац. Проходить в складних для перекладача умовах: слухове одноразове сприйняття тексту, навантаження на пам'ять, одноразове оформлення перекладу;

- метод трансформації вихідного тексту (Синхронний переклад), де головна особливість - найбільші тимчасові обмеження, що накладаються на дії перекладача, і постійне перемикання уваги з одного об'єкта на інший.

При письмовому перекладі виділяються наступні етапи:

- Визначення величини тексту (текст не повинен бути більшим, приблизно 700-900 друкованих знаків);

- Сегментація вихідного тексту (виділення в одному мовному відрізку домінуючою інформації);

- Виокремлення домінуючою інформації з кожного мовного сегмента (виділяється інформація, яка за своєю місткістю перебиває інші кванти інформації);

- Твір економного позначення вичленення домінуючою інформації кожного сегмента;

- Породження тексту мовою перекладу на основі зафіксованої домінуючою інформації кожного сегмента;

- Редагування цієї інформації.

Етапи при перекладі методом запису:

- Селекція з метою виділення ключової і унікальної інформації (інваріанта); фіксація за допомогою скороченою буквенної записи;

- Переклад та редагування з опорою на скорочену буквенну запис.

Обробка транслатом здійснюється не тільки в сенсі їх верифікації, а й в сенсі їх чисто лінгвістичної обробки. Під лінгвістичною обробкою транслатом розуміється і смислова їх обробка, що виражається різного роду мовними формами. У перекладознавстві така лінгвістична обробка називається перекладацькими трансформаціями. До основних видів перекладацьких трансформацій відносяться такі операції.

Опущення - Це вилучення тих чи інших елементів вихідного тексту в силу їх надмірності з точки зору ПЯ.

Додавання- Зворотний процес, що вимагає поширення будь-якого згорнутого з точки зору ПЯ в оригіналі мовного обороту.

При перекладі часто потрібна зміна порядку слів. Це може бути обумовлено розходженням у нормативних вимогах, пропонованих до порядку слів в різних мовах. Так, в англійській, німецькій та інших мовах є певні, досить жорсткі вимоги до порядку слів. У мовах типу російського порядок слів хоча і не в повній мірі вільний, проте вільніше, ніж, наприклад, в англійською або німецькою мовами. Тому часто потрібно перебудова синтаксичного цілого в перекладі в порівнянні з оригіналом. Пропозиція А

man entered the room має бути переведено на російську зі зміною порядку слів: До кімнати увійшов чоловік.

Іноді через відмінності між мовами граматичні форми оригіналу змінюються в порівнянні з перекладом. наприклад: The meeting was held in the office. - Збори проходили в офісі (компанії).

Крім того, при перекладі застосовується ряд контекстуально обумовлених лексичних замінів.

Конкретизація- Вибір в якості відповідності одиниці ВМ одиниці ПЯ вужчою за своїм значенням. Транслатаема таким чином об'єднує в собі відповідність одиниць більш широкого семантичного обсягу в іноземних мов і більш вузького - в ПЯ. Наприклад, в англійському реченні We had a hearty meal англійське слово meal може зажадати конкретизації при перекладі: Ми прекрасно поснідали / пообідали / повечеряли.

Генералізація- Зворотний процес, коли більш вузької за своїм значенням одиниці ВМ відповідає ширша семантично одиниця ПЯ. Так, у реченні They usually shopped in Walmart назва магазину, добре відомого в США, навряд чи що-небудь скаже російськомовному реципієнту перекладу, а тому має бути замінено в ПЯ родовим поняттям недорогий магазин). За покупками вони зазвичай ходили в недорогий магазин.

Антонімічний переклад - Це переклад, при якому до складу транслатаеми входять одиниці ВМ і ПМ, що знаходяться в антонімічних відношеннях, Тіє. позначають протилежні поняття. Найчастіше антонімія зводиться до наявності / відсутності заперечення. Наведемо приклад: Not infrequently, the doctor had to tell his patients distressing news. - Лікарю часто доводилося повідомляти своїм пацієнтам про спіткало їх нещастя. Транслатаема not infrequently - часто ілюструє антонімічний переклад в його типовому вигляді: заперечення в оригіналі відповідає відсутність заперечення в перекладі.

При смисловому розвитку виражене в оригіналі зміст модифікується при утворенні транслатаеми таким чином, що виражений зміст в перекладі співвідноситься зі змістом оригіналу найчастіше як причина і наслідок або навпаки. наприклад: I answered the phone. - Я підняв / зняв трубку. Очевидно,

що за лінгвістично обумовленим причин неможливо буквально перевести англійське пропозицію на російську мову, тому доводиться вдаватися до домислювання ситуації. Дійсно, в оригіналі йдеться про те, що задзвонив телефон і говорить відповів на цей дзвінок. Але щоб відповісти на дзвінок, природно, потрібно спочатку підняти / зняти трубку (з телефонного апарату).

Строго кажучи, домислювання в даному випадку обумовлено розходженням у описі однієї і тієї ж ситуації в двох взаємодіючих в перекладацькому процесі мовами. Там, де по-англійськи «відповідають на телефон», по-російськи «піднімають / знімають трубку».

Цілісне переосмислення висловлювання найчастіше пов'язано з перекладом різного роду фразеологізмів. При цьому, виходячи із значення фразеологізму в ІМ, або підбирається відповідний фразеологізм в ПЯ, або характерна для фразеологізмів образність знімається і дається переклад, в

якому залишається лише значення відповідного фразеологізму: *You're a pain in the neck.* - Ти головний біль / Від тебе одні неприємності. Смісловий розвиток і цілісне переосмислення висловлювання - це, по суті, варіанти одного і того ж виду перекладацьких трансформацій. Різниця - в мірі фразеологічної «яскравості» плану вираження. Крім того, в першому випадку перебудова оригіналу не так повномасштабна, як у другому.

Ще одним видом трансформацій при перекладі є метонімічно переклад. Якщо при смисловому розвитку оригінал і переклад в конкретній транслатемі співвідносилися як причина і наслідок або навпаки, то при метонімічному перекладі вони співвідносяться як частина і ціле або як співвіднесені з суміжності поняття. Так, в пропозиціях *The iron curtain was there between Russia and the West for several decades.* - Залізна завеса поділяв СРСР і Захід протягом декількох десятиліть англійське слово 'Russia' означає не тільки Росію, але і подану нею країну - СРСР, в якій Росія є лише однією з багатьох частин. Однак саме з цією частиною за кордоном асоціюється вся країна в цілому.

Чи не *has a wonderful Chagal in his house.* - У нього в будинку є чудова картина Шагала. В даному прикладі *Chagal* означає полотно, написане Марком Шагалом. Ім'я художника пов'язано з однією з його робіт по суміжності (художник і його творіння), а тому метонімія з ім'ям художника в цьому значенні може бути замінена в перекладі на більш експліцитно словосполучення картина Шагала. Таким чином, транслатема в даному випадку виявляється наступного виду: *a Chagal* - картина Шагала, при цьому частини транслатемі пов'язані між собою метонімічно.

Трансформації можливі і на синтаксичному рівні: тексти в іноземних мовах і в ПЯ можуть по-різному членитися на пропозиції. Наприклад, наступні два англійських пропозиції можуть бути об'єднані в одне російське: *I do not know about that. Nor do I care.* - Я нічого (цього) не знаю і знати не хочу. У якихось випадках, навпаки, одного речення оригіналу може відповідати два в перекладі. Трансформації на синтаксичному рівні здійснюються виходячи з логіки мовної подачі змісту, традицій синтаксичного оформлення висловлювань і т. П.

Запропонована вище класифікація є певною мірою теоретично штучним поділом їх на конкретні випадки і типи. У реальному перекладацькому процесі часом вони, по-перше, як вже було сказано вище, зустрічаються не по одній в висловлюванні (наприклад, в пропозиції), а відразу по кілька. По-друге, нерідко одна трансформація викликає необхідність в іншій. Вони як би напластовуються одна на іншу. Нарешті, межі між деякими видами трансформацій досить хиткі й являють собою чисто теоретичні абстракції. У реальності іноді важко сказати, що перед нами, наприклад, - смисловий розвиток, повне переосмислення висловлювання або метонімічно переклад.

Виконуючи переклад, перекладач перш за все визначає спосіб переказу, тобто міру інформаційної впорядкованості для переказного тексту. Перший ступінь у виборі способу впорядкованості полягає у визначенні того, в якому

вигляді має бути представлений вихідний текст в перекладає культурі: повністю або частково. Залежно від комунікативного завдання на цьому етапі вибирається або повний, або скорочений переклад (в деяких джерелах іменується також реферативних, хоча ці терміни не цілком адекватні).

Скороченим перекладу можуть підлягати практично всі типи текстів: від простого ділового листа до роману. Результатом застосування скороченого перекладу є такі тексти, як тези, конспекти, реферати, анотації, перекладання, дайджести та т. П. Всякий раз розміри такого тексту, його лексико-семантичний, синтаксичний і стилістичний образ залежать від того способу, який вибирається перекладачем для досягнення мети. По суті, скорочений переклад виконується одним з двох фундаментальних способів перекладу: вибіркового перекладу або функціонального перекладу.

Вибірковий переклад як спосіб скороченого перекладу полягає у виборі ключових, з точки зору перекладача, одиниць вихідного тексту і їх повному перекладі. Всі інші компоненти вихідного тексту при такому способі відкидаються як другорядні з точки зору досягнення результату і не підлягають переведенню взагалі. Такий спосіб досить часто застосовується для переказу в тезисно-реферативному вигляді ділових листів, газетних матеріалів, наукових статей і повідомлень, доповідей і т. П. Достовірність такого перекладу ґрунтується на точності вибору ключових одиниць, щоб в перекладі не пропала якась важлива частина вихідної інформації, від чого, природно, такий переклад застрахований тільки добрим ім'ям перекладача.

Функціональний переклад як спосіб скороченою передачі вихідного тексту на іншій мові полягає в компонованні переказного тексту з функціонально перетворених одиниць вихідного тексту. Функціональне перетворення може ґрунтуватися на лексико-семантичних, граматичних і стилістичних трансформаціях вихідного тексту, застосованих з метою його загального скорочення або спрощення. Типовим прикладом такого способу перекладу є так званий літературний переказ, коли ціле великий твір переказується в спрощеному варіанті: наприклад, Аліса в країні чудес в перекладі-переказі Б. Заходера. Крім трансформації-спрощення вихідного тексту функціональний переклад допускає також загальні купюри найбільш складних частин вихідного тексту, але це не обов'язково, так як вони можуть бути також спрощені.

На відміну від скороченого перекладу повний переклад спрямований на ретельне відтворення всіх компонентів інформаційної впорядкованості вихідного тексту в одиницях мови, що. Повний переклад може здійснюватися різними способами, але найбільш поширеними можна вважати наступні: буквальний, або послівний переклад, семантичний переклад і комунікативний переклад¹.

Буквальний переклад полягає в послівному відтворенні вихідного тексту в одиницях мови, що, по можливості, зі збереженням навіть порядку проходження елементів. По суті, буквальний переклад порівняно рідко застосовується для комунікативних цілей і зазвичай має виключно наукову область поширення. Так, з метою лінгвістичного аналізу буквальний

переклад є найкращим за всі інші способів подання вихідного тексту, оскільки дозволяє передати інформацію про саму синтаксичній структурі оригіналу. Буквальний переклад застосовується також у коментарях до неперекладної гри слів або фразеологічним одиницям (як правило, дослівний переклад супроводжується при цьому позначкою "буквально" або "дослівно"). В історії художнього перекладу відомі спроби застосування цього способу навіть до віршованим текстам, наприклад переклади А. Радлова п'єс Шекспіра.

Семантичний переклад полягає в якомога повнішої передачі контекстуального значення елементів вихідного тексту в одиницях мови, що.; Процес семантичного перекладу являє собою природне взаємодія двох стратегій: стратегії орієнтування на спосіб вираження, прийнятий в мові, що, і стратегії орієнтування на збереження особливостей вихідної форми вираження. Перша стратегія застосовується до загальноживаним лексико-граматичним елементам вихідного тексту, таким як стандартні синтаксичні структури, пунктуація, довжина пропозицій, типові метафори, союзи, синтаксичні обороти, морфологічні структури, широко поширені загальнокультурні і науково-популярні терміни і вирази і т. П. Друга стратегія виявляється доречною при перекладі нестандартних, авторських оборотів, оригінальних стилістичних прийомів, незвичайної лексики і т. п. - в таких випадках семантичний переклад найчастіше орієнтується на специфіку вихідного знака і зберігає в перекладі якомога більше його особливостей, аж до буквального перекладу.

Семантичний переклад, як правило, застосовується до текстів, що мають високий соціально-культурний статус: важливі історичні документи, твори високої літератури, унікальні зразки епосу і т. П. Увага до найдрібніших мовним деталей оригіналу в такому вигляді перекладу нерідко переважає міркування "читабельності" переказного тексту. Такий спосіб перекладу використовується перш за все для академічних видань, призначених для вузького кола фахівців, або для документів, що існують в одиничних екземплярах так званого автентичного перекладу, тобто перекладного тексту, юридично визнаного адекватним оригіналу або паралельно створеного у вигляді варіантів на двох (або більше) мовами. Семантичний переклад виявляється затребуваний також при передачі текстів типу технічних інструкцій, більшості наукових публікацій і, безумовно, юридичних документів.

Комунікативний спосіб полягає у виборі такого шляху передачі вихідної інформації, який призводить до переказним тексту з адекватним вихідного впливом на одержувача. Головним об'єктом при такому способі перекладу виявляється не стільки мовний склад вихідного тексту, скільки його змістовне і емоційно-естетичне значення. Причому на відміну від функціонального перекладу комунікативний переклад не допускає ні скорочень, ні спрощень вихідного матеріалу. По суті, те, що в побуті часто називається літературним і, зокрема, художнім перекладом, насправді являє собою саме комунікативний переклад, що враховує - або програмує -

прагматику одержувача. Цей спосіб є оптимальним для більшої частини художньої літератури, публіцистики, частини науково-теоретичних і науково-популярних текстів і т. П.

Специфічним варіантом комунікативного перекладу є більшість поетичних перекладів, оскільки віршований текст за своєю природою не піддається простому семантичному, а тим більше буквальному перекладу, за винятком деяких зразків верлібру. Навіть спроби перевести віршований текст прозою, дотримуючись якомога повніше його лексико-семантичних і граматичних складових, не змінюють суті справи, бо при такому підході не перекладаються найважливіші складові вірші - його фонетичні та ритмометричні компоненти, тобто вірш перестає бути віршем і перетворюється в якісно інший текст і може служити лише для обмежених комунікативних цілей. Як приклад можна привести прозаїчний переклад "Гамлета" М. Морозовим, призначений перекладачем в якості допомоги для акторів, режисерів та інших одержувачів, або прозові переклади віршів Анни Ахматової на англійську мову (при видимому збереженні порядкового розбиття тексту)³, Пристосовані перекладачем до смаків сучасної американської аудиторії.

Вибираючи той чи інший спосіб перекладу, перекладач крім всіх інших обставин керується ще й тим міркуванням, що в чистому вигляді будь-якої із способів в реальному перекладацькому процесі діє рідко: як правило, більшість складних текстів переводяться із застосуванням різних способів, однак один з них є провідним і визначає характер відносин між вихідним і перекладним текстом в цілому, диктуючи і умови членування вихідного тексту, визначення одиниць перекладу, а також вибір перекладацьких прийомів, за допомогою яких результат-текст безпосередньо перетворюється в перекладний.

Рекомендовані правила для вибору способу перекладу:

частковий переклад застосовується для передачі на мові, що вихідних текстів з метою загального ознайомлення з їх змістом, коли подробиці не є комунікативно істотними.

1. вибіркового часткового переклад використовується при перекладі змісту доповідей, ділових листів, стандартних повідомлень, газетних матеріалів та інших аналогічних текстів чи висловлювань, коли потрібно отримати уявлення про характер початкового тексту або стилі автора, але докладне ознайомлення з ними не є першочерговим завданням.

2. функціональний частковий переклад застосовується для скорочення або спрощення вихідних текстів, коли вони призначені або для масового читача, або для одержувачів менш високого рівня готовності до сприйняття

такого типу вихідних текстів. До таких відносяться різного роду перекази, адаптації, версії і т.п.

3. повний переклад застосовується для передачі вихідних текстів, зміст яких має настільки високу значимість, що має бути представлено одержувачу переказного тексту в докладному вигляді.

5. буквальний повний переклад при змінюється в порівняно рідкісних випадках, наприклад: в навчальних або наукових цілях, для академічних видань унікальних текстів, зокрема епосу, і т. п.

6. семантичний повний переклад виконується для передачі вихідних текстів, що мають високу наукову або соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначене для широкого кола фахівців.

7. Комунікативно-прагматичний повний переклад використовується для передачі вихідних текстів, що мають високу соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначене для масового одержувача.

3. функціональний частковий переклад застосовується для скорочення або спрощення вихідних текстів, коли вони призначені або для масового читача, або для одержувачів менш високого рівня готовності до сприйняття такого типу вихідних текстів. До таких відносяться різного роду перекази, адаптації, версії і т.п.

4. повний переклад застосовується для передачі вихідних текстів, зміст яких має настільки високу значимість, що має бути представлено одержувачу переказного тексту в докладному вигляді.

5. буквальний повний переклад при змінюється в порівняно рідкісних випадках, наприклад: в навчальних або наукових цілях, для академічних видань унікальних текстів, зокрема епосу, і т. п.

6. семантичний повний переклад виконується для передачі вихідних текстів, що мають високу наукову або соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначене для широкого кола фахівців.

7. Комунікативно-прагматичний повний переклад використовується для передачі вихідних текстів, що мають високу соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначене для масового одержувача.

Лекція 8

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ

Науково-технічному стилю притаманні: відсутність емоційного забарвлення, ясність, чіткість, стислість викладення матеріалу, об'єктивність, точність, логічна послідовність тощо. Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Лексичними труднощами науково-технічного перекладу є: багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики. Визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі "фальшиві друзі" перекладача, як псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо.

Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є повне розуміння його перекладачем. Механічне заучування термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок в перекладі. Перекладач повинен детально вивчити ту галузь науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

Лексичні трансформації під час перекладу вживаються тоді, коли не можна підібрати повний еквівалент або лексичні одиниці під час перекладу змінюють не тільки зовнішню форму, але й набувають нового значення, відмінного від вихідних одиниць.

Об'єктом дослідження є лексичні трансформації при перекладі.

Предмет дослідження: закономірності використання лексичних трансформацій при перекладі текстів науково-технічної тематики з циклів машинобудування та гірництва.

Теорія перекладацьких трансформацій з'явилась в середині ХХ століття й викликала великий інтерес у лінгвістів. Серед вітчизняних дослідників, які займалися розробкою питань, пов'язаних з положенням

даної теорії, необхідно відмітити імена таких видатних вчених, Левицька, А. М. Фітерман, А. В. Федоров і багато інших.

Перекладацькі лексичні трансформації - це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу.

На основі класифікацій Т. Р. Левицької, А. М. Фітермана, В.І. Карабана та інших дослідників, можна здійснити спробу створення власної класифікації, розглядаючи кожний вид лексичної трансформації окремо:

Конкретизація значення слова

Лексичний елемент, як відомо, перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів (в тому числі й термінів). Чим більше враховуються перекладачем всі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад.

Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання слів у тій чи іншій сфері мовлення. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики. Переклад лексичних елементів не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Крім того важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, що не завжди фіксуються у перекладних словниках.

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення.

Конкретизація значення - це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики, наприклад:

The largest machine-building subsectors in terms of their employment are engaged in instrument-making and machine-tool construction. - Найбільші підсектори машинобудування, відносно до їх застосування, займаються виробленням приладів та верстатобудуванням.

In base configuration, the EC-1600 comes without an enclosure, the complete access to the table is allowed for very large workpieces. - В базовій

конфігурації, модель ЕС-1600 з'являється без корпусу, повний доступ до столу забезпечується при обробці дуже крупних деталей.

Генералізація

Генералізацією, називають явищем протилежним до конкретизації, - заміну одиниці вихідної мови, яка має вузче значення, одиницею мови перекладу, з більш широким значенням.

А. Д. Швейцер для диференціації різних видів семантичних трансформацій користується традиційною схемою семантичних відносин в семасіології, де розрізняються гіпонімічні, гіперонімічні, метонімічні та метафоричні відносини [Швейцер 1988, с. 144]. Для позначення одного і того ж об'єкту можуть бути використані мовні одиниці вузчого, конкретного значення (гіпоніми), та одиниці більш широкого, абстрактного значення (гіпероніми). Трансформацію, в якій гіперонім замінюється гіпонімом, А. Д. Швейцер називає гіпонімічною, відповідним терміном для неї у Л. С. Бархударова та В. Н. Комісарова служить - «конкретизація». Трансформацію протилежного напрямку (від гіпоніма до гіпероніма), він називає гіперонімічною, а Л. С. Бархударов та В. Н. Комісаров - відповідно «генералізацією». Наприклад:

Workpiece sizes run the gamut from 305 x 914mm to 711 x 3048mm. -
Розміри заготовок можуть бути від 305 x 914 мм до 711 x 3048 мм.

These features and capabilities are normally found on machines costing thousands more - and some aren't available anywhere else. - Такі функції та можливості зазвичай характерні для верстатів, які дорого коштують, - а деякі з них, взагалі ніде не знайти.

Трансформація генералізації звичайно використовується при перекладі загальнонародного та загальнонаукового (загальнотехнічного) шарів лексичного складу наукових і технічних текстів. Оскільки її застосування може призводити до певної втрати (точності) інформації, використовувати її слід обачно, тільки у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника слова, що перекладається, може призвести до порушення граматичних, або стилістичних норм мови перекладу.

Додавання слова

Розглядаючи цю трансформацію, ми повинні зробити наступне застереження. Як відомо, перекладач не має права щось додавати від себе до змісту тексту, що перекладається.

Коли йдеться про додавання як лексичну трансформацію, мають на увазі експліцитне вираження частини імпліцитного смислу оригіналу в

тексті перекладу. Як можна бачити, тут не йдеться про зміни смислу оригіналу через вилучення частини загального смислу оригіналу або додавання до загального смислу.

Отже, трансформація додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та / або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад:

Crushers are deployed in drifts. - Дробарки використовуються при веденні горизонтальних розробок.

These machines are flexible enough for high-torque, heavy-duty cutting as well as your finest high-speed machining operations. - Ці верстати є достатньо гнучкими, щоб забезпечити великий крутильний момент, важкі режими різання, а також виконання операцій високошвидкісної обробки з найвищою точністю.

The results: less chip clogging and double or triple tool life. - Результати: стружка менше забивається, а стійкість інструменту зростає в двічі або в тричі.

В наведених прикладах виділені курсивом слова відсутні в поверхневій структурі оригіналу, але їхній зміст імпліцитно присутній в тексті. Оскільки трансформація додавання зумовлена необхідністю дотримання норм мови перекладу, застосування цієї трансформації потребує належного знання мови перекладу та її норм.

Вилучення слова

Говорячи про цю трансформацію, слід зробити застереження, вірне й для лексичної трансформації додавання. Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається. Вилучати можна лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої.

Для цього застосовується трансформація вилучення - виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного змісту тексту [Карабан В. І. 2002, с. 311-312]:

Large parts were treated and machined in a single setup. - Великі деталі оброблялись за один раз (вилучення одного з членів тавтологічної пари).

This is an apt remark to make. - Це є влучним зауваженням (вилучення означення).

Слід зазначити, що ця трансформація не є поширеною при перекладі науково-технічних текстів. Застосовуючи її, слід стежити за тим, щоб в перекладі не було зменшено обсяг оригінальної інформації.

Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови Через різного роду лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах перекладачу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови, коли, наприклад, іменник замінюється у перекладі на прикметник, а прикметник - на дієслово тощо. Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, однак найчастіше це спостерігається у випадку таких частин мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник [Карабан

В. І. 2002, с. 312]:

Mechanical engineers also design machine components. - Інженери-механіки також проектують і розробляють деталі машин (заміна прикметника на іменник).

The results: less chip clogging and double or triple tool life. - Результати: стружка менше забивається, а стійкість інструменту зростає в двічі або в тричі (заміна іменника на дієслово).

The high-speed machining option for VLK vertical and horizontal machining centers provides a powerful tool to reduce cycle times and improve accuracy. - Функція високошвидкісної обробки для вертикальних та горизонтальних верстатів ВЛК забезпечує потужний інструмент для скорочення часу циклів та підвищення точності (заміна інфінітива на іменник).

Заміна слова вихідної мови однієї частини мови словом іншої частини мови цільової мови у процесі перекладу або набуття ним іншої морфологічної категорії - називається транспозицією. За повної транспозиції, окрім переходу слова внаслідок перекладу з однієї частини мови в іншу, відбуваються також лексико-семантичні та синтаксичні трансформації відповідних мовних одиниць. До неповної транспозиції належить перехід слова з однієї морфологічної категорії до іншої в межах тієї самої частини мови [www.lib.ua-ru.net/diss/cont/354662.html].

6. Перестановка слова

Сутність трансформацій перестановки (її ще називають пермутацією) полягає в тому, що при перекладі лексичні елементи міняються місцями (тобто, змінюють позицію на протилежну), наприклад: control system - система управління / керування; numerically controlled machine - верстат з числовим програмним керуванням (ЧПК); explosion engine - двигун внутрішнього згорання; safety regulator valve - золотник регулятора

безпеки; tool advance - подача інструменту; coal beneficiation - збагачення вугілля і т.ін.

Як правило, це має місце у випадку перекладу словосполучень або фраз. [Карабан В. І. 2002, с. 314]

Вибір серед цих основних прийомів лексичних трансформацій складає одне з основних професійних умінь перекладача. Велику роль при цьому грає робота зі словниками, оскільки часто існують відмінності їх інформаційного потенціалу. Крім цього, перекладач повинен детально вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

Перекладачу слід зважати на лексико-граматичні трансформації, тобто на структурні та лексико-семантичні розходження між англійською та українською мовами, які вимагають під час перекладу перебудови синтаксичної структури речення або лексичних змін. Оскільки лексика тісно пов'язана з граматиною, то дуже часто внаслідок трансформацій одночасно відбуваються лексичні та граматичні зміни.

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. -Вінниця, Нова книга, 2002.

Лекція 9

Прагматичні проблеми перекладу

Термін “прагматика” пов’язаний з імям Чарльза Моріса. Який вивчав теорію знаків, що має назву “семіотика” (або семеміологія). Загальну теорію знаків він підрозділяє на три основні розділи: **семантику** – науку про відношення знаків до об’єктів дійсності; **синтактику** – науку про відношення між знаками; **прагматику** – науку про відношення знаків до тих, хто ними користується. Прагматика, таким чином, вивчає поведінку знаків у реальних процесах комунікації з урахуванням психологічних, біологічних, соціологічних факторів цього явища. Моріс стверджує, що прагматика походить з риторики.

До прагматичних проблем перекладу належать проблеми, пов’язані з передачею комунікативної інтенції автора оригіналу, передачею прагматичних характеристик оригіналу та врахуванням при перекладі чинника адресата (застосування прагматичної адаптації для повного розуміння адресатом тексту перекладу, вибір одного з національних варіантів полінаціональної літературної мови, на яку слід здійснити переклад тощо). Прагматичні проблеми перекладу: переклад прагматичних ідіом, прагматична адаптація речення при перекладі з огляду на різницю у характері та обсягу знань адресатів оригіналу і перекладу, передача непрямих мовленнєвих актів у перекладі, переклад написів та оголошень як особливих видів мовленнєвих актів і адаптація речення у перекладі, зумовлена розбіжностями у рівнях ввічливості українського і англійського мовлення та вимогами політичної коректності, що існують в англійських суспільствах.

Пояснимо це на конкретному прикладі. У реченні “*Мамо, тут є вільне місце*” вербалізується інформація про наявність у троллейбусі вільного місця, яке може зайняти мати дівчини. Але це не єдина інтерпретація речення, коли дівчина каже його голосно у троллейбусі, де їдуть інші пасажери. Вони чують висловлювання, а значить сприймає повідомлення не тільки конкретний адресат – мати дівчини, а й оточення – певна кількість адресатів. Для них висловлювання означає і додаткову інформацію – попередження про те, що

“вакантне місце” уже зайнято. Такими відтінками значень і займається прагматика. Так само вона вивчає вибір мовних засобів для найкращого вираження своєї думки або почуття. Прагматика описує, як поводить себе людина у практичному використанні мови. Користувачами мови з точки зору прагматики є учасники комунікативного акту – мовець (адресант), тобто суб’єкт, що відправляє інформацію і слухач (адресат) – той, хто її отримує. Між ними діє повідомлення, тобто матеріалізована у мовну форму інформація. Ці три компоненти складають так званий *комунікативний акт*. Прагматичні дослідження здійснюються тільки в межах певної ситуації, тобто контексту, який допомагає виявити певні прагматичні значення того чи іншого висловлювання. Взаємодія комунікативного акту й контексту, таким чином, і складає основний стрижень прагматичних досліджень. Отже, в основі прагматичного підходу лежить процес комунікації.

Прагматичний потенціал тексту

Будь-який текст є комунікативним. Він передається від Джерела Рецептору. Останній мусить витягнути з повідомлення якусь інформацію, зрозуміти її. Сприймаючи інформацію, Рецептор тим самим вступає в певні особистісні відносини з текстом. Ці відносини і є прагматичними. Вони мають різноманітний і здебільшого інтелектуальний характер, коли текст слугує для Рецептора лише джерелом повідомлень про якісь факти й події, які його особисто не стосуються і не цікавлять. Але інформація може здійснювати глибокий вплив на Рецептора, торкатися його почуттів, викликати емоційну реакцію, спонукати його до певних дій. Здатність тексту створювати такий комунікативний ефект, викликати у Рецептора прагматичні відношення до повідомлення, інакше здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації, має назву прагматичний аспект або прагматичний потенціал (прагматика) тексту.

Прагматичний потенціал тексту є результатом вибору мовцем зміста повідомлення і способу його мовного вираження. Згідно зі своїм комунікативним наміром, мовець обирає мовні одиниці, які мають необхідне

значення, як предметно-логічне, так і конотативне. Мовець організовує ці одиниці таким чином, щоб встановити між ними необхідні смислові зв'язки. У результаті створений текст набуває певного прагматичного потенціалу, тобто можливості відтворити певний комунікативний ефект на адресата. Прагматичне ж відношення адресата до тексту залежить не тільки від прагматичного потенціалу тексту, але й від його особистості, фонових знань, попереднього досвіду, стану і т.д. За таких умов аналіз прагматики тексту дає можливість передбачити потенціальний комунікативний ефект тексту лише відносно типового, усередненого адресата.

Перекладач мусить якомога глибше витягнути інформацію з повідомлення. Він повинен мати ті самі фонові знання, що й носії мови. Ось чому таке важливе значення має знання перекладачем історії, культури, літератури, звичаїв та інших реалій життя народу мови джерела.

Як і будь-який адресат, перекладач має своє особисте відношення до повідомлення. Але він не має права переносити його на адресата, впливати на нього, викривляючи переклад. Його першочергова задача – бути прагматично нейтральним. Перекладач сам орієнтується, яким чином зберегти необхідну точність повідомлення. Він ураховує, що адресат перекладу має відмінні від його власних знання й життєвий досвід, у якому реалії життя далеко не завжди аналогічні реаліям мовця. Коли виникають такі розбіжності, перекладач має усунути ці перешкоди, вносячи в текст необхідні зміни. Наприклад, вносити в переклад додаткові роз'яснення. Особливо часто це відбувається у зв'язку з використанням в оригіналі власних імен, географічних назв і найменувань різних культурно-побутових реалій. Так при перекладі географічних назв типу американських *Massachusetts, Oklahoma, Virginia*, канарських *Alberta, Manito ba* чи англійських *Middlesex, Surrey*, як правило, додаються слова “*штат, провінція, графство, округ*” для того, щоб зробити їх зрозумілими отримувачу інформації. Додання пояснюючих елементів потребує і передання назв закладів, фірм, друкарських органів тощо.

Інколи подаються спеціальні примітки до тексту. Так само при необхідності відтворення прагматичного потенціалу тексту оригіналу потребує опущення деяких подробиць в оригіналі, невідомих адресатові, заміни елементу.

Прагматичні проблеми перекладу безпосередньо пов'язані і з жанровими особливостями оригіналу і типу адресата, особливо в художній літературі.

Лекція 10.

Термін як одиниця перекладу

Переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому що терміни відносяться до лексики, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при їх перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов. Зазначене вище зумовлює актуальність нашого дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років вітчизняними (Н. Александрова, Л. Білозерська, Н. Вознюк, В. Борщовецька, О. Брагіна, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константинова, І. Кочан, Т. Кияк, О. Константинова, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Пілецька, Н. Стефанова, Г. Чорновол та інші) й зарубіжними (Н. Александрова, Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте, інші) лінгвістами активно розробляються питання стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки. В різних аспектах проблемою перекладу термінів переймаються такі науковці як Г. Агапова, Н. Александрова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнєва, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Дуда, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, К. Крушельницька, А. Кульчицька, Ю. Марчук, В. Мирошніченко, Л. Нелюбін, І. Носенко, С. Радецька, Е. Скороходько, Ю. Соболев, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло, розробки яких зробили істотний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що презентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних термінів-відповідників (у випадку термінів неологізмів) та національна варіативність термінів (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо). Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою.

В результаті опрацювання наукової літератури, ми з'ясували, що процесі перекладу терміна визначають два етапи: 1. З'ясування значення терміна (у контексті). 2. Переклад значення рідною мовою [4]. Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту – постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів [4].

Перекладачеві інколи доводиться самостійно створювати еквівалентні терміни рідною мовою, причому основна проблема, яку доводиться розв'язувати перекладачеві науково-технічної літератури, полягає саме у перекладі термінів, що веде до появи неологізмів, які становлять досить великий відсоток всієї лексики у перекладах. Справа в тому, що перекладачі змушені винаходити засоби передачі відсутнього терміна для подальшої його стандартизації та закріплення у відповідних термінологічних словниках.

Одним із найпростіших прийомів перекладу терміна на лексичному рівні є прийом транскодування (побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу). Цей прийом становить рідкість в практиці технічного перекладу: *returning émigré* – реемігрант. При перекладі таким способом, як транслітерація, не слід забувати про «фальшивих друзів перекладача», наприклад, таких як *contribution, data, instance, stimulation, etc.*, так як він зазвичай призводить до грубого викривлення змісту.

При транскодуванні літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина. Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання у вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми [3]. Транскодування термінів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття та відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення. Оскільки при транскодуванні слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін [1].

Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін в мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження. Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що в мові пере- © Aristova N.A., 2015 «Young Scientist» • № 2 (17) • february, 2015

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ 127 кладу відсутній перекладний відповідник, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладу можуть виникнути дублетні (синонімічні) терміни, а це порушує чіткість та стрункність певної терміносистеми.

Терміни також підлягають іншому лексичному способу перекладу – калькуванню – передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Зазначений прийом застосовуються при перекладі складних за структурою термінів. Нерідко, обираючи між транскодуванням та калькуванням, перевагу віддають калькуванню, так як в результаті транскодувань нерідко утворюються одиниці, що не мають сенсу у мові перекладу, свого роду псевдослова.

Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Калькування не завжди буває звичайною механічною операцією з метою перенесення вихідної форми у мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватись до різного роду трансформацій. В першу чергу це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [1]. Перекладачу слід завжди пам'ятати, що перекладений термін має адекватно звучати у рідній мові.

До способів перекладу термінів також можемо віднести експлікацію або описовий переклад. Даний прийом застосовують, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом або словосполученням, яке передає його значення. До нього висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття, 2) опис повинний бути надто докладним, 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною. Разом з тим, описовий переклад характеризується такими недоліками: 1) при його застосуванні можливо неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом, 2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко, якщо взагалі можливо, утворювати похідні терміни [3]. Але, якщо словник не дає точного еквівалента тому чи іншому терміну, або застосування всіх вищезазначених способів є недоречним, можливими є інші прийоми перекладу на лексико-семантичному та лексико-граматичному рівнях [5], до яких відносять конкретизацію та генералізацію.

Під конкретизацією розуміють відтворення, при якому одиниця більш широкого конкретологічного змісту передається в мові перекладу одиницею

конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог. Наприклад, поняття «досліджувати» може відноситися до різних ситуативних умов, і в значній мірі упорядковується контекстом; в англійській мові цьому поняттю будуть відповідати різні більш вузькі за значенням одиниці, в залежності від контексту: *to explore* – досліджувати місцевість (порівн. *to explore the environment*), *to investigate* – досліджувати ринок (порівн. *to investigate the market*), *to research into* – досліджувати явище (порівн. *to research into the classical literature*) [6].

При перекладі термінів також можливим є застосування прийому генералізації, який має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу: *compensation award* – рішення про відшкодування збитків [5]. Деякі інші трансформаційні прийоми перекладу термінів вимагаються в тих випадках, коли значення того чи іншого терміну для української мови становить новизну. Для прикладу можна взяти англійські тексти з різних вузькопрофесійних сфер людської діяльності.

Також можна перекладати терміни, скориставшись прийомами компресії (більш компактне викладення думок завдяки випускненню зайвих елементів та позамовного контексту: перехід від одного виду зношення до другого) та інверсії (зворотній порядок слів, для привернення уваги до конкретних елементів). Говорячи про переклад термінів з точки зору теорії А. Суперанської та Н. Подольської, можна наголошувати на тому, що термін однозначний; термін не має конотативних значень, він позбавлений синонімів, незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним або абсолютним еквівалентом, і тому відповідно до одноголосної думки багатьох спеціалістів, відноситься до числа одиниць, які не ускладнюють роботу перекладача [4]. Але, провівши детальне дослідження, нами було встановлено, що не у всіх випадках переклад терміну є безпроблемним процесом через те, що різні галузі знань вміщують в собі одну й ту ж одиницю, яка має різне значення залежно від контексту [2].

Висновки. Провівши наукові розвідки щодо способів відтворення сучасних англійських термінів українською мовою, ми встановили, що вони дещо різні, але жоден з науковців не надає детальних інструкцій щодо перекладу термінів, оскільки вони є особливою групою науково-технічної лексики. Перекладач має не лише добре володіти англійською мовою, але й водночас бути обізнаним у конкретній галузі, до якої належить текст перекладу, бо значення термінів тісно пов'язане із контекстом, його змістом

та специфікою, і може змінюватися залежно від галузі використання. Тільки при ефективному поєднанні цих двох умов можна зробити адекватний переклад будь-якої науковотехнічної літератури.

Список літератури:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця: Нова кн., 2010. – 232 с.
2. Борщовецька В. Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / В. Д. Борщовецька. – К., 2004. – 20 с
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця, Нова книга, 2002. – С. 315-407.
4. Савчук М. П. Англо-український науково-технічний словник / М. П. Савчук. – К., 2008.

Лекція 11.

Псевдо інтернаціональна лексика у перекладі

При порівнянні англійської та української мов можна виявити значну кількість слів, що мають подібне написання або звучання. В основному ці запозичення беруться або з однієї мови в іншу, або ще частіше обома мовами з третього, загального джерела: як правило, латинської, грецької, французької мов (parliament, diplomat, method, theory, organization, etc.). Слова такого роду можуть, як допомагати, так і заважати перекладачеві. Допомагають вони в тих випадках, коли за зовнішньою схожістю збігаються їх значення. Незалежно від контексту слово «zink» буде переводитися як «цинк», «chameleon» як «хамелеон», «panorama» як «панорама», а «classical music» як «класична музика». Таку лексику прийнято називати інтернаціональною. Не слід недооцінювати її роль в перекладі. Для вивчення мови ці слова служать опорами, на яких будується зміст тексту. Неможна не звернути уваги на те, як багато схожого з українськими лексичними одиницями в реченні, взятому з журнальної статті: «The logic and strategy behind the U. S. Administration proposals were that the country might, over time, be willing to reduce drastically, perhaps someday to eliminate, its garrisons on this territory.»

Однак, будучи запозиченим іншою мовою, слово може набути нових значень, його семантична структура може повністю змінитися. Не виключені і чисто випадкові збіги. Такі слова прийнято називати псевдо інтернаціональними. Як було вище сказано, вони отримали свою назву від французького «faux amis de traducteur» - «помилкові друзі перекладача». У тій же мірі, в якій інтернаціональна лексика служить підмогою перекладачеві, псевдо інтернаціональні слова можуть бути перешкодою і вводити в оману, штовхати до допущення різного роду помилок.

«Помилкові друзі» не такі небезпечні, коли їх значення настільки розходяться зі значеннями схожих з ними українських слів, що найближчий контекст виключає можливість неправильного розуміння, а отже, і

перекладу. Нікому не спаде на думку перекладати «to read a magazine» «читати магазин» або «to lay smb. under an obligation» як «покласти когонебудь під облігацію». Будь-який учень сам або за допомогою словника перекладе ці словосполучення як «читати журнал» і «зв'язати когонебудь зобов'язанням».

В усному мовленні сама екстралінгвістична ситуація нерідко підказує правильний сенс. При перекладі письмового тексту ми позбавлені такої додаткової опори. Однак магія зовнішньої схожості слів настільки велика, що навіть досвідчені перекладачі часом, потрапляючи під неї, припускаються помилок. Для перекладача псевдо інтернаціональна лексика особливо небезпечна.

Не можна забувати про те, що для ряду слів в обох мовах схожість - чисто формальне явище адже у них немає жодного загального, пересічного значення. При цьому контекст часто не подає сигналів про те, що напрошується за аналогією «відповідність» - помилка. В основному, це буває наслідком того, що різномовні «аналоги» належать до одного кола понять. Наприклад, англійське слово «decade» і українське «декада» означають певний відрізок часу, але перше - «десятиліття», а друге - «десять днів». Англійське «biscuit» і українське «бісквіт» відносяться до гастрономічної сфері, але перше - це «сухе печиво, галетне» а друге - «випічка з солодкого здобного тіста». Ось ще кілька прикладів: «She has a very fine complexion.» «У неї чудовий колір обличчя» (а не «комплекція»). «This work is done accurately.» «Ця робота виконана точно» (а не «акуратно»). «Well, he must be a lunatic.» «Він, мабуть, божевільний» (а не «лунатик»). «This is a literal translation of the text.» «Це буквальний переклад тексту» (а не «літературний»). «This boy is very intelligent.» «Це дуже розумний хлопчик» (а не «інтелігентний»).

Ще більшу небезпеку несуть в собі слова, які при наявності загального значення з співвіднесеними з ними українськими словами мають і інші значення, непридатні останнім. Наприклад, «fiction» - це не тільки «фікція», а й «художня література», «белетристика», «false» - це не тільки «фальшивий», а й «помилковий», «штучний» (про волосся, зуби), «officer» - це не тільки «офіцер», а й «чиновник, поліцейський, капітан на торговому судні і т. д.». Така лексика становить більшу частину «хибних друзів перекладача» і тому потребує особливої уваги. Страховкою від помилок може бути лише дуже уважний аналіз контексту і перевірка всіх значень слова за словником. Наведений нижче приклад - ілюстрація того, наскільки необхідно пильно вчитуватися в оригінал, щоб вибрати потрібне значення слова і пов'язати всі ланки тексту: «The African nation of Togo has sent more physicians and professors to France than France has sent to Togo». На перший погляд, здається дуже проста фраза містить в собі дві «пастки». Навіть минувши першу - слово physician, яке означає лікар, (а не фізик), можна потрапити в другу і перекласти: «Африканська держава Того відправила більше лікарів і професорів до Франції, ніж Франція в Того». Однак логічна проблема навіть в рамках внутрішньо фразового контексту повинна насторожити перекладача: адже лікар може бути професором і навпаки (так як одне поняття включає в себе інше, яке, відповідно, є окремим випадком

першого). У цій же групі «хибних друзів перекладача» є чимала кількість слів, у яких спільне з українськими подібним словами значення не є основним, провідним, воно не часто знаходиться на периферії словникової статті: «novel» - це в першу чергу роман і набагато рідше новела; «partisan» - це прихильник і значно рідше партизан; «sympathetic» - це співчутливий, повний співчуття і виключно рідко симпатичний і т. д. Фактор частотності треба брати до уваги, нерідко він грає не останню роль у виборі потрібної відповідності в перекладі.

Дуже часто, навіть в тих випадках, коли в контексті реалізується якраз те значення, яке є загальним для англійськи та українських слів, доводиться відмовлятися від однойменного відповідності через різні норми сполучуваності в українській мові. Наприклад, якщо Administration of the U. S. перекладається як адміністрація США, то coalition Administration як коаліційний уряд. При перекладі цілком складається з інтернаціональних слів словосполучення theoretical and organizational defects бажано з міркування більш звичної, природної сполучуваності замінити останнє слово: теоретичні та організаційні прорахунки (промахи). Іноді, знову-таки під тиском норм сполучуваності в перекладі зручно скористатися готовими кліше: «... the general and his fellow-officers» «... генерал і його товариші по зброї»; «... unpopular nature of the KKK bands» «... погана слава ку-клукс-клановських банд». Використання подібних стійких поєднань надає перекладу природність звучання і в якійсь мірі компенсує можливі стилістичні втрати в інших ділянках тексту.

Не можна випускати з поля зору й те, що однойменні відповідності в обох мовах можуть мати різну емоційну оцінку та забарвлення. Так, до недавнього часу слово бізнесмен в українській мові несло в собі негативний заряд, хоча в англійській мові, з якого воно було запозичене, вживається в основному нейтрально. Тому в перекладах часто доводилося користуватися словосполученням «ділові люди, представники ділових кіл». Семантична структура англійського слова «nationalism» представлена ??як значенням з негативними конотаціями - націоналізм, так і значеннями з явно вираженою позитивною оцінкою - національна самосвідомість; патріотизм, прагнення до національної незалежності.

За подібною оболонкою в різних мовах можуть стояти різні поняття, пов'язані з життям та історією цієї країни. Щоб уникнути помилкових асоціацій в перекладі нерідко доводиться відмовлятися від зовні схожого відповідності і використовувати позначення, явне і недвозначне для читачів: «The American Revolution was, in truth, a close parallel to the wars of national liberation that have erupted in the colonial and semi-colonial regions of the present ...» «Війна за незалежність в Америці - прямий прототип національно-визвольних воєн в колоніальних і напівколоніальних країнах в теперішній час...»

Але в іншому контексті слово revolution реалізує своє інше значення, зареєстроване в словнику, з конотаціями аж ніяк не позитивними: «The Revolution in Chile was headed by Pinochet.» «Переворот в Чилі очолив Піночет.»

Екстралінгвістика і облік фонових знань читача визначають вибір варіанта і в наступному випадку: «... the counter-revolutionary organization was

set up to suppress the Negro-poor white alliance, that sought to bring democracy to the South in the Reconstruction period ... » Мабуть, не кожному читачеві буде зрозуміло, що таке період Реконструкції, хоча в спеціальній історичній літературі це визначення перекладається саме так. Тут переклад, який несе в собі роз'яснення, - в такому разі будь-який читач отримає необхідний для розуміння обсяг інформації: «... ця контрреволюційна організація була створена плантаторами півдня для придушення спільної боротьби негрів і білих бідняків, які домагалися встановлення демократії на півдні після скасування рабства ... »

В іншому випадку наявність фонових знань у перекладача допоможе йому правильно перекласти таке поєднання як «The Emancipation Proclamation» - назва закону про скасування рабства, який був прийнятий урядом президента Лінкольна. З «емансипацією» в нашому розумінні цього слова воно не має прямих зв'язків, тому ймовірність помилки не виключена.

З усього сказаного неважко зробити висновок, що дана група лексики вимагає підвищеної уваги з боку перекладача. Ретельний аналіз контексту як вузького, так і широкого, словники та енциклопедії можуть забезпечити «хибних друзів перекладача» і навіть перетворити їх в помічників при перекладі.

«Помилкові друзі перекладача» в структурі англійського висловлювання. Амбівалентні синтаксичні конструкції

У практиці перекладу залишається несистематизованим і невивченим інший вид «помилкових друзів», де причиною помилки служать не слова, а ціле висловлювання, неправильно зрозуміле перекладачем, внаслідок чого є сенс задуматися про те, чи можна поширити поняття «помилковий друг» на рівень структури висловлювання.

Хибним шляхом можуть направити думку перекладача і структури таких висловлювань, як «You can not be too careful» або «I do not think much of him». Дійсно, можна помилитися і перевести їх відповідно як «Не можна бути занадто обережним» (замість правильного варіанту «Зайва обережність не завадить») і «Я не так багато про нього думаю» (замість «Я про нього невисокої думки»). В останньому прикладі досить складним чином для україномовного мислення виражається думка, що при зазначених умовах, як би ви не були обережні, це ніколи не буде «занадто». Тобто вам радять бути якомога обережнішими. В основі англійського висловлювання лежить особливий наголос на понятті «занадто». У тій же ролі може виступати і поняття «досить». Наприклад, англійській господині будинку набридли гості, що засиділись і вона може вимовити наступну фразу: «They can not go fast enough». Тобто, як скоро вони не збирались піти, це не буде для неї досить швидко. Справа в тому, що за цим «хибним другом» ховається побажання: «Швидше б вони пішли».

Зрозуміло, досвідчений перекладач знає, що «public school» - зовсім не публічна, а, навпаки, привілейована приватна школа в Британії. Однак і його може спантеличити англійське висловлювання типу: «I am satisfied that I alone am guilty of the disaster», оскільки вираз «to be satisfied» він у багатьох випадках перекладав би як «бути задоволеним», що в даному виразі слід перекладати як «бути переконаним, впевненим».

Нерідко підводять перекладача і висловлювання з добре знайомими

йому сполучниками і прийменниками. Вони, як правило, багатозначні і можуть позначати різні відносини між зазначеними словами (наприклад, «as» може бути прийменником часу, причини, порівняння). Ось фраза: «He was as liberal with his money as any other officer in the British army». Здавалося б, це повинно означати, що всі англійські офіцери відрізняються такою ж щедрістю, як той, про кого йдеться мова. Насправді мається на увазі, що він не поступався в щедрості нікому з них. В крайньому випадку, можна назвати його «одним з найбільш», але структура «as ... any» начебто призначена для того, щоб перекладач вирішив, що мова йде про загальну рівність якоїсь ознаки.

Ми знаємо, що «good» - це «добре», але «as good as» зовсім не означає порівняння двох позитивних ознак, а може просто висловлювати рівність або подібність будь-яких ознак - позитивних чи негативних. У деяких випадках «as good as» фактично означає «as bad as» - наприклад, в приказці «a miss as good as a mile», де стверджується, що злегка промахнутися - це нітрохи не краще, ніж промахнутися на цілу милю. Цікаво, що сама по собі «as bad as» не вживається для позначення простої рівності, і у всіх випадках «bad» - це погано.

Не менш «шкідливим» може виявитися і сполучник «if». З його допомогою створюється десяток типів англійських висловлювань, які не мають відношення до умови або перекладаються без участі сполучника «якщо». Ось група емоційних висловлювань: «She is a sixty if a day!» - «Так їй же все шістдесят!»; «It is a wonderful day there ever was one.» - «День сьогодні дійсно чудовий». Або група емоційних висловлювань: «If it is not wonderful for words!» - «Як це чудово! Просто немає слів!»; «If it is not Mr. Smith!» - «Та це ж сам пан Сміт [3, с. 33-40].

Далі слідують помилки, зроблені перекладачем на основі неправильних визначень синтаксичної структури пропозиції. Під синтаксичними структурами розуміють «чисті» схеми висловлювань або її частин, визначених за складом частин мови і словозмінних форм. Як приклад можна привести пропозицію, побудовану за схемою: «підмет + присудок + інфінітивна група»: «He came in to find her in bed». На відміну від чисто синтаксичних структур в лексико-синтаксичні конструкції обов'язково включені конкретні лексичні одиниці. Прикладом такої конструкції є зворот «підмет + дієслівний присудок + only + інфінітивна група»: «He drove all the way to Wyoming, only to find that his friend could not meet with him.»

Тепер розглянемо інший тип невизначеності зовнішньої структури висловлювання, реалізований в реченні: «He went to the United States to settle down there.» Дана пропозиція може бути витлумачено двояко:

- а) Він поїхав до Сполучених Штатів, щоб влаштуватися там назавжди.
- б) Він поїхав до Сполучених Штатів і влаштувався там.

Різниця двох висловлювань визначається різними логічними значеннями обставини, вираженої інфінітивом: в одному випадку це значення мети (наміру), а в іншому - значення подальшого дії. Я І. Рецкером був запропонований спеціальний термін «амбівалентні синтаксичні конструкції». Він виділив наступні амбівалентні синтаксичні конструкції:

· «дієслово have + іменник + дієприкметник» (приклад: «He had his horse killed»), може позначати дію, вчинену без участі або навіть всупереч

бажанню суб'єкта, або дію, ініціатором якої був сам цей суб'єкт («Він відправив свого коня на забій»);

· «дієслово be + the + порядковий числівник + інфінітив» (приклад: «He was the first to speak»), яка може мати модальне значення повинності («Він повинен був виступати першим») або значення дійсної дії («Він виступав першим»);

· «іменник або займенник у множині + плюс група однорідних дієслів» (приклад: «He begged and bribed and threatened the others»): така конструкція може позначати або послідовні дії щодо групи осіб або об'єктів («Інших він умовляв, то задобряв, то погрожував їм»), або паралельні дії щодо декількох різних осіб або об'єктів («Одних він завербував вмовлянням, інших - задобрюванням, третіх - погрозами»);

· «as + прикметник або прислівник + as + any» (приклад: I learned to dance as well as any of them) - порівняльний зворот зі значенням або рівності об'єктів, що зіставляються з якоюсь ознакою («Я навчилася танцювати не гірше будь-кого з них»), або переваги одного об'єкта над іншими («Я навчилася танцювати, краще за них»).

Категорії, виділені Я.І. Рецкер показують, що серед амбівалентних конструкцій є як чисто синтаксичні конструкції, так і лексико-синтаксичні звороти.

Як видно з наведених прикладів, англійське висловлювання може направити перекладача хибним шляхом або всім своїм змістом в цілому, або внаслідок наявності в ньому слів або словосполучень, які перекладач звик розуміти зовсім інакше. Цю цікаву тему варто вивчати і далі. Можливо, вдасться виявити інші категорії синтаксичних структур, що викликають труднощі у тлумаченні та перекладі.

«Помилкові друзі перекладача» на прикладі фразеологічних одиниць

Термін «помилкові друзі перекладача» є по суті метафорою і, як будь-яка метафора, може допускати різні тлумачення. Можливість наявності різноманітної інтерпретації цього терміна виявляється навіть зручною, коли предметом дослідження стають фразеологізми, ці «капризи мови», багато в чому визначають його колорит і специфіку.

Якщо на лексичному рівні проблема «помилкових друзів» перекладача вже розглядалася вище, то на рівні фразеології вона вимагає підвищеної уваги. А тим часом помилок, допущених при передачі фразеологізмів з однієї мови на іншу, як в навчальних, так і в опублікованих перекладах чимала кількість, і сам цей факт говорить про те, що проблема стоїть досить гостро.

Під фразеологізмом прийнято розуміти стійкі словотворчі вирази повністю або частково з переосмисленим значенням.

Алегоричність змісту, властива фразеологічній одиниці, вже начебто покликана виділити її з мовного потоку, в більшій мірі фіксувати на собі увагу одержувача повідомлення. Правда, це в першу чергу відноситься до фразеологізмів з частково переосмисленим значенням, в яких порушена лексична (рідше лексико-граматична) дистрибуція.

Відсутність прототипів в тому числі вільних словосполучень є гарантією того, що помилковими друзями перекладача ніколи не опиняться такі фразеологічні одиниці, як «sun's eyelashes» - «сніп сонячних променів

крізь хмари», «make head against smth» - «успішно чинити опір, підніматися, повставати проти», «go the whole hog» - «робити щось ґрунтовно, доводити до кінця», «make headlines» - «стати темою газетних заголовків, потрапити на сторінки газет» і т. д. Навіть якщо перекладач не знайомий з тим чи іншим зворотом, його насторожить порушення звичної логічності зв'язку, і він неодмінно загляне в словник.

Інша справа працювати з стійкими виразами, що мають прототип у вигляді вільного словосполучення. Правда, у багатьох випадках на виручку приходить контекст. З нього нерідко надходять сигнали про неприпустимість буквального тлумачення фразеологізму, треба тільки ці сигнали не прогледіти. Однак іноді обмеженість обсягу контексту або відсутність вираженого зв'язку з фразеологізмом призводять до грубих перекладацьким помилок. Всі компоненти вираження сприймаються буквально, і сенс відповідно спотворюється.

Очевидно, це «зона найбільш підвищеної небезпеки» для перекладача, яку ми позначимо як зону номер один.

1. Наприклад, не у всіх контекстах легко зрозуміти такі фразеологічні одиниці, як «to hang one's hat» - «оселитися або надовго зупинитися», «to measure one's length» - «розтягнутися на весь зріст, впасти», «to hold the baby - «віддуватися за кого-небудь» і т. д.

Фразеологізм «to dine with duke Humphrey» - «залишитися без обіду» може помилково бути витлумаченим буквально в такому відрізку тексту: «He will have no choice but to dine again with Dike Humphrey». Вираз «to let one's hair down» (буквально «розпустити волосся») піддалося подвійному переосмисленню, що дало в результаті фразеологізм, наділений двома значеннями: 1) вести себе невимушено, не рахуватися з умовами; 2) розговорився, вилити душу. Однак не завжди легко розмежувати вільне і фігуральне значення в контексті. Наприклад: «Jane is a very nice girl. I'm sorry I've never seen her let her hair down».

Тільки ретельний облік всіх текстових і ситуативних чинників може допомогти знайти правильне рішення, коли фразовий контекст виявляється недостатнім.

2. «Хибними друзями» можна назвати фразеологізми і в тих випадках, коли вони викликають помилкові, хибні асоціації як фразеологічного, так і нефразеологічного характеру.

Англійський вираз «more dead than alive», іноді помилково перекладається як «ні живий, ні мертвий», означає насправді стан крайньої втоми.

Фразеологізм «to pull the devil by the tail» (бути в скрутному становищі) може направити українського читача, який намагається спертися на його внутрішню форму, по помилковому сліду. Цю фразу по аналогії з українськими виразами «тримати бога за бороду» або «зловити за хвіст жар-птицю» можна помилково тлумачити мало не в протилежному значенні («бути господарем становища», «бути щасливим»).

Образ, що лежить в основі англійської ідіоми «a heart of oak», також може привести до помилкових асоціацій, пов'язаних з поясненням черствості

або навіть жорстокості людини. Насправді ж ідіома має виразно позитивну оцінку і характеризує людину як хоробру, мужню або відважну.

Зустрівши стійкий зворот «to pass the time of the day», неуважний перекладач може піти найлегшим шляхом і за аналогією в українській мові перекласти як «проводити час, проводити день», особливо, якщо в контексті немає до цього ніяких протипоказань, як, наприклад, в пропозиції: «He was passing the time of the day with one of his secretaries». Насправді фразеологізм означає наступне: 1) вітатися, обмінюватися привітаннями; 2) поговорити.

3. Інша небезпечна зона представлена ??зворотами, що мають в рамках іноземної мови подібні за формою вираження, наділені зовсім відмінною семантикою. Невміння уважно вчитатися в текст і побачити в кожному виразі самостійну мовну одиницю з певним колом значень є причиною того, що такі фразеологізми можуть перетворитися в «помилкових друзів» і послужити недобру службу. Багаторічна практика викладання перекладу показує, що вираз «to wait on smb.» нерідко приймається студентами за дуже схоже поєднання - «to wait for smb.» і в результаті найпростіша фраза «A beautiful girl was waiting on me in this Cafe» може бути перекладена неправильно: «У цьому кафе мене чекала (а треба: обслуговувала) дуже красива дівчина».

Фразеологічна одиниця «to make good time» у реченні «We made very good time on our trip to Florida», може бути помилково прийнята за вираз «to have a good time». Насправді перше відноситься тільки до швидкої їзди і означає: швидко пройти або проїхати якусь відстань, розвинути (велику) швидкість. Цю фразу слід було б перекласти так: «Ми дуже швидко дісталися до Флориди».

Фразеологізм «to put one's nose in» означає показуватися, з'являтися де-небудь, і його не слід плутати з виразом «to put one's nose into» - «пхати ніс в чужі справи.»

4. До четвертої «зоні підвищеної небезпеки» ми віднесемо фразеологізми, у яких є помилкові двійники, тобто такі, що збігаються з ними за формою, але повністю розходяться за змістом.

Це такі вирази, як: «wind in the head» - зазнайство (а не «вітер в голові»); «see eye to eye (with smb.)» - «бути повністю згодним з ким-небудь», (а не «бачитися на одинці»); «lead by the nose» - «повністю підпорядкувати собі» (а не «водити за ніс»); «stretch one's legs» - «розім'яти ноги, прогулятися» (а не «протягнути ноги»); «stew in one's own juice» - «страждати зі своєї власної дурості, розсърбувати кашу, яку сам заварив» (а не «варитися у власному соку»); «run smb. to earth» - «розшукати, дістати з-під землі» (а не «загнати кого-небудь в землю»); «under one's hand» - «власноруч, за власним підписом» (а не «під рукою»); «put (throw) salt on smb. tail» - «зловити кого-небудь» (а не «насипати солі на хвіст» тобто зробити неприємність, сильно дошкулити комусь).

Такі «помилкові друзі» - справжні пастки для перекладачів але, на щастя, число таких збігів в мові - невелика, і кількість помилок відносно невелика.

5. До п'ятої зони ми віднесемо багатозначні фразеологізми, у яких є відповідності, що збігаються за формою і частково за змістом. Власне кажучи, «хибними друзями» виявляються фразео-семантичні варіанти цих виразів, тобто ті значення, які не збігаються в двох мовах. Наприклад, англійській фразеологізм «over smb.'s head» - через чийсь голову, збігається з українським тільки в одному зі своїх значень - «не порадившись з кимось, обійшовши когось», але не збігається в інших значеннях : 1) Вище чийогось розуміння; 2) амер. не маючи можливості розплатитися.

Стійкий зворот «on the side» має з українським фразеологізмом два співпадаючих значення: 1) додатково, на додачу: «to make money on the side» - заробляти на стороні; 2) потайки, по секрету: «I hated it when you had your tiresome little affairs on the side» - «Я ненавиджу всі ці твої любовні інтрижки на стороні».

6. В останню групу «помилкових друзів» включені відповідності, які можна було б назвати формально-семантичними, тобто такі, що збігаються як за формою, так і за змістом. Але за цілою низкою причин - або в силу розбіжності обсягу змісту, або через відмінності в лексико-граматичних дистрибуціях, або через специфіку оціночних нюансів значень, перекладач нерідко змушений відмовлятися від таких відповідностей.

Так, англійський фразеологізм «to get out of hand» збігається за значенням і є подібним за формою (за винятком числа іменника) з українським зворотом «відбитися від рук». Ця відповідність нас цілком влаштовує при перекладі наступної фрази: «The children got out of hand while their parents were away» - «За час відсутності батьків діти зовсім відбилися від рук.» Але в реченні «What caused the meeting to get out of hand yesterday?» ми змушені відмовитися від цієї відповідності. «Чому збори вчора пройшло так неорганізовано?» - ось один з можливих варіантів перекладу цього речення.

Даючи короткий огляд вищесказаного потрібне ще раз зупинитися на наступних моментах.

Фразеологізми - як і просто окремі слова - можуть ставати «помилковими друзями перекладача». Різноманітність їх типів велика, і це, на жаль, призводить до численних перекладацьких помилок. Ми спробували виділити кілька «зон підвищеної небезпеки» при їх перекладі. Розкрили наступні найбільш типові причини, що ведуть до помилкового перекладу:

1. Буквальне сприйняття фразеологізму і, відповідно, переклад його як вільного словосполучення.

2. Переклад фразеологічної одиниці по помилковій асоціації як фразеологічного, так і нефразеологічного характеру.

3. Змішання в рамках іноземної мови на етапі сприйняття тексту подібних за формою, але різних за змістом таких одиниць.

4. Переклад фразеологізму з формальною відповідністю, тобто ідіоматичного зворота, що має ту ж форму, але інший зміст.

5. Повне ототожнення часткових відповідностей, що мають неспівпадаючі фразео-семантичні варіанти.

6. Використання для перекладу фразеологічних одиниць формально-семантичних еквівалентів без урахування специфіки їх дистрибуції, семантичних нюансів і оціночних факторів.

Звісно ж, що уважний підхід до проблеми перекладу фразеологічних зворотів допоміг би значно скоротити число перекладацьких помилок.

Лекція 13.

Граматична форма й синтаксична конструкція

У практиці перекладу граматичні трансформації, як правило, сполучуються з лексичними. У багатьох випадках змінення конструкції речення спричиняється лексичними, а не граматичними причинами. Оскільки комунікативне навантаження речення потребує ретельного вибору слів, аби мати точне відображення в перекладі, рішення перекладацького завдання залежить від вдалого вибору форми слова, його граматичної категорії. Отже, з практичної точки зору є доцільним розглядати граматичні трансформації окремо, абстрагуючись від лексичного наповнення конструкцій.

Граматичні відповідники між мовами різних систем у переважній більшості випадків можуть бути тільки функціональними. Але навіть коли знайдено оптимальну структуру речення у перекладі з урахуванням усіх факторів, виникає важливе питання про вибір найкращого порядку слів. При перекладі це переважно стилістична проблема, яка потребує розгляду в літературознавчому плані.

Кваліфікований переклад починається зі стадії, коли іншомовне речення вже осмислене перекладачем, а отже, його граматичну структуру розкрито. Під впливом різних факторів перекладач має звертатися до граматичних трансформацій, найважливіші з яких полягають у повній або частковій реконструкції речення, у заміні частин мови і членів речення у перекладі. Нерідко трансформація необхідна навіть при існуванні в рос./укр. мовах аналогічної структури.

Граматичну форму і синтаксичну конструкцію не можна уявити в процесі перекладу як щось самостійне, у відриві від їх лексичного наповнення. Однак, розмаїття граматичних засобів уможливорює їх використання для виділення й посилення певних моментів висловлювання. Це здійснюється не тільки емпатичною побудовою речення, але й вибором конструкції певного типу, яка створює найкращі умови для найрельєфнішого вираження думки.

Функціональний принцип передання синтаксичних конструкцій у перекладі ґрунтується на визначній ролі функції речення в семантичному й експресивно-стилістичному відношенні, тому що не форма, а функція робить реченням сполучення слів. Формою і типом речень європейські мови схожі, тому загалом переклад не викликає серйозних труднощів для кваліфікованого й досвідченого перекладача.

Граматичні трансформації полягають у перебудові структури речення в процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу. Трансформація може бути повною або частковою залежно від того, чи змінюється структура

речення повністю або частково. Зазвичай, коли змінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні – часткова. Окрім заміни членів речення можуть замінюватися і частини мови. Частіше за все це відбувається одночасно.

Важливо враховувати всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій, а саме: 1) синтаксичну функцію речення; 2) його лексичне наповнення; 3) його смислову структуру; 4) контекст (оточення) речення; 5) його експресивно-стилістичну функцію.

Граматичні трансформації, що стосуються синтаксичної структури речення, можуть змінювати підмет і присудок: *Long habit has made it more comfortable for me to speak through the creatures of my invention.* – Через тривалу навичку мені зручніше висловлюватися за допомогою вигаданих персонажів.

Граматичної трансформації може також потребувати контекстуальне оточення. Найчастіше це спостерігається при перекладі англійських періодів, або ряду речень, що починаються з одного й того самого особового займенника. Стилістична норма рідної мови цього не припускає. *He sat now by the stream watching the clear water flowing between the rocks... He crossed the stream... He knelt by the stream & pushing his automatic pistol around his belt... he lowered himself with a hand on each of two boulders & drank from the stream.* (E. Hemingway. *For whom the Bell Tolls*).

Третє речення в перекладі цього фрагменту перебудовано: Він сидів біля струмка, дивлячись, як прозорі струмочки збігають проміж каміння. Потім він звівся на коліна, пересунув револьвер, що висів на поясі, на спину, пригнувся, спираючись руками на камені, і напився зі струмка.

Майже найрозповсюдженішим прийомом граматичних трансформацій слід вважати заміну іменників дієсловами, що пов'язане з багатством і гнучкістю дієслівної системи рідної мови. Заміна іменника дієсловом може спричинятися, по-перше, відсутністю іменника в рідній мові, по-друге, необхідністю змінити будову речення згідно з нормами мови перекладу. Так само в процесі перекладу прикметники можна замінювати іменниками, дієсловами й прислівниками. Такі ж зміни можна здійснювати з дієприслівником II в атрибутивній функції.

Можна було б також навести численні приклади номінативної побудови газетних заголовків, які здатні увести в оману читача, який не спромігся прочитати статтю: *Vatican Protest* зовсім не означає протест Ватикану, а навпаки: протест проти призначення посла США у Ватикан.

Не слід забувати, що англійські номінативні конструкції потребують особливої точності й прозорості. Отто Єсперсен наводить приклад

двозначності англійської номінативної конструкції, цитуючи Ходжсона: An attorney, not celebrated for his probity, was robbed one night on his way from Wicklow to Dublin. His father, meeting Baron O'Grady the next day, said: „My lord, have you heard of my son's robbery?” „No, indeed”, replied the Baron, „pray, whom did he rob?” – Адвоката, що не відрізнявся особливою чесністю, однієї ночі пограбували, коли він їхав з Віклоу в Дублін. Наступного дня його батько, зустрівшись з бароном О'Греді, спитав його: „Ви чули, мілорде, про пограбування мого сина?” „Ні, не чув”, відповів барон. – „А кого він пограбував?”

Англійське словосполучення *my son's robbery* може мати 2 функції: суб'єкта й об'єкта, залежно від контексту та обстановки. До того ж, репутація адвоката давала барону підстави запідозрити його в тому, що грабіжником був він сам.

Амбівалентність синтаксичних конструкцій

У ході історичного розвитку деякі синтаксичні структури англійської мови набули подвійної функції, причому нерідко ці функції прямо протилежні одна одній, тобто амбівалентні. Їхнє значення розкривається у контексті, але не завжди й легко встановити, у якій з цих функцій використана дана структура. Вірогідною є, наприклад, можливість помилитися, розкриваючи модальне й немодальне значення сполучення «дієслово *to be* + інфінітив»: *He was the first to speak* – Він мусив виступати першим чи Він виступав першим. Така синтаксична амбівалентність породжується тенденцією англ. мови до економії мовних засобів, особливо в живому мовленні, якому не заважає деяка неточність, бо вона легко з'ясовується у спілкуванні.

Інша справа – це писемне мовлення. Наявність амбівалентних абсолютних зворотів у документальних текстах викликає серйозні й цілком ґрунтовні заперечення, бо різночитання у документах призводять до хибного перекладу. Можна для ілюстрації розпливчатості англійського синтаксису навести анекдотичну фразу Отто Єсперсена: *He swore the day he was born*, яку з однаковим правом можна перекласти як Він прокляв той день, коли народився і як Він вилаявся у той день, коли народився.

Так само інфінітивний зворот може мати як цільову, так і приєднувальну функції, тобто значення результату: *He went to the USA never to return* – Він поїхав до Сполучених Штатів, щоб залишитися там назавжди або Він поїхав до Сполучених Штатів і залишився там назавжди. Добре, якщо у подальшому викладенні ця недомовленість уточнюється. У синтаксисі однорідних членів також присутні риси амбівалентності. В

англійських реченнях з однорідними членами є такі, в яких при однорідних присудках є тільки один формальний підмет, чи один додаток, коли насправді маються на увазі декілька діячів або об'єктів дії.

У нарисі «Колумб не був першовідкривачем Америки» Дейл Карнегі так описує труднощі, з якими Колумб зіткнувся, намагаючись зібрати екіпаж для далекої подорожі: *Everyone was afraid to go. So he went to the waterfront & boldly seized some sailors & forced them to go. He begged & bribed & threatened others.* (D. Carnegie. Little-Known Facts about Well-Known People).

Тут тільки попередній і наступний контекст допомагає зрозуміти, що «упрошував, підкупав і залякував» Колумб не одних і тих самих, а різних людей. І тоді перекладений фрагмент буде таким: Усіх утримував страх. Тоді він відправився до порту і ледве не силоміць увів із собою декілька матросів. Одних він завербував умовляннями, інших – улещенням, третіх – погрозами.

Відсутність диференціації підметів або додатків при однорідних присудках може легко увести в оману необачливого перекладача.

Особливо «підступною» конструкцією англійського синтаксису слід визнати так званий порівняльний зворот з формальним значенням рівності, коли перекладач приймає його формальну структуру порівняння буквально. Між тим, компаративні конструкції існують на двох різних мовних рівнях: синтаксичному й фразеологічному.

Ще за часів В. Шекспіра існували фразеологічні звороти типу: «as прикметник + as + any, anything, anywhere», такі, наприклад, як *as bold as brass, as cool as a cucumber, Like nothing on earth, as old boots, so pleasant as anything* тощо. Такі звороти, як це визнано багатьма лінгвістами, мають функцію фразеологічного інтенсифікатора, інакше – посилювача.

Компаративна конструкція у функції фразеологічного інтенсифікатора часто виражає абсолютне або відносне перевершення. Коли перекладач не бере цього до уваги, переклад може набути абсурду, що нерідко траплялося у перекладацькій практиці. Наприклад, в одному з перекладів роману Т. Драйзера «Дженні Герхардт» було викривлено смисл компаративної конструкції: *The Senator knew common & criminal law, perhaps, as well as any citizen of his state* – Сенатор знав загальне й карне право, мабуть не гірше за будь-якого громадянина його штату. Насправді, поза усіма сумнівами, сенатор, до того ж юрист за освітою, знав право краще за будь-якого громадянина свого штату. З іншого боку, абсурдно навіть припустити, що кримінальне право, що ґрунтується на судових процесах, так добре відомо пересічному громадянину Америки.

Типи граматичних трансформацій у перекладі.

Грамматична перекладацька трансформація – це зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Віталій Карабан виділяє такі види граматичних трансформацій: • перестановка • заміна • додавання • вилучення • комплексна трансформація (включає дві або більше з названих простих трансформацій).

Окремі сучасні перекладознавці поділяють граматичні трансформації на більшу кількість різновидів. Зокрема, Т. Казакова пропонує найдетальнішу класифікацію, що складається з одинадцяти пунктів.

- Повний переклад: He pulled himself together quickly. - Він швидко опанував себе.
- Нульовий переклад або вилучення: they say – кажуть
- Частковий переклад: He couldn't break himself out of his habit of flushing – Він ніяк не міг позбавитися звички червоніти.
- Функціональна заміна: He gave her a careless hand. – Він байдуже простягнув їй руку.
- Уподіблення: They glanced up just to see a stranger on the roof. – Вони поглянули нагору і в цей момент побачили на даху незнайомця.
- Конверсія: Julia was paying no attention to what they said. - Джулія не звертала жодної уваги на їхнє базікання.
- Антонімічний переклад: He was eager to start climbing. – Йому не терпілось розпочати підйом.
- Перестановка: He was breathing hard and sweating profusely. – Він важко дихав і сильно спітнів.
- Стягнення: She ran and bought her ticket and got back on the carousel. Just in time. – Вона побігла, придбала квиток і в останню секунду повернулась до каруселі.
- Поширення: The heat pressed heavily on everyone, stifling sound. – Спека гнітила всіх довкола, навіть звуки не пробивались сюди.
- Додавання: The environmental movement is more than just “bigmouthing”. – Рух на захист навколишнього середовища потребує складніших дій, ніж гучні протести і заяви.

Ця класифікація, однак, містить прийоми, що доречніше було б віднести до класу змішаних (термін В.Карабана), а функціональну заміну часто взагалі відносять до лексичних трансформацій. Г. Мірам розрізняє сім основних видів граматичних трансформацій: членування (внутрішнє та зовнішнє), інтеграція, транспозиція, заміна, додавання, вилучення та антонімічний переклад.

Членування висловлювань може бути двох видів – внутрішнє (inner) та зовнішнє (outer). При внутрішньому членуванні відбувається заміна простого

речення складнопідрядним; при зовнішньому – одне висловлювання перетворюється на два або більше. Членуванню, як правило, підлягають ті англійські висловлювання, які фактично вміщують два суб'єкти. Один з них чітко виражений і граматично представлений підметом у предикатному словосполученні, що складається з підмета та присудка; інший існує у завуальованій формі. Для його вираження в англійській мові існує низка особливих граматичних засобів. До них, зокрема, відносяться синтаксичні комплекси, абсолютні конструкції, деякі значення неозначеного артикля тощо.

I am anxious for her to come here this summer. Я дуже хочу, щоб вона приїхала сюди цим літом. Charles Dickens was born in Landport, on the 7th of February, 1812, Mr. John Dickens, his father, being a clerk in the navy pay Office at the sea port. Чарльз Діккенс народився у Лендворті, передмісті Портсмута 7 лютого 1812 року. Його батько, Джон Діккенс, був дрібним службовцем розрахункового відділу Адміралтейства у цьому портовому містечку.

Інтеграція – це перекладацький прийом, протилежний членуванню, який полягає в об'єднанні при перекладі двох або більше речень в одне. Fleur was standing beside him. Prettily, bright, her eyes shining, speaking quickly, excitedly, it seemed to him. Біля нього стояла Флер, гарна, яскрава, очі сяють, говорить швидко, ніби збуджено.

Перестановка (транспозиція) – це зміна порядку слів у словосполученні або реченні. To let Fleur know that he had been fussing about her past would never do. Не годиться, щоб Флер дізналася, що він копався в її минулому.

Заміна – це зміна граматичних ознак словоформ, частин мови, членів речень та типів речень. Yes; I liked the looks of those two when I saw them at Mount Vernon. Так, вони обоє мені сподобались тоді в Маут-Вернон (заміна типу речення (складнопідрядне на просте) та головних членів речення).

Додавання – це збільшення кількості слів, словоформ або членів речення у мові перекладу. As soon as they were off, however, all he could see was that one horse was in front of the others. Однак, щойно вони вирушили, все переплуталось, він бачив лише, що один кінь йде попереду інших.

Вилучення – це зменшення кількості мовних елементів у перекладі. It was as if a swan had sung! Наче лебідь заспівав свою пісню!

Антонімічний переклад – заміна одного з понять тексту оригіналу протилежним поняттям у цільовій мові з відповідною перебудовою всього висловлювання. Keep off! Не наближатись!

Комплексна граматична трансформація (В. Карабан) складається з двох або більше простих граматичних трансформацій. The year Monty died, the armchairs had been recovered last – 1913, just before the war. Останній раз

крісла ремонтували в рік смерті Монті, 1913й , напередодні самої війни
(перестановка, заміна частин мови, заміна членів речення.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1, 2, 3, 6, 7, 8] Додаткові:[1, 4, 7] Інформаційні ресурси в
Інтернеті: [1, 2, 6, 7] Міжнародні видання: [2, 3, 4]

Лекція 15.

Типи перекладацьких трансформацій. Граматичні трансформації.

Граматичні питання перекладу.

1. Членування і об'єднання речень
2. Передача заперечення.

1. Граматичне співставлення в процесі перекладу.

Той, хто розмовляє рідною мовою, а тим більше той, хто є пише вибирають потрібну конструкцію не відразу, а після деяких роздумів і співставлення синонімічних варіантів. Пошук і вибір граничної форми у перекладі набуває великої ваги. Коли іншомовна форма виділяється своєю особливістю і не знаходить формальних відповідників у р/у мовах, важливо знати, якими граматичними тзасобами можна найкраще передати думку, виражена іншомовною граматичною формою чи синтаксичною конструкцією.

e. g. I wanted to have done it myself. He hoped to have succeeded. She promised to have come earlier.

Постає питання:

Яке граматичне значення має перфектний інфінітив у наведених прикладах? Як виразити це значення у перекладі? Граматичне значення у всіх 3-х прикладах одне і теж – значення нездійсненої (нереалізованої) дії, що виражена дієсловом-присудком. Можливо перекласти:

- 1) "Я хотів зробити це сам, але не зробив".
- 2) "Він сподівався на успіх, але не досяг його".
- 3) "Вона обіцяла прийти, раніше, але не прийшла".

Однак такий переклад не зовсім правильний стосовно нашої мови. І в українській мові можна знайти спосіб так само висловити ідею нездійсненої дії, як і в англійській. Для цього потрібно лише відійти від копіювання форми англійської конструкції

"Я хотів було зробити це сам". [Грамматика Верба с78]

I hoped to have found him at home. – Я сподівався застати його вдома (але не застав).

Академік Шахматов називає таку форму "недійсним способом" хоча для 2-х інших прикладів така форма не підходить. Можна сказати "Він марно сподівався на успіх".

"Вона лиш пообіцяла прийти раніше?"

Як бачимо, іноді передача значення нездійсненої дії можлива лише лексичними засобами. Заміна граматичних засобів лексичними чи лексичних -граматичними - цілком законне явище у перекладі.

Між граматичними формами і синтаксичними конструкціями різних мовне можна встановити такі відповідники, які б не залежали від їх лексичного змісту.

Для перекладознавства важливо встановити лексико-граматичні відповідники з урахуванням стилістичних функцій кожної граматичної форми і синтаксичної конструкції.

Приклад:

В англійській мові для вираження поняття належності найчастіше служить дієслово "to have":

I have a brother I have no time.

Цим 2-складовим реченням в УМ відповідають односкладові: Я маю брата; немає часу тощо.

Якщо взяти інший ряд додатків до дієслова "to have", то відповідники в у/м будуть іншими:

He had courage to avow He has the brass to say I have some grounds to believe I have the honour to inform you. Він має мужність зізнатися.

Він має зухвалість (нахабство) стверджувати. Я маю деякі підстави думати (гадати).

Маю честь повідомити вам.

Із аналізу двох серій прикладів видно, що якщо додаток означає конкретне поняття чи живу істоту, то в перекладі звичайно вживається односкладова конструкція "у мене є" ; якщо додаток - абстрактний іменник, то головним чином вживається 2- складова конструкція у перекладі: "я маю", можливо використовувати 2-ій серій і варіант перекладу "у нього була мужність; у мене є деякі підстави". Але зовсім погана: "У мене є честь повідомити вам". Стосовно значення між конструкціями "Я маю кімнату" і "У мене є кімната" не має ніякої різниці, хоча перша суперечить стилістичній нормі.

Таким чином, встановлюючи граматичні відповідники потрібно враховувати лексичне наповнення і стилістичну функцію конструкції.

Велика небезпека для перекладача полягає у тому, що в англ. і укр. мовах існує немало однойменних граматичних форм і синтаксичних конструкцій, які неспівпадають на своїми функціями та значенням у обох мовах. Однакові назви таких конструкцій та форм, запозичені в англ. і укр. мовах з латині, не повинні вводити в оману. Англ. інфінітив і англ. діє прикметник і за функціями, і за значенням відрізняються від ферм у нашій мові. Так англ. дієприкметнику теперішнього часу може відповідати в укр. мові або дієприкметник, або дієприслівник. Є випадки коли не вживається ні те, ні те:

e. g. He Stayed in London for two months leaving in October.

У подібних випадках у перекладі не вживається ні дієприкметник, ні дієприслівник. Рівноцінні за значенням діє можуть передаватися однорідними членами речення

1) Він прожив у Лондоні два місяці і поїхав у жовтні; а якщо робити наголос на послідовність дій. то дієприслівником буде виражена те, що в англ. оригіналі передано дієслово в особовій формі 2) Проживши, у Лондоні два місяці, він поїхав у жовтні.

Подібні перетворення речень в процесі перекладу називають граматичними трансформаціями.

2. Основні розходження граматичної будови англійської і української мови.

Під час вибору граматичних варіантів в процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розходження граматичної будови англ./укр. мови.

Одна із головних розбіжностей - централізованість структури простого речення в англ. мові, яка виражається в побудові речення навколо єдиного центру - підмита. Для цього англійська мова використовує такі засоби:

- 1) поєднання пасиву з активом в однорідних членах - присудках
- 2) синтаксичними комплексами
- 3) подвійним керуванням
- 4) прийменниковими конструкціями.

Поєднання пасиву з активом зустрічається часто.

e. g. President Roosevelt has Summoned and was joined by Harry Hopkins in the afternoon.

Президент Рузвельт викликав до себе Г.Хопкінса, який приїхав донього в той же день.

У цьому реченні є ще подвійне керування. У перекладі 2 присудки не можуть керувати одним і тим же додатком, якщо для одного із дієслів цей додаток прийменниковий, а для іншого – без прийменниковий.

Так само у нашій мові неможлива конструкція із 2-ма дієслівними присудками, які керують одним додатком, але з різними прийменниками.

e. g. They are not represented in but handled by, the British Foreign office.

Вони не представлені британським міністерством зовнішніх справ, але вони розпоряджаються ними.

Таким чином, перекладаючи конструкції з подвійним керуванням, перебудова речення неминуча. Інша особливість англійської граматичної будови – наявність конструкцій, граматичне значення яких розкривається поза рамками самої конструкції (синтаксичного комплексу).

До таких конструкцій відносять складний додаток, складний присудок, абсолютні звороти і деякі види модальних конструкцій.

3. Порядок слів і структура речення у перекладі.

В процесі перекладу важливо правильно визначити найкраще розташування слів та членів речення у структурі речення.

Як відомо, в англ. мові порядок слів нерідко служить граматичним засобом встановлення функції слова у реченні. Тому англійське речення відрізняється більш постійним і строгим порядком слів, ніж українське.

В короткому англійському реченні порядок слів строгий: підмет, присудок, додаток, обставина місця, обставина часу. В українській мові порядок слів буде (може бути) зворотній: від другорядних членів до головних із підметом аж у самому кінці.

e. g. A Bulgarian delegation arrived in London yesterday. Вчора до Лондона прибула болгарська делегація.

Однак, граматичні трансформації також підлягають певним закономірностям. Ці закономірності, правда, на відміну від лексичних еквівалентів не простежуються в рамках вузького контексту. Навіть найпростіше речення, структура якого на перший погляд нічим не відрізняється від структури відповідного українського речення,

може вимагати перетворення під час перекладу залежно або від більш широкого контексту чи від логічних або стилістичних чинників.

e. g. Фраза із 4 слів повісті Теккерея. "The Raven's Wind" ("Вороняче крило").

- Walker Can endure it. Відповідник, зрозуміло нібито: Уокер може це витерпіти.

Але українське речення може мати 24 варіанти! Уокер може витерпіти Уокер це може витерпіти Уокер витерпіти може це Уокер витерпіти це може Уокер це витерпіти може...

Зрозуміло, що кожен варіант відрізняється зміщенням логічного наголосу. На питання:

- Хто може витерпіти таке? Відповідь буде:

Витерпіти це може Уокер.

- А на питання, чи може Уокер витерпіти якусь неприємність, відповідь буде:

Уокер це витерпіти може.

Англійський відповідник не матиме жодного аналогічного варіанта, тому що єдино можлива перестановка присудка на перше місце перетворить це стверджувальне речення у питальне.

Цю розбіжність між англійським та українським синтаксисом легко пояснити і як уже зазначалось в а/м порядок слів має граматичну функцію, а в у/м - логіко- стилістичну.

Централізованість будови англійського речення дозволяє включати в одне просте речення 2 (а інколи більше) однаково важливих повідомлення, які у перекладі звичайно розділяють:

e.g. The Republican Party is defeated in the US Congress elections.

"У США відбулись вибори в конгрес. Республіканська партія зазнала поразки".

1. зміна порядку слів
2. зміна структури речення (повна або часткова)
3. заміна частин мови і членів речення (функціональна заміна)
4. додавання і вилучення слів.

Останні 2 прийоми часто зумовлені і дією лексичних чинників.

а) заміна частин мови

1. заміна дієслів

Найчастіше зустрічається у перекладі науково-технічних, публіцистичних, документних текстів. Особові і безособові форми англійського дієслова замінюються іменником. Заміни можуть бути обов'язковими, коли в укр. мові не має відповідного дієслова, напр.: to editorialize

e.g. New York Times editorialized on 12-th of February 1950...заміна іменником у "передовій статті"

Заміна може бути факультативна, коли вона викликана стилістичними міркуваннями:

I war was fought in this country to free slaves.

У нашій країні війна велась за звільнення рабів.

2. заміна іменників

Ці заміни відбуваються рідше, ніж заміни дієслів. Найчастіше замінюють іменники, які не мають прямого відповідника.

I am a bad reader and I am a poor skipper.

іменнику "skipper" не має відповідника але дієслова "to skip" - читати не все підрядз пропусками.

bad reader - поганий читач

Я читаю повільно і не вмію читати як -небудь. e.g. I am an early riser.

Я рано встаю.

3. заміна прикметників і прислівників

Прикметники замінюються іменниками, дієсловами і прислівниками, e.g. Different creative spheres - різні галузі творчості. Найчастіше прикметник замінюють прислівником. Це пов'язано з явищем переносу епітета.

Lord stretched a careless hand - Лорд недбало простягнув руку. Poirot waved on eloquent hand - Пуоро картинно помахав рукою.

b) додавання слів з граматичних причин

Додавання слів як з лексичних, так і з граматичних причин. Така необхідність виникає при перекладі синтаксичних комплексів та деяких конструкцій, не властивих у/м (абсолютних конструкцій). Часто ці додаткові слова є необхідними сполучними ланками в укр. фазі.

Reward of 500J being offered by the Government for information has been condemned by MPs.

Той факт, що уряд пропонував винагороду у розмірі 500 фунтів за інформацію, викликав осуд членів парламенту.

e.g. "industries" - іменник збірний і відповідає однині в у/м:

e.g. industries of Britain – промисловість але, коли необхідно зберегти значення множини, перекладач змушений вводити слово "галузі"

delegates from various industries - представники різних галузей промисловості.

c) вилучення слів

Опускаємо лише повнозначні слова. Специфіка синтаксичних зв'язків в а/м інколи вимагає надмірного вживання дієслів, які виражають почуття, сприймання і висловлювання.

I regret to say that I miss your point.

На жаль, я не розумію, на що ви натякаєте.

Якщо слово "to say" зберегти, то розмовна фраза перетвориться у офіційну "Я, на жаль, повинен заявити, що не розумію, на що ви натякаєте".

I am glad to hear you say so. Радий це чути.

d) Заміна структури речення з лексичних причин.

Часто трапляється так, що лише з допомогою перебудови англійського речення можливий адекватний переклад.

Oh, you don't say so! О, не говорять так!

Це помилковий переклад, оскільки вигук "Oh, you don't say so!" виражає сильне здивування. Найкраще це речення перекласти не як окличне, а як питальне: Та що Ви кажете? Або теж можна перекладати окличним, але із повного заміною лексики: Та не може бути!

У перекладі важливо враховувати не лише синтаксичну побудову, але й смислову (комунікативну) структуру речення, тобто вибір головних і другорядних членів речення.

e.g. Drowning is the biggest killer of children and teenagers according to the World.

Health Report issued in Geneva yesterday.

У перекладі цього речення важко знайти відповідник 1-му слову, оскільки в укр. мові не має іменника від дієслова "топитися", але є дієприкметник "потонулий", яким може скористати перекладач.

Згідно із звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, опублікованим вчора в Женеві, найбільший відсоток дітей і підлітків, що гинуть від нещасних випадків, припадає на тих, що втопилися.

Радикальна перебудова речення часто необхідна, коли у ньому присудком виступають дієслова to see, to witness, to bring about etc.

The year 1934 saw the rise of various brands of fascism in France, as exemplified by the Concord riots of 6 February.

В 1934р. у Франції спостерігалось зростання кількості різних фашистських угруповань, що вилилось у спробу повстання на плащі Згоди 6 лютого.

Замість підмета "1934" у перекладі використано обставину часу.

Найчастіше перебудова конструкції із лексичних причин виникає через логічну невідповідність: коли член речення, на якому стоїть логічний наголос в англійській фразі, займає другорядну позицію в укр. фразі (десь у середині речення).

e.g. In the 20 century drink has found fresh enemies in the cinemas of the street corner, and the wireless at home, and the increase of mechanical employments, particularly the driving of motor-cars, has put a premium on sobriety.

Присудок в кінці речення відноситься не лише до останнього імена переліку фактів, але й до цілого речення.

У 20 ст. у алкоголізму з'явилися нові вороги: і кінематограф на кожному розі, радіо дома, а також зростання потреби у технічних спеціалістах, особливо водіях автомашин. Все це вимагало обов'язкового дотримання принципу тверезості.

5. Членування і об'єднання речень у перекладі

Необхідність членування англ. речень у перекладі виникає через неспівпадання структури речення в а/у мовах. Розрізняють зовнішнє і внутрішнє членування.

У зовнішньому членування одне речення оригіналу перетворюється у 2 чи декілька речень у перекладі. При внутрішньому членуванні просте речення оригіналу замінюється складним. Під час перекладу з англ. частіше звертаються до членування, ніж до об'єднання речень. Це пояснюється централізованістю структури англ. речень.

Внутрішнє членування речення буває необхідним у перекладі синтаксичних комплексів (інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних), які як правило перекладають складними реченнями, e.g. The danger of flooding is believed to be over.

"Є підстави вважати, що небезпека повені минула". They saw the whole town shattered to a heap of ruing. "Вони бачили, як ціле місто перетворилось у купу руїн". Your having been ill makes no difference. Те, що ви хворіли, нічого не міняє.

До прийому внутрішнього членування також можна віднести випадки, коли який-небудь член речення, підкреслений в оригіналі іншим чином, виділяється у перекладі на укр. мову відокремленням.

Зовнішнє членування відбувається тоді, коли смислові зв'язки між частинами англ. речення слабкі, що в свою чергу пояснюється тенденцією англ. синтаксису до об'єднання в одному реченні не зовсім однорідних думок.

Інколи збереження структури речення ускладнене різноплановістю виражених у ньому думок: особливо коли в одному реченні поєднується повідомлення, що відносяться до різних часових відрізків:

e.g. And here at times when his mother's and father and financial difficulties were greatest, they would be found thinking, or as Asa Griffith was wont helplessly to say at times, praying their way out a rather ineffectual way, as Clyde began to think later (Deicer, an American Tragedy)

"І тут вже у часи найбільших фінансових ускладнень батько й мати сиділи і розмірковували чи, як інколи втомлено казала Ейза Гріфіт, молили бога показати їм вихід із становища. Згодом Клайд зрозумів, що те погано допомагало їм знайти вихід." Виділення частини речення в окреме речення сприяє посиленню ідейногозвучання повідомлення:

e.g. The Chinese working people can live free of worry, with enough to eat and wear for the first time, their standards rising steadily and the war kers know they will go on rising.

"Тепер робітники Китаю можуть жити не знаючи злиднів. Вперше в історії вони не знають нестачі в їжі і одязі. Їхній життєвий рівень неуклінно зростає, і вони знають, що він зростатиме й надалі".

Прийом об'єднання 2 і більше речень оригіналу в одне ціле у перекладі застосовується для:

а) уточнення змісту;

б) із стилістичною метою;

e.g. Once again the choice opens before the people. But it is no longer 1918 nor is it 1938. The whole balance of forces is profoundly changed. Народ знову стоїть перед вибором. Але тепер вже не 1918 рік і навіть не 1938-й. Розстановка сил корінним образом змінилась"

в) До цього прийому звертаються коли зв'язок між сусідніми реченнями а/м настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується традицією побудови укр. фрази.

г) об'єднання може бути доцільним, коли жодне з речень оригіналу не являє собою закінчену думку.

6. Передача заперечення в перекладі.

Як відомо в англ. реченні може бути лише одне заперечення, тоді як в р/у мові їх може бути декілька.

e.g. He never forgives a mistake made by anybody.

Он никогда, никому не прощает ни единой ошибки. Однак в англ. складному реченні можна зустріти 2 заперечення: у головному і підрядному реченні.

e.g. Nights by

Основна трудність перекладу англ. речень із запереченням полягає у тому, щоне завжди легко визначити член речення, до якого відноситься заперечення.

Коли заперечна частка стоїть перед другорядним членом, це не обов'язково означає, що вона відноситься саме до цього члена речення. Інколи її дія може поширюватись на всю смислову групу чи на все речення.

e.g. Balzac fled over the rooftops by night to impress nobody, but to dodge his creditors.

Бальзак бігав вночі по дахах зовсім не для того, щоб вразити чийсь уяву, а для того, щоб врятуватись від своїх кредиторів. Заперечний займенник "nobody" відноситься до інфінітивної смислової групи у функції обставини мети і томує синонімом, аналогічним укр. заперечному звороту "не для того, щоб кого-небудь вразити".

Прислівник "never" нерідко вживається в ролі підсиленого заперечення і у таких випадках не перекладається "ніколи".

e.g. I spent the morning with him, but he never spoke to me.

Я провів з ним весь ранок, але він ні разу навіть не заговорив зі мною.

Замінником підсиленого заперечення можу служити дієслово "to fail". "He failed to come" значить "Він не прийшов", а не "Йому не вдалось прийти"

Якщо у реченні заперечення знаходиться не тільки перед присудком але і

передпідметом, то така конструкція є підсиленням ствердженням ствердженням. У подібних випадках можливі 2 варіанти перекладу: з подвійним запереченням і стверджувальний.

No man is not worth the writer's knowing.

- 1) Немає такої людини, яка б не заслужила уваги письменника.
- 2) Кожна людина заслуговує уваги письменника.

Під час перекладу речень із заперечною частиною слів враховувати:

- 1) до якого із членів речення відноситься ця частка;
- 2) яка її функція – заперечення чи підсилення.

Лекція 16. СИНТАКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В сучасній теорії перекладу трансформація тлумачиться як: – прийом логічного мислення, який допомагає розкрити значення іншомовного слова в контексті і знайти йому український відповідник, який не збігається зі словником; – міжмовне перетворення на досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності) перекладу попри розходження у формальних і семантичних системах двох мов; – міжмовна операція перевираження змісту оригіналу; – один із методів продовження вторинних мовних структур, який полягає в закономірній зміні основних моделей або ядерних структур; – основа більшості прийомів перекладу, які полягають у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для відтворення; – відмова від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу; – технічний прийом перекладу, що полягає в заміні регулярних відповідностей нерегулярними, а також самі мовні вирази, які з'явилися в результаті застосування такого прийому.

Єдине, в чому однакостайні науковці так це в тому, що проблему перекладацьких трансформацій необхідно розв'язувати в площині досягнення еквівалентності перекладу, яка є «найоптимальнішою ознакою збалансованості смислової, конотативної, екстралінгвістичної інформації текстів оригіналу й перекладу, що мотивується.

Зважаючи на це, переклад, яким би еквівалентним / адекватним він не був, на думку Л.С. Бархударова, завжди є трансформацією в широкому розумінні цього поняття [1]. У вузькому сенсі перекладацька трансформація, як стверджує О.О. Селіванова, – це перетворення, модифікації форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу [10]. Аналіз типології перекладацьких трансформацій демонструє, що у більшості випадків дослідники (В.І. Карабан, В.Н. Комісаров, Л.К. Латишев, С.С. Максимов, Р.К. Міньяр-Белоручев, Я.І. Рецкер, А.Л. Семенов) класифікують їх за критерієм рівня мовної системи, поділяючи на лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні. Але, слід зазначити, що одні й ті ж самі трансформації відносяться вченими до різних груп. Так, наприклад, компенсацію Я.І. Рецкер вважає лексичною трансформацією [9], В.Н. Комісаров – лексико-граматичною [3], А.Л. Семенов – стилістичною [11].

Окрім того, в деяких класифікаціях міркування науковців, на нашу думку, не є логічними. Наприклад, В.Н. Комісаров у групі граматичних трансформацій виділяє дослівний переклад або нульову трансформацію, членування речення, об'єднання речень і граматичну заміну, яка передбачає морфологічну категоризацію або заміну типу речення. Незрозумілим є те, що науковець розрізняє членування та об'єднання речень як окремі граматичні трансформації, але ж вони є переходом від простого речення до складного та навпаки (зміною типу речення) під час перекладу, тобто фактично є підвидом граматичної заміни. Дещо осторонь стоїть класифікація перекладацьких трансформацій, яка запропонована Л.С. Бархударовим та вважається в перекладознавстві узагальненою, тому як в якості критерію автор застосовує формальні ознаки під час диференціації трансформацій на перестановки, додавання, заміни й опущення [1].

На наш погляд, на сучасному етапі розвитку теорії перекладу найзагальнішою є класифікація трансформацій української дослідниці О.О. Селіванової за параметром тріади мовного семіозису, запропонованої Ч. Моррисом – семантики, синтактики та прагматики [10]. Вчена умовно розподіляє перекладацькі трансформації на формальні, формально-змістові та прагматичні, визнаючи, що останні по суті є ще й формально-змістовими. Кожний із цих типів експоновано одиницями різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного). Формальні трансформації передбачають зміну форми в перекладі за умови збереження змісту оригіналу. Формально-змістові трансформації, навпаки, передбачають зміну форми й модифікацію змісту, що зумовлено специфікою мовних систем оригінального й перекладного тексту та контекстуальними та прагматичними чинниками.

Формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача. Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз підходів до класифікації перекладацьких трансформацій засвідчує, що дослідники, зосередившись на універсалізації власних типологій, не приділяли належної уваги окремим трансформаціям. Так, синтаксичні трансформації не були об'єктом спеціальних перекладознавчих досліджень. Мета статті. Мета даної статті полягає у вивченні використання синтаксичних трансформацій під час перекладу різних текстів для досягнення їх еквівалентності. Виклад основного матеріалу. Як зазначає Л.С. Бархударов, будь-які зміни в синтаксичній структурі перекладу в порівнянні з оригіналом при збереженні

глибинної структури речення можуть бути представлені як перекладацькі синтаксичні трансформації [1].

Виділення типів синтаксичних трансформацій вимагає аналізу існуючих підходів щодо класифікації граматичних трансформацій. Так, А.Л. Семенов до граматичних перекладацьких трансформацій відносить різні типи заміни: зміну порядку слів, словосполучень, речень та деякі інші. Він вважає, що в процесі перекладу перекладач стикається з двома ситуаціями: повний чи значний збіг граматичних конструкцій речень оригіналу та перекладу та розбіжність між граматичними конструкціями. При повному чи значному збігу граматичних конструкцій доволі рідкий, але все ж таки можливий дослівний переклад. Переклад зводиться до підстановки одиниць однієї мови на місце одиниць іншої. Однак, навіть в таких випадках наявні елементарні трансформації у вигляді опущення чи додавання яких-небудь службових елементів, наприклад артиклів, прийменників тощо [11].

Український перекладознавець В.І. Карабан розрізняє п'ять основних видів граматичних трансформацій: перmutація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [2]. Перестановкою вважається вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. До елементів перестановки науковець відносить слова, словосполучення, частини складного речення, речення в тексті (складному синтаксичному цілому).

До синтаксичних перестановок належать: 1) інверсійний порядок речення, викликаний перестановкою підмета; 2) прямий порядок речення з фінальною постпозитивною обставиною (вживання англійських прислівників *here, only, enough*, зумовлене синтаксичною структурою англійської мови); 3) вживання означення перед/після присудка; 4) перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом вихідної мови. Заміна – це метод спостереження за мовними фактами, що полягає в підстановці різних мовних одиниць в однаковому оточенні для з'ясування їхнього співвідношення, тобто ця трансформація передбачає вживання однієї мовної одиниці замість іншої. До граматичних заміні відносяться: а) форму слова; б) частину мови; в) члени речення; г) речення (просте – складне; складне – просте; головна частина – підрядна частина; сурядність – підрядність / сполучникове речення – безсполучникове речення).

Додаванням називають «лексичні збільшення, обумовлені формальною невиразністю семантичних компонентів словосполучення у вихідній мові» [8, с. 112], а опущення – це відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження; а також пропуск, втрата.

Опущення в перекладі – це еліпсис семантично-надлишкових слів, воно здійснюється з метою: а) усунення надмірності; б) прагнення уникнути явищ, не властивих мові перекладу; в) наміру уникнути стилістичного навантаження; г) можливості здійснювати компресію тексту для усунення його надмірного «роздування»; г) прагнення до максимальної конкретності. Під час комплексної граматичної трансформації в реченні відбувається поєднання декількох граматичних трансформацій.

Аналіз застосування граматичних трансформацій, зокрема синтаксичних, засвідчує, що вони можуть бути спричинені різними особливостями лексичного і граматичного плану вихідної та цільової мов, які у деяких випадках тісно переплітаються. Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати синтаксичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу.

Широке використання синтаксичних трансформацій, а в цілому й граматичних, при перекладі пояснюється тим, що англійська та українська мови відносяться до різних типів: аналітичної та синтетичної відповідно. Українське речення не збігається з англійським за своєю структурою: інший порядок слів, інший порядок розташування речень – головного, підрядного й вставного. Частини мови, якими виражені члени речення, можуть передаватися іншими частинами мови при перекладі, стислість вираження, можлива в українській мові завдяки наявності багатьох структур і форм вимагає введення додаткових слів і навіть речень при перекладі.

Синтаксичне уподібнення є трансформацією, під час якої синтаксична структура вихідної мови перетворюється в аналогічну структуру цільової мови, тобто в оригіналі та перекладі спостерігається існування паралельних конструкцій. В.Н. Комісаров називає ще цю трансформацію нульовою або дослівним перекладом [3]. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності мовних одиниць та порядку їх розташування в оригіналі та перекладі, хоча деякі елементи, такі як артиклі, службові слова можуть вилучатися (опускатися). Наприклад: «And who was the fifth?» he demanded. – «А хто був п'ятий?» спитав він. Ми спостерігаємо паралелізм синтаксичних конструкцій в обох мовах і опущення означеного артикля перед порядковим числівником.

- Перестановка як вид перекладацької трансформації – це заміна розташування мовних одиниць у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Вона може бути двох типів: інверсійною та

частково інверсійною. Інверсійна перестановка відбувається, коли підмет та присудок міняються місцями в реченні перекладу, наприклад: *Four-blade designs are the most common.* – Самими загальними є вентилятори з чотирма лопатками. Часткова інверсійна перестановка передбачає збереження прямого порядку головних членів речення зі зміною місця розташування другорядних членів при перекладі. Наприклад: – *He was pacing the room swiftly, eagerly, with his head sunk upon his chest and his hands clasped behind him.* – Холмс, нахиливши голову й заклавши руки за спину, швидко й нетерпеливо походжав по кімнаті. У перекладі обставину способу дії вжито після підмета, а не так, як в оригіналі – після присудка. – *I had seen little of Holmes lately.* – Останнім часом ми рідко бачилися з Холмсом. Обставина часу в оригіналі знаходиться наприкінці речення, в перекладі – на початку.

Найпоширенішим видом синтаксичної трансформації є синтаксична заміна, у процесі якої заміні можуть піддаватися члени речення, типи синтаксичного зв'язку. Такі заміни можуть бути декількох типів: 1. Членування або заміна простого речення в оригіналі на складне в перекладі, наприклад: *I thus saw in vivid light a picture all unnoticed before* (просте речення). – І тоді у яскравому осяянні угледів я картину, якої доти не помічав (складнопідрядне речення). 2. Об'єднання речень або заміна двох речень оригіналу одним реченням мовою перекладу, наприклад: – *Not a bit, Doctor. Stay where you are.* – Ні-ні, лікарю, залишайтеся. – *The loveliness of Eleonora was that of the Seraphim; but she was a maiden artless and innocent as the brief life she had led among the flowers.* – Елеонора була гарна, як серафим, проте нелукава й невинна, як і її недовге життя серед квітів (синтаксична заміна складносурядного речення на просте); – *Thus it was that we lived all alone.* – Так і жили ми самотою (заміна складнопідрядного речення на просте). 3. Зміна типу зв'язку між реченнями або частинами речення в оригіналі та перекладі, наприклад: – *In these paintings, which depended from the walls not only in their main surfaces, but in very many nooks which the bizarre architecture of the chateau rendered necessary, – in these paintings my incipient delirium, perhaps, had caused me to take deep interest.* – Картини висіли повсюди, куди не глянь, навіть по найглухіших закапелках і нішах, – а з чудернацької примхи зодчого їх було тут немало; від гарячки думки моєї почали безладно снувати, і певно тому картини збудили в мені жваву цікавість (синтаксична заміна складнопідрядного речення на складносурядне); – Сторони розвивають науково-технічне співробітництво, взаємодіють у підготовці

наукових кадрів, проводять спільні конференції, семінари, робочі зустрічі. – Parties develop scientific-technical cooperation, interact in training scientific professionals, carry out joint conferences, seminars, and working meetings (Заміна безсполучникового типу зв'язку на сполучниковий). 4. Заміна англійського підмета українським додатком, наприклад: – In their gray visions they obtain glimpses of eternity. – У туманних видіннях їм об'являється вічність. 5. Заміна пасивної конструкції на активну та навпаки, наприклад: – Men have called me mad. – Мене називали божевільним (заміна активної конструкції на пасивну); – No path was trodden in its vicinity. – Ніхто не протоптав туди бодай стежини (заміна пасивної конструкції на активну).

Треба зазначити, що в багатьох наведених у цій статті прикладах синтаксичні трансформації супроводжуються іншими лексичними та граматичними трансформаціями, що підтверджує, що переклад є складною справою. Висновки і пропозиції. Таким чином, синтаксичні трансформації – це оптимальний спосіб передачі початкової інформації у допустимих формах для цільової мови, в результаті якого відбувається зміна синтаксичних функцій слів і словосполучень. Окреслені типи синтаксичних трансформацій наявні в текстах перекладів у різних комбінаціях. Їхнє здійснення й поєднання є безперервним процесом, кінцевим результатом якого є досягнення еквівалентності між оригіналом і перекладом.

Список літератури:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 239 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
3. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода: Учебное пособие / В.Н. Комиссаров. – М.: «ЧеРо», совместно с «Юрайт», 2000. – 136 с.
4. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов: Навчальний посібник / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 459 с.
5. Латышев Л.К. Технология перевода: Учебное пособие по подготовке переводчиков / Л.К. Латышев. – М.: ВВИ – ТЕЗАУРУС, 2001. – 280 с.
6. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский лицей, 1996. – 208 с.
7. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови): Навчальний посібник / С.Є. Максимов. – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.
8. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу / А.В. Мамрак. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.

9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я.И. Рецкер. – М.: «Р.Валент», 2007. – 244 с.
10. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові / О.О. Селіванова. – Черкаси: Вид-во Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
11. Семёнов А.Л. Основные положения общей теории перевода / А.Л. Семёнов. – М.: Изд-во РУДН, 2005. – 99 с.
12. Текст и перевод. – М.: Наука, 1988. – 160 с. 13. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.

Лекція 17.

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТИЛЮ І ЖАНРУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

При перекладі ми маємо справу не лише з різними мовними системами, а й з різними культурами, тексти оригіналу розраховані на сприйняття носіїв мови, в той час як рецептором тексту перекладу є іншомовний читач, який має інший менталітет, інший об'єм фонові інформації тощо. У процесі перекладу необхідно зрозуміти текст оригіналу, знайти відповідні засоби передачі у мові перекладу, перевірити наступні аспекти перекладу: ступінь формальної відповідності, ступінь смислового навантаження та прийнятності для цільової аудиторії.

Першим етапом процесу перекладу є сприйняття тексту, що являє собою складний процес розумової діяльності, процес аналізу та синтезу інформації. Це не тільки повне розуміння оригінального тексту, а й відчуття його образного та емоціонального впливу. Другим етапом є відтворення тексту іншою мовою, що є також складним процесом аналізу та синтезу, який відбувається у свідомості перекладача. Після сприйняття семантичної та експресивноемоційної інформації перекладач відтворює, перекодує її у формі матеріальних одиниць мови перекладу; завершальною стадією даного етапу є процес ідентифікації перекладу. У процесі письмового перекладу перекладач може користуватися прямими міжмовними трансформаціями чи вільно інтерпретувати текст оригіналу. Вибір того чи іншого засобу перекладу залежить, головним чином, від функціонального стилю, до якого належить текст оригіналу, адже будь-яка мова характеризується стилістичною диференціацією, кожен стиль має свої підстили та жанри, які, в свою чергу, мають свої лексичні та граматичні особливості.

Отже, типи текстів визначають підхід та вимоги до перекладу, впливають на вибір засобів і визначення рівня еквівалентності перекладу оригіналу. Не існує чіткої єдиної жанрово-стильової класифікації текстів через взаємопроникнення мовних засобів, але у процесі перекладу головне – визначити функціональну домінують тексту, тобто комунікативну ціль твору, тип інформації, яка закладена в тексті і яку необхідно зберегти. Загалом тексти поділяють на два типи: ті, що виконують функцію повідомлення – інформативні, орієнтовані на зміст (наукові, офіційно-ділові), та ті, що мають естетичну, експресивну функцію і орієнтовані на форму (тексти художньої літератури). Зважаючи на функції мови, письмові стилі мови виділяють функціонально-стильові типи текстів (що мають письмову форму): науково-технічні, офіційно-ділові, суспільноінформативні, художні, які мають свої підстили та жанри.

При перекладі науково-технічного тексту перекладач користується прямими відповідниками, при перекладі тексту художньої літератури – може удаватися до прямих відповідників, чи вільної інтерпретації при передачі експресивної інформації, особливо, у разі перекладу поетичного твору. Під час письмового перекладу слід враховувати всі чинники, що визначають вибір еквіваленту, тобто контекст усього джерела, вузький контекст, фонову інформацію, мовленнєву ситуацію. Одиницею перекладу може бути і слово, і словосполучення, і синтагма, і ціле речення, і, навіть, весь твір.

У процесі перекладу художнього тексту, переклад кожного слова, кожного речення залежить від ідейно-художнього задуму автора, від його індивідуального стилю, подібний підхід спостерігається також іноді при перекладі публіцистичних текстів, особливо текстів аналітичного жанру. Лінгвістична класифікація функціональних стилів є основою різних видів перекладу.

Суспільно-політичні матеріали досить різноманітні в стилістичному й жанровому відношеннях. Номінально їх можна розподілити на три групи: офіційно-ділові, інформаційноописові, публіцистичні. В кожній із цих груп є свої особливості, що створюють специфічні труднощі при перекладі. Серед книжних стилів мови офіційноділовий стиль вирізняється своєю відносною стійкістю, стислістю, стабільністю, стандартизацією, суворою регламентацією тексту. Матеріали, викладені в формі цього стилю, задовольняють потреби писемного спілкування в державному, суспільному і політичному житті.

Неоднорідність тематики та різноманітність жанрів дозволяють виділити два основних різновиди: офіційно-документальний та повсякденно-діловий. Незважаючи на розбіжності змісту та різноманітність жанрів, тексти даного типу характеризуються рядом загальних рис, які впливають на процес перекладу. При перекладі документів необхідно передати і зміст оригіналу, і його стиль, при цьому важливого значення набуває форма тексту, яка має бути збережена. Перекладач має максимально чітко передати зміст оригіналу, а отже максимально зберегти граматичні форми, синтаксичні конструкції і лексичне наповнення речень оригіналу.

Тому досить часто перекладач вдається не до комунікативного перекладу (як при перекладі кореспонденції), а до семантичного, який орієнтований на збереження особливостей початкової форми вираження. До того ж, щоб переклад був зрозумілим для його адресата, іноді доводиться збільшити текст і обтяжити його додатковими поясненнями аби забезпечити адекватне його сприйняття і розуміння читачем. Типовою рисою текстів даного типу є наявність великої кількості мовних штампів та кліше.

Найчастіше для перекладу даної лексики застосовують моноквівалентний або вибіркового переклад (відповідно знаходять прямий еквівалент або використовують один з можливих синонімічних виразів, вибір якого зумовлений контекстом). У випадку відсутності еквіваленту певної лексичної одиниці, вдаються до дослівного перекладу, при якому у мові перекладу зберігаються семантичні та стилістичні ознаки оригіналу, тобто – до калькування.

Заслуговує уваги й особливий вид мовних кліше – формули ввічливості, які перекладаються за допомогою перекладацької лексико-семантичної модифікації – звуження. Жодне слово чи надпис на документі не мають залишитися неперекладеними. Таким чином, обов'язково перекладаються надписи на печатках, штампах, бланках. У діловій документації також присутня характерна для неї термінологія, але, зазвичай, комерційна лексика та звороти термінологічного характеру, мають словникові еквіваленти. Часто наявні й скорочення, які загалом мають свої відповідники у мові перекладу. Якщо дане поняття не існує у мові перекладу, а отже не має свого відповідника, то вдаються до транскрибування, яке набуває все більшого поширення (особливо, транскрибування іноземних власних назв), або скорочення розшифровується і перекладається розшифроване поняття, а саме скорочення транслітерується.

Суспільний та раціональний характер офіційного стилю залишає дуже мало місця індивідуальній творчості, він відносно стабільний, але під впливом соціальних факторів зазнає змін, як у лексичному, так і у граматичному плані. Газетно-публіцистичний стиль має дві основні функції – інформаційну та функцію впливу. Дані функції визначають поділ стилю на два основні жанри – інформаційний та аналітичний. Раціональнологічні структури домінують у жанрі передової статті, інформаційної замітки, огляду, емоційнориторичні ж структури є типовими для таких жанрів, як нарис, репортаж, фейлетон, полемічна стаття.

У структурно-стилістичному відношенні тексти даного стилю поєднують риси наукової та художньої літератури. Досить часто в мові преси вживаються терміни, характерні для групи країн, або ж для окремої країни. В останньому випадку термін виступає вже як реалія. В таких випадках існує декілька засобів для створення нового еквіваленту при перекладі: транскрипція, калькування, використання українського терміну, який має близьке значення, пояснювальний переклад.

В політичних текстах зустрічаються слова, що виникли (або отримали нове значення) у зв'язку з тими чи іншими подіями, вони не завжди зафіксовані у словниках. Переклад даних слів викликає труднощі, зважаючи

на те, що газети спочатку дають різноманітні варіанти таких термінів і лише згодом встановлюється відносно загальноприйнятий еквівалент. В якості стилістичного засобу наближення читача до себе використовується розмовно-просторічна лексика. Слід зауважити, що використання елементів розмовної мови, різноманітних троп, стилістичних фігур, які реалізують функцію впливу на читача, а тому при перекладі слід підбирати більш нейтральний еквівалент у рідній мові, отже вдаватися до стилістичної адаптації.

Ще однією особливістю суспільнополітичних текстів є вживання значної кількості різноманітних скорочень – усічень, буквених абревіатур. Усічення чи скорочення слів як стилістичний прийом для надання тексту більшої виразності перестав бути атрибутом розмовної мови і часто використовується у пресі. При еквівалентному перекладі стилістичний ефект, як правило, зникає. Однак в окремих випадках в українських текстах скорочений іменник калькується з наступним поясненням значення. При перекладі буквених абревіатур необхідно перш за все переконатись в наявності чи відсутності в українській мові відповідних еквівалентних абревіатур. Зазвичай використовують наступні прийоми перекладу: транслітерацію, розгорнутий переклад абревіатури українською мовою і утворення української абревіатури.

Одним з важливих морфологічних засобів газетно-журнальних текстів є специфіка використання артикля. В публіцистиці неозначений артикль нерідко вживається у функції виділення. Оскільки дана морфологічна категорія відсутня в українській мові, при перекладі використовуються лексичні, синтаксичні (зміна порядку слів), морфологічні засоби. Синтаксис володіє не меншими експресивними можливостями, ніж лексика чи морфологія. В інформаційних жанрах порядок слів переважно прямий і незмінний, в аналітичних – вільний. Отже, публіцистичний текст є особливим видом аргументованого тексту, що зорієнтований на переконання чи інформування читача, де кожний елемент є обов'язковим і несе певне семантичне або стилістичне навантаження, що повинно відобразитися у перекладі. Унаслідок різнорідності галузей науки та освіти тексти наукового стилю мають свої підстили: власне науковий (із жанрами текстів: монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, курсові та дипломні роботи, тези), які, в свою чергу, поділяються на науково-технічні та науково-гуманітарні тексти; науково-популярний, науковонавчальний (підручники, лекції), але всі вони існують переважно в письмовій монологічній мові.

Науково-технічний текст – це цілісний мовленнєвий вислів, що відноситься до певної соціально обмеженої сфери людської діяльності, він

характеризується прозорістю змісту, стислістю контексту, настановою на логіку, відсутністю підтексту, відсутністю емоційної забарвленості. Процес перекладу є дуже складним через наявність великої кількості неоднозначних термінів, різного виду скорочень, через національну варіативність термінів та відсутність перекладацьких відповідників у випадку неологізмів, беручи до уваги, що науково-технічна лексика є найбільш рухомою та змінною частиною словникового складу мови. Переосмислення слів повсякденної мови є засобом створення нових термінів.

Слова, які належать до лексики повсякденної мови та мають номінативну функцію терміна можуть бути джерелом труднощів при перекладі. Будь-який науковий текст характеризується певною повторюваністю термінів, тому дуже важливо при перекладі незнайомого та відсутнього в словниках терміну або термінологічного сполучення, врахувати і співставити всі випадки його вживання в даному тексті і лише потім спробувати з'ясувати значення терміну шляхом ознайомлення зі спеціальною літературою з даного питання.

Процес перекладу термінів має свої особливості, його можна поділити на два етапи: необхідно з'ясувати значення терміну у контексті, а потім вже перекласти його рідною мовою. Основна кількість термінів утворилась за рахунок загальнонавчаних слів, взаємного проникнення із різних галузей техніки, запозичень із міжнародної лексики. У лінгвістичному аспекті терміни мають явище багатозначності. Вирішальним при перекладі багатозначного терміну є контекст, тому у процесі перекладу перш за все потрібно встановити, про що йде мова в абзаці чи даному уривку тексту. Однією з проблем, що постають під час перекладу є вірний вибір варіанта у тих випадках, коли іншомовному терміну відповідають слова рідної мови або слова-запозичення.

Існує класифікація і оцінка термінологічних засобів: запозичення, вживання яких є виправданим, тобто ті, які не можуть бути замінені словами рідної мови і увійшли до його словникового складу; які мають лише неповні синоніми у даній мові і вносять уточнення до основного поняття; запозичення, вживання яких можливе в умовах даного контексту, коли запозичення має більш стислу форму і заміняє словосполучення рідної мови; непотрібні запозичення, що створюють труднощі розуміння, і рідна мова має рівноцінні еквіваленти за формою та значенням. Терміни – характерна риса всіх наукових текстів (текстів енциклопедій, довідників, монографій, підручників), але в залежності від різновиду тексту спостерігається різний об'єм їх вживання.

Отже, при перекладі наукового та технічного текстів домінантами перекладу, що забезпечують незмінну передачу інформації, об'єктивність, логічність викладу є: терміни, загальнонаукова лексика, складні слова з абстрактним значенням; переважне вираження процесу через іменник (отже треба зберегти цей нюанс під час перекладу); формули, різноманітні схеми, які переносяться в текст перекладу без змін; максимальна складність та різноманітність синтаксичність структур; формалізовані засоби вираження емоційності наукової дискусії. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу текстів даного типу, є розуміння його перекладачем. Перекладач має опанувати ту галузь науки чи техніки, тексти якої він перекладає.

Художня мова – особливий стиль мови, складна єдність різнорідних рис, що використовує елементи інших стилів та дозволяє вживання таких елементів мови, які на даному етапі розвитку літературної норми є неприпустимі. Оригінальна образність мови у поєднанні з емоційною синтаксичною організацією висловлення, національне забарвлення форми та змісту, синтез авторського плану оповідання й мови персонажів, використання елементів різних стилів мови, оброблених і пристосованих для цілей художнього твору, використання слів у похідних і контекстуальних значеннях – всі ці особливості, взаємодіючи один з одним, утворюють свою систему, неповторну ні в якому іншому стилі мови. У мові художньої літератури перевага одних елементів над іншими залежить від жанру літературного твору, що, звичайно, відображається на його перекладі. Поняття змісту художнього твору є набагато складнішим, ніж поняття змісту наукових чи ділових текстів; він відображає не тільки логічну, ідейно-пізнавальну інформацію, але й емоційну, яка впливає і на розум, і на почуття читача.

Тому головною проблемою при перекладі є пошук функціональних відповідників, які б поєднували одночасно значеннєві функції граматичної форми чи лексико-стилістичні особливості оригіналу та зберігали емоційно-експресивну та естетичну цінність оригіналу.

Таким чином, специфіка перекладу художньої літератури визначається не тільки різноманітністю стилів, які вона поєднує, не тільки особливістю їх поєднання і не лексичними та граматичними елементами, які мають бути передані при перекладі і вимагають функціональних відповідників у мові перекладу, а насамперед тим, що переклад літературних текстів – це творчий процес, а не лише передача певної інформації, адже мова йде про форму мислення, якою в художньому творі є не поняття, як в інших функціональних стилях, а образ, певні явища дійсності, пропущені крізь свідомість автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекетова О.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументованих текстах // Вісник Київського державного лінгвістичного університету: Серія “Філологія”. – Вип. 5.: Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КДЛУ, 1997. – С. 3-12.

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ МЕТОНІМІЇ В ПЕРЕКЛАДІ

Основною проблемою перекладу метонимического слововживання є відмінність як в способах метонімізації, так і в ступені її поширеності в мові на початковому і переводящем мовами. Ця різниця часто супроводжується і пояснюється різними традиціями метонимического вираження у вихідній і переводить культурах.

Згадаймо, що в найзагальнішому вигляді метонімії (від грецького *metonomadzo*- Перейменовувати) називається перенесення назви з одного предмета на інший, або *іноіменованіє*, на основі суміжності зіставлених таким чином об'єктів. На відміну від метафори, спрямованої на зіставлення, уподібнення об'єктів один одному з метою виявлення сутнісного подібності, вживання метонімії в будь-якій мові направлено на індивідуалізацію об'єкта шляхом виділення будь-якої характерної риси і винесення її на перший план в способі іменування: знамениті "пiкейні жилети" ("the rіque waistcoats") з "Золотого теляти" існують як найвище вираження індивідуальності в усьому іншому цілком безликих персонажів. Характерно, що в умовах необхідних перетворень метонімія, на відміну від метафори, ніколи не перетвориться в порівняння, але зате досить легко переходить в епітет, зокрема, в субстантивірованих епітет:

*Two men, one with thin black hair and the other with luxurious red mop, stood side by side, like day and night. **The red** was smiling ready to see the funny side of danger, **the black**, with his wry face and triangle eyebrows, was the embodiment of despair.*

Двоє людей, один з рідкими чорними волоссячко, інший з пишною рудою шевелюрою, стояли пліч-о-пліч, як день і ніч. **рудий** мрійливо посміхався, наче вбачав щось забавне в небезпеці; **чорний**, з кислою гримасою і страдницькими бровами, здавався втіленням розпачу.

В даному прикладі вихідна метонімія практично не представляє труднощі для перекладу, оскільки в структурному і змістовному відношенні способи її вираження збігаються в англійській і російській мовах.

Найбільшу складність для перекладу представляють такі випадки метонимического перенесення, які засновані на асоціації:

- а) між предметом і одним з його ознак - **метонімічно епітет**,
- б) між цілим і частиною предмета - **синекдоха**,
- в) між ім'ям власним и ім'ям прозивним, володіють загальною змістовно-признаковою основою, - **антономасія**.

Розглянемо детальніше можливі прийоми, вживані при перекладі цих різновидів метонімії.

На відміну від метафори, метонімія практично не переробляється в порівняння, зате здатна створювати дивовижні по влучності *метонимические епітети* на основі асоціації між предметом і одним з його властивостей або ознак, наприклад:

«До кабінету буквально ввірвалася *джинсова* дівиця ».

Тут деталі туалету переносяться на визначення самої носії цього туалету. Такі епітети не завжди перекладаються в силу подвійної труднощі, що включає можливі перетворення самої структури атрибутивногословосполучення, а також необхідність перетворень метонимического слововживання. Наприклад, при перекладі цієї пропозиції з російської на англійську мову втрачається можливість збереження метонімічності:

"A girl in her full denim outfit nearly fell into the office ".

Вираз "a *denim* girl "не цілком прийнятно в англійській мові, бо *denim* не є власним ознакою об'єкта. Більш того, таке словосполучення не відображає тих соціально-культурних, оціночних конотацій, які супроводжують це слововживання в російській контексті.

По суті, єдиним засобом перекладу тут є *перетворення ознаки в об'єкт*, тобто *рекатегоризація* вихідної одиниці, однак при цьому втрачається частина емоційно-оцінної інформації, вираженої в початковому тексті за допомогою даної метонімії, втрачається підкреслена індивідуальність ознаки *джинсовий {denim}*.

Синекдоха (грец. *synekdoche*- Подразумеваніє, співвіднесення) зазвичай проявляється у вживанні назви частини замість цілого, приватного замість загального, і навпаки. Складність її для перекладу полягає в тому, що в різних мовах способи і обмеження в вираженні категорії "частина - ціле" можуть досить сильно відрізнятися один від одного. У російській мові метонімічно перенесення такого роду порівняно обмежений, оскільки є цілий ряд інших засобів, перш за все метонімічно епітет, що виникають на семітської основі. Навпаки, в англійській мові синекдоха настільки жеестественна, як природна метафора, і, найчастіше не несучи будь-яких стилістичних навантажень, залежить головним чином від надання синтаксичної функції того чи іншого слова. Ця невідповідність ускладнює переклад і вимагає іноді *заміни самого виразного кошти* будь-яким *іншим стилістичним оборотом*.

Наприклад, у реченні "*These wheels will drive you at your pleasure "* *these wheels* вжиті як синекдоха замість *this car*. При перекладі на російську мову, вживаючи слова аналогічну синекдоху "ці колеса гарантують вам їзду з задоволенням", ми тим самим кілька знижуємо загальний стилістичний тон цього рекламного вираження, оскільки рекламуються НЕ колеса, а сама *авто*, а в російській мовному побуті вживання слова "колеса" замість слова "машина" носить жаргонно-просторічний характер і використовуються або в іронічному, або в недбалому іменування, тобто, по суті, рівні таким одиницям, як "тачка", "мотор" і т. п. Цей відтінок слововживання абсолютно не відповідає початковому англійського тексту і змінює сам стиль рекламного пропозиції. В даному випадку доречним буде або *парафраз-іносказання* (Наприклад, "ваш чудовий друг на колесах"), або *доповнення* (Наприклад, "ці чудові колеса, сучасний дизайн корпусу і

автоматичне керування гарантують ... "), яке нейтралізує стилістичне невідповідність окремої Синекдоха в російській тексті.

Відомі ускладнення пов'язані і з різницею проявів *антономасія* в російській і англійській мовах, що супроводжується неминучими перетвореннями при перекладі.

Застосування того чи іншого перекладацького прийому для перекладу антономасія залежить не тільки від мовних, а й, як у багатьох інших випадках, від культурних відмінностей. Щоб передати метонімічність фрази "The guards now change at Buckingham Palace to a Lennon and McCartney ", недостатньо перевести самі імена, необхідно *відновити основу метонимического перенесення* ("Tune" або "music"), оскільки в російській культурній традиції цей вид метонімії не має широкого поширення і сприймається дуже недоречно щодо даних імен в даній ситуації:

Зміна караулу при Букінгемському палаці відбувається тепер під *музику Леннона і Маккартні*.

В іншій ситуації та ж метонімія може бути відтворена без перетворення - в разі сумісності культурної традиції: якщо замість "зміни варти" підставити "наші батьки, бітники шістдесятих років, балдеют *під Леннона і Маккартні* ", то зворотний переклад дасть ту ж саму форму метонімії в англійській мові ("Our parents, beatniks of the 60-s, buzz out of *Lennon and Mc Cartney* ").

Широта застосування метонімії цього виду спостерігається в області торговельних найменувань продукції на ім'я власника фірми, що практично поки відсутня в російській мовній традиції. Вираз "to buy some *Kellogg's* " може бути передано тільки або з відновленою основою ("купити *пластівці фірми Kellogg's* "), або навіть без метонимического компонента ("купити *кукурудзяні пластівці*").

Складніше йде справа з передачею іменних метонімії, що відображають імена, широко відомі в рамках вихідної культури, але практично не мають значення або взагалі невідомі в перекладає культурі. У російській публіцистичної традиції досить часто вживаються імена літературно-історичних персонажів в якості загальних іменувань для будь-якого суспільного типу. Наприклад, для перекладу фрази "Ці порожні статті і статейки пишуться то *французькими Манілова*, то *американськими Чичикова* " необхідно добре уявляти собі, чи говорить що-небудь англійському читачеві таке ім'я. Як правило, в таких випадках найбільш частий варіант перекладу - це *розшифровка якості*, позначеного метонимическим ім'ям, супроводжувана *руйнуванням метонімії*, наприклад: Some of the seidle, shallow writings belong to *fuzzy French dreamers*, some to *pushing American wheeler-dealers*.

ПЕРЕКЛАД ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

Так, згідно з поглядами І.О. Скопненка та Т.В. Цимбалюк на діалектне членування мовного простору, загальнонародна мова поділяється на наріччя, які складаються з говорів [5, 257], що у свою чергу складаються з говірок. При цьому вчені вважають говір та діалект тотожними поняттями [5, 80]. О.О. Селіванова також розглядає такі рівні, зазначаючи, однак, що іноді вчені не можуть об'єктивно відрізнити діалект від мови, оскільки він може бути зрозумілим або незрозумілим для носіїв інших діалектів тієї самої мови [6, 132].

О.С. Ахманова визначає діалект як різновид або варіант мови, що використовується певною кількістю людей і є сукупністю говірок або говорів; при цьому поняття діалекту ототожнюється з наріччям та говором або говіркою [1, 131]. Західноєвропейські лінгвісти чітко позиціонують діалект як компонент мовної системи, на основі якого утворюється мова, розглядаючи це поняття переважно у динамічному контексті. Зокрема, Д. Брітен та П. Траджил простежують процес творення нового діалекту на основі декількох існуючих [12, 184], а Ж. Ван Кеймьолен наводить опозицію діалектна vs. літературна лексика і доводить можливість переходу лексичних одиниць з однієї групи в іншу протягом відносно невеликого часового періоду [18, 318]. Думка про цю опозицію розвивається далі у статті Г. Шізера, де йдеться про те, що діалект асоціюється здебільшого з розмовною мовою на відміну від унормованої літературної «книжної» мови [16].

Таким чином, автори різних дефініцій сходяться у тому, що діалект є об'єктивною складовою загальнонародної мови; він характеризується наявністю певної кількості носіїв і відрізняється від інших діалектів мови, а також постійно перебуває у русі, як і сама мова. Будучи різновидом мови, діалект часто протиставляється літературній мові. Діалектизм здебільшого вважається не тільки компонентом певного діалекту, а й стилістичним засобом. Наприклад, В.Ф.Святовець вважає, що діалектизмами є слова та словосполучення, використані для змалювання місцевого мовного колориту та особливостей лексики персонажів [7, 57]. І.О. Скопненко та Т.В. Цимбалюк поділяють цю точку зору, наголошуючи при цьому, що діалектизми вживаються як засоби стилізації, що відповідає нормам літературної Матеріали Міжнародної наукової конференції • 10–12 жовтня 2013 р. • м. Київ 175 мови [5, 105]. О.О. Селіванова вступає у полеміку з цією думкою, оскільки вона не вважає діалектизми унормованими з точки зору літературної мови, проте також визнає, що вони вживаються у художніх

текстах для передачі місцевого колориту подій, точного відтворення реалій тощо [6, 133].

Наведені твердження свідчать про тісний зв'язок та взаємодію між літературною мовою та діалектом. Так, з одного боку діалект протиставлений літературній мові, а з іншого — окремі елементи діалекту переходять до сфери вживання літературної мови за посередництвом художніх текстів, унормовуючись або не унормовуючись у ній. Очевидно, що використання діалектизмів для передачі реалій створює певні труднощі при перекладі художнього тексту і, відповідно, становить практичний інтерес для дослідників перекладознавства.

Класик українського перекладознавства Р.П. Зорівчак констатує, що якщо весь текст написаний діалектом, то його здебільшого перекладають літературною мовою. Водночас, вчена не схвалює такого способу перекладу, вважаючи, що хоч для деяких авторів таких текстів діалект і був рідною мовою, саме він допомагав їм досягти більшої «яскравості зображення», ніж це можливо засобами літературної мови [4, 144].

Бачимо, що іноді у філології існує тенденція до нівелювання принципової різниці між діалектом та діалектизмом. Якщо множину всіх діалектизмів, вжитих у такому тексті, позначити як $D = \{d_1, d_2, \dots, d_n\}$, де d — діалектизм, а множину всіх лексем у тексті як $L = \{l_1, l_2, \dots, l_n\}$, де l — лексема, то, взявши до уваги думку Р.П. Зорівчак, можемо стверджувати, що кількість діалектизмів у тексті твору, написаного діалектом, прагне до рівності із загальною кількістю лексем, використаних у ньому: $D \supseteq L \wedge D \rightarrow L$.

Розглянемо різні точки зору на способи перекладу діалектизмів. Так, посилаючись на інтерв'ю досвідченого британського перекладача-практика Олівера Реді, одним із прийнятних способів передачі діалектизмів Ж.А.Шиповська вважає зменшення у тексті перекладу кількості «просторічних форм» разом із використанням прийому компенсації, що неминуче призводить до суттєвих втрат у перекладі [11, 423–424]. Н.А. Фененко також вказує на часте використання компенсації при перекладі діалектизмів; іншим можливим способом перекладу, на її думку, є використання соціальних діалектів у мові перекладу [9, 125–126].

Таким чином, ми погоджуємося з авторами двох попередніх цитат про те, що переклад діалектизмів 176 Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика становить проблему для перекладача, при вирішенні якої доводиться або замінювати діалектизми лексемами, що належать до літературної мови, або використовувати діалекти мови перекладу. Особливості використання діалектів у мові перекладу докладно розглядає

А.С. Галас. Так, наводячи приклади способів перекладу діалектизмів за М. Пертегелою — компіляції діалектів, використання псевдо-діалекту, паралельного діалекту, локалізації, стандартизації, — вона також пропонує спосіб «компенсації просторіччям» [2, 191, 195].

Іншими словами, перекладач художнього тексту має великий вибір стратегій щодо вирішення завдання перекладу діалектизмів, що узалежнює адекватність перекладу від цього вибору в ще більшій мірі. Розглянемо способи перекладу Ромою Франко українських діалектизмів у малій прозі Б. Грінченка та Г. Хоткевича англійською мовою. Вибірку було здійснено на підставі маркування лексеми як діалектної або західноукраїнської в Академічному тлумачному словнику української мови в 11 томах [8]. Вона показала, що всі вибрані автори використовували діалектну лексику.

При цьому у прозових текстах Г. Хоткевича діалектизмів використано більше. Зокрема, найтипівшими прикладами є такі: (1) діалектизм у наративному тексті перекладається літературним еквівалентом: Він зійшов із скосогору і наближався до греблі [3, 364]. — He walked down the slope and approached the dam [14, 143]; (2) діалектизм у прямій мові переданий літературним еквівалентом; водночас спостерігається стилістично маркований непрямий порядок слів, який виражається у використанні прислівника в безпосередній препозиції щодо смислового дієслова [17, 1318]: Зрештою, ми вам дамо змогу втекти й ручимо, що не будемо доганяти [10, 499]. — Or, if you so wish, we will make it possible for you to escape, and we guarantee that no one will come after you [15, 288]; (3) діалектизм передається за допомогою транслітерації літературного відповідника призьба з подальшим коментарем у глосарії: earthen embankment built up against a peasant's hut; used as a sitting area [13, 403]: Він... сидів на приспі та й думав [3, 355]. — ... he... sat down on the pryzba to think [14, 136]. У цьому прикладі діалектизм також позначає реалію, наведення перекладацького коментарю для якої є нормальною практикою.

Таким чином, способи перекладу діалектизмів Ромою Франко в цілому не суперечать перекладацькій традиції. Найчастіше перекладачка вдається до використання літературного еквіваленту; Матеріали Міжнародної наукової конференції • 10–12 жовтня 2013 р. • м. Київ 177 втрачене стилістичне навантаження частково компенсується за допомогою типових для мови перекладу засобів художньої виразності; крім того, враховується додаткова конотація, як-от позначення діалектизмом реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галас А.С. Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій // Мова і суспільство, 2010. — Вип. 1. — С. 189–198.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). — Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. — 216 с.
3. Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2007. — 478 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава : Довкілля-К, 2011. — 844 с.
5. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В.Ф. Святовець. — К. : ВЦ «Академія», 2011. — 176 с.
6. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс] / Webmezha, 2012. — Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
7. Хоткевич Г. Так мусило бути // Хоткевич Г.М. Авірон; Довбуш : Повісті. Оповідання / Упоряд. Ф.П. Погребенник. — К. : Дніпро, 1990. — С. 489–502.
8. Britain D., Trudgill P. New Dialect Formation And ContactInduced Reallocation: Three Case Studies From The English Fens [електронний ресурс] // International Journal of English 178 Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика Studies. — 2005. — Vol. 5. Issue 1. — P. 183–209. — Режим доступу : revistas.um.es/ijes/article/download/47951/45931
9. Glossary / Compiled by R. Franko // From days gone by: selected prose fiction / Roma Franko (transl.); Sonia Morris (ed.). — Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. — P. 400–405.
10. Hrinchenko, B. The Hut in the Valley / Transl. by R. Franko // From days gone by: selected prose fiction / Roma Franko (transl.); Sonia Morris (ed.). — Toronto, Language Lanterns Publications, 2008. — P. 126–160.
11. Khotkevych H. It Had To Be Thus / Transl. by R. Franko // Brother against brother: selected prose fiction / Roma Franko (transl.); Sonia Morris (ed.). — Toronto, Language Lanterns Publications, 2010. — P. 276–292.
12. The Concise Oxford Dictionary of Current English: Ninth Edition / edited by D. Thompson. — Oxford : Clarendon Press; Oxf. Univ. Press, 1995. — 1674 p.
13. Van Keymeulen J. Volkslinguïstiek en dialectlexicografie in de zuidelijke Nederlanden [електронний ресурс] // Lexikos. — 2011. — Vol.— Режим доступу : <http://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/442/155>

ПЕРЕКЛАД МЕТАФОР

Пітер Ньюмарк - автор багатьох статей, посібників та підручників з перекладу, вчений та перекладач, діяльність якого пов'язана з розробкою теоретичних питань перекладу, методів його викладання та навчання. На думку самого Ньюмарка, теорія перекладу повинна безпосередньо стикатися з його практикою. Всі положення теорії повинні базуватися на практиці перекладу та супроводжуватися прикладами з перекладів. Слідуючи цьому правилу, П. Ньюмарк завжди дає багатий ілюструючий матеріал, що робить його навчальні посібники дуже цінною інструкцією для тих, хто бажає оволодіти майстерністю перекладу.

1. Стерті метафори

Під стертими метафорами розуміються метафори, фігуральний характер яких вже не відчувається. Стерті метафори часто зустрічаються при описі часу і простору, географічних об'єктів і при позначенні діяльності людей. Метафорами нерідко стають слова, які позначають частини тіла, природні явища, астрономічні абстрактні поняття. Наприклад, в англійській мові до таких слів відносяться "field", "top", "foot", "mouth", "arm", "fall", "rise" і т.д. Як правило, перекладач рідко зазнає труднощів при перекладі стертих метафор, але проблема в тому, що далеко не завжди такі метафори можна перекласти дослівно. Приміром, англійської висловом "field of human knowledge" відповідає російська метафора "область знання", а не "поле знання". Англійської метафори "at the bottom of the hill" - російська метафора "Біля підніжжя гори" (відзначимо, що в англійському також присутній метафора, заснована на схожому образі - "at the foot of the mountain"). Деякі слова можуть приймати вузькоспеціальне значення в технічних текстах. Наприклад, "dog" як "собачка (деталь в замку)". При перекладі стертих метафор слід керуватися принципами лексичної сполучуваності в мові перекладу, тобто стертим метафор мови оригіналу слід підбирати еквівалентні стерті метафори мови перекладу. Образ, на якому заснована метафора, може не збігатися в різних мовах. Але стерта метафора тим і специфічна, що "образність" її повністю знята, передається лише семантичне значення.

2. Метафори-кліше

До метафор-кліше Ньюмарк відносить метафори, які дещо втратили свою естетичну складову і все частіше використовуються лише в конотативній функції, для того, щоб ясніше, часто, з більшою часткою емоцій, висловити свою думку. Проаналізуємо приклад, наведений у підручнику: "The County School will in effect become not a backwater but a break through in educational development which will set trends for the future. In

this its traditions will help and it may well become a jewel in the crown of the county's education "[1, с.107]. Наведений уривок був узятий з, як відзначає Ньюмарк, "лицемірною" редакторської статті, мета якої була привернути увагу читача. Тому при виконанні перекладу перекладачеві слід передати всю серію спожитих автором кліше, якими б "дивними" вони не здавалися: "застій", "прорив", "задасть напрямом", "традиції" і "Алмазом в короні" сільської освіти. Ньюмарк зазначає, що так само слід було б поступити при перекладі будь авторської мови або політичної заяви. Однак Ньюмарк вважає, що в анонімному тексті перекладачеві слід уникати дослівного перекладу метафор-кліше. Тут перекладачеві варто або взагалі зняти образність перекладної метафори, або запропонувати менш образну метафору. Наприклад, при перекладі досить частотного в англійською мовою вираження "at the end of the day" слід вжити російське "в кінцевому рахунку", "в результаті". Однак вибір завжди робиться в користь експресивного засобу в мові перекладу, оскільки воно надасть більший вплив на читача: "not in a month of Sundays", - в данному випадку можливий був би переклад "після дощику в четвер".

3. Звичайні метафори

Ньюмарк зазначає, що поля звичайних метафор і метафор-кліше частково перетинаються. Під звичайною метафорою розуміється така метафора, яка є ефективним способом опису конкретного, або абстрактного поняття, яка надає емоційний вплив на читача і на відміну від стертою метафори має активну естетичну функцію. Переклад таких метафор може іноді створювати для перекладача ряд труднощів, тому що метафора може бути застарілою (як, наприклад, англійський вираз "it's raining cats and dogs") або ж вживатися тільки представниками якогось конкретного соціального або вікового класу. Ньюмарк зазначає, що особисто він не став би вживати такі метафори, як "he's a man of good appearance" (застаріле) або "he's on the eve of getting married". Так само і в російській, - "шапкове знайомство" використовується далеко не повсюдно, це вираження в наші дні поступово застаріває, і деякі навіть не знають, що це таке. Ідеальним рішенням було б підібрати еквівалентну метафору зі схожим чином у мові перекладу: наприклад, "to keep the pot boiling" - одне з значень "заробляти собі на хліб", або "to throw light on" - пролити світло на що-небудь. Такий метод найкраще підходить для простих метафор. Для перекладу розгорнутих метафор такий метод менш універсальний (хоча, може часто застосовуватися в англо-німецьких перекладах). Символи та алюзії при перекладі слід передавати без змін, з тим умовою, що передаваний образ буде правильно і повно зрозумілий носієм мови. Як відзначає Ньюмарк, конотація образів тварин часто збігається в різних мовах світу. Однак іноді слід бути обережним, так як наприклад, дракон на Сході -священна шанована істота, в той час як на Заході дракона споконвіку вважали вбивцею і винуватцем усіх бід і нещасть. Іноді при перекладі прислів'їв і приказок образи можуть також збігатися:

наприклад, "all that glitters isn't gold" - "не все те золото, що блищить". Але не завжди вдається підібрати метафору, яка була б створена на схожому образі. Приміром, англійський вираз "that upset the applecart" могло б перекладатися як "це засмутило всі (наші) плани" або "це сплутало всі карти". Як видно з наведеного прикладу, образи оригінальної метафори та метафори в перекладі не збігаються, однак загальний сенс і емоційний вплив в перекладі передані. Коли метафори ґрунтуються на схожих образах, рівень еквівалентності при перекладі значно зростає. Приміром, вираз "he has all the cards" - "у нього всі козири на руках". Різниця полягає лише в тому, що метафора в перекладі може бути сильніше або, навпаки, слабкіше (в російській вираженні використовується образ "козиря", який не зовсім еквівалентний англійському слову "card").

4. Адаптовані метафори

До адаптованих метафор Ньюмарк відносить авторські метафоричні okazionalizmi і при перекладі таких конструкцій радить максимально "адаптувати" метафору іноземною мовою під носія мови перекладу. Так, наприклад, він виключає можливість дослівного перекладу в таких випадках, тому що виступ Рейгана (40-ий президент США), перекладений дослівно, не було б зрозуміло жодному з носіїв інших мов. Безумовно, при перекладі таких метафор перекладач повинен прагнути зберегти і форму, і зміст. Тим не менше у разі, коли це не представляється можливим, вибір робиться на користь останнього. Особливо, якщо мова йде про публіцистичному тексті.

5. Недавні метафори

Під недавніми метафорами Ньюмарк розуміє метафоричні неологізми, багато з яких "анонімні" і широко поширені в мовою оригіналу. До таких метафор можна віднести: "with it / in it" в значенні "fashionable", "pissed" в значенні "drunk" (у французькому - "Cuit", порівняйте з російським "він вже готовенький"). Деякі метафоричні неологізми позначають нові поняття. При їх перекладі слід керуватися принципами перекладу неологізмів: "Walkman" - описовий переклад "портативний плеєр" або "head-hunter", увійшов в російську мову калькувати "хедхантером", що є фахівець з підбору персоналу.

6. Оригінальні метафори

Під оригінальними метафорами Ньюмарк увазі індивідуально-авторські метафори, які використовуються автором індивідуально і не поширені в повсякденному вживанні. Ньюмарк вважає, що авторські метафори слід передавати як можна ближче до оригіналу, оскільки: а) авторська метафора відображає індивідуальний стиль і особистість автора і б) авторські метафори сприяють збагаченню словникового запасу мови перекладу. Таким чином, він рекомендує передавати авторські метафори

майже дослівно. Тим не менш, якщо на погляд перекладача метафора містить культурний елемент, який може бути неясним для одержувача переказу, виконуваний переклад слід адаптувати під читача методом заміни образу на більш близький одержувачу образ. Наприклад, метафора Івліна Під "Oxford, a place of Lyonesse". Лайонесс - за легендою, країна, розташована західніше півострова Корнуолл, нині затоплена морем. Для англословного одержувача ця реальність може бути цілком впізнаваною (особливо, приймаючи до уваги той факт, що ця країна згадується в "Легенді про Тристана та Ізольду"). При перекладі на російську мову Лайонесс можна було б замінити Атлантидою, що, на наш погляд, внесло б більше ясності в замінюваний текст. Так, Ньюмарк виступає за те, щоб по максимуму зберегти початкову форму авторської метафори, але разом з тим він погоджується, що надмірне слідування оригіналу може внести дисбаланс в загальний стиль тексту. Наприклад, при перекладі з французької мови "Quelque s̄yduisante que puisse ktre une m̄thode, c'est la fazon dont elle mord sur r̄iel qu'il la faut juger (Lecerf)" авторську метафору можна вельми вдало обіграти в англійською мовою (However attractive a working method may be, it must be judged by its bite in real life [1, с.112]), але навряд чи можна передати в перекладі на російську мову: "Яким би принадним не здавався цей метод, ефективність його можна перевірити тільки на практиці". Як відзначає Ньюмарк, вибір щодо того, зберегти або знімати метафору в перекладі перекладач робить виходячи з того, з яким типом тексту він працює, яка кількість індивідуально-авторським метафор в тексті (Не перевантажений чи текст) і наскільки доцільно буде в конкретній ситуації взагалі вдаватися до метафоризації. [7.]

Проаналізувавши літературу по даній темі, можемо зазначити, що метафора є стилістичним засобом, який базується на принципі схожості двох об'єктів. А постійне використання метафори поступово призводить до того, що первинне значення втрачає свою силу.

Ми прийшли до висновку, що метафоричне використання слова впливає на словникове значення, додаючи до нього тонкий смисловий відтінок. Проте яким не був би цей вплив, словникове значення не може зникнути.

Також, працюючи з теоретичним матеріалом, ми розглянули думку відомих лінгвістів (І.Р. Гальперін, С. Тейлор-Новлес, П. Ньюмарк) на класифікацію та переклад метафор.

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Фразеологізми справедливо вважають одним із невичерпних джерел посилення експресивності та поглиблення логізації викладу. Вони збагачують наше уявлення про навколишню дійсність, відчутно поповнюють словниковий склад мови. Фразеологізми як яскравий стилістичний засіб, здатний зробити мову сильною і красивою, образною і переконливою. Проведене дослідження ще раз довело наскільки багатою та різноманітною є фразеологія англійської та української мови.

Переклад фразеологізмів – це особлива проблема, адже передати їх слово в слово зазвичай неможливо, через те, що вони являють собою єдиний образ, звідси – необхідність їх розгляду, як єдине семантичне ціле; а заміна їх словами в прямому значенні може спричинити зникнення атмосфери звичних читачу образів.

Проблеми фразеології у мовознавстві активно досліджуються в роботах О. І. Чередниченко, Д. В. Ужченко, В. Я. Теклюк, А. І. Молоткова та інших вчених. Ними неодноразово зазначалося, що їх недоречно або неправильно використання робить мову не тільки убогою, але і стилістично неграмотною. Доречно ж застосовані фразеологізми оживляють і прикрашають як усне мовлення, так і літературні твори.

Виділяють такі основні способи перекладу образних ФО:

1. Фразеологічний еквівалент. Такі образні фразеологічні одиниці в рідній мові, які повністю відповідають по змісту якому-небудь англійському фразеологізму і які базуються на одному з ним образі перекладаються за допомогою еквівалентів (інтернаціональні вирази, які несуть біблійно-міфологічний чи літературний характер): An old dog will learn no new tricks. – Старого пса новим фокусам не навчиш.

2. Фразеологічні аналоги. Кількість образних фразеологічних одиниць, які співпадають по змісту та образності в англійській та рідній мовах, порівняно невелика. Значно частіше перекладачеві треба використовувати український фразеологізм, аналогічний по змісту англійському, але, який базується на іншому образі, як наприклад:

Absence makes the heart grow fonder – Відстань посилює почуття.

A friend in need is a friend indeed – При горі та в лиху годину пізнаєш вірну людину. // У пригоді пізнати приятеля.

3. Дослівний переклад (калькування) фразеологічних одиниць. Іноді перекладач, намагаючись зберегти образність оригіналу при перекладі фразеологізму, який немає ні еквіваленту, ні аналогу в рідній мові, вдається до дослівної передачі образу в іноземній фразеології. Такий спосіб може бути застосований в тому випадку, якщо в результаті калькування отримаємо вираз, образність якого легко сприймається українським читачем та не створює враження непридатності загальноприйнятим нормам української мови. Іноді при дослівному перекладі англійського фразеологізму

використовують вставні слова: як говориться, як кажуть; ніби підкреслюючи цим, що іноземна мова приведена дослівно. Дослівний переклад не є фразеологічним перекладом, бо він не використовує готові фразеологічні одиниці, які є у мові перекладу, а кожного разу створює новий образний зворот, чужий рідній мові, хоча зрозумілий:

What is sauce for the goose is the sauce for the gander. – Що для гуски приправа, те й до гусака приправа.

4. Описовий переклад. Якщо англійський фразеологізм не має в рідній мові еквіваленту або аналогу, а дослівний переклад міг би привести до малозрозумілого буквалізму, перекладачеві необхідно відмовитись від передачі образності та використовувати описовий переклад – з поясненням змісту фразеологічної одиниці за допомогою вільного сполучення слів:

One man's meat is another man's poison. – Про смаки не сперечаються.

5. Контекстуальні заміни при перекладі полягають в тому, що перекладач намагається знайти таку українську ФО, яка хоча і не відповідає по значенню англійському еквіваленту, але з достатньою точністю передає його зміст у даному конкретному контексті:

You can take a horse to the water, but you cannot make him drink. – Силою не будеш милою.// Силою колодязь копати – води не пити.

Ask no questions and you will be told no lies – Багато знати будеш, швидко постарієш.

При відсутності безпосередніх відповідників вихідний фразеологізм можна перекласти шляхом пошуку аналогічної фразеологічної одиниці, яка має спільне значення з вихідним.

Як правило, фразеологічні одиниці поділяються на образні та необразні. Такий розподіл проходить через всі основні категорії стійких одиниць і тісно пов'язаний зі способами їх перекладу. Необразна фразеологія зазвичай не представляє значних складнощів для перекладача. До цієї групи фразеологічних одиниць відносяться в основному фразеологічні співвідношення, а також невелика група фразеологічних єдностей та порівнянь.

В англійській мові існує велика кількість фразеологічних співвідношень, які являються еквівалентами слів, тому багато з них при перекладі замінюються відповідним словом з української мови. В першу чергу це відноситься до широко розповсюджених в англійській мові дієслівних сполук типу to have a rest, to have a shave та інше., котрі на українську мову перекладаються, як правило, лексичною одиницею з тим же значенням – відпочити, поголитися і т.ін. Інші англійські фразеологічні сполуки перекладаються на українську мову еквівалентними сполуками: to break silence – порушити тишу, to take into account – брати до уваги та інше.

Основні проблеми в області перекладу стійкого словосполучення все ж пов'язані з перекладом образної фразеології, яка додає мові жвавості, різнобарвності, гнучкості. Такі фразеологічні одиниці заключають в собі багатство експресивно-стилістичних відтінків, які додають мові яскравості, емоційності. Тому завданням перекладача є не тільки передача змісту

фразеологічної одиниці, але й донесення до українського читача її образності та експресивності. Переклад образної фразеології набагато складніший, це обумовлено необхідністю вирішувати в процесі роботи наступне: додавати чи не додавати метафоричності та чи є обов'язковим зберігання стилістичних і конотативних особливостей певної одиниці перекладу, при цьому не втрачаючи з поля зору її семантики, але при неминучості втрат, правильно вирішувати чим жертвувати – образом чи змістом фразеологічної одиниці. Переклад образної фразеології представляє для перекладача значні складнощі ще й тому, що частина може сприйняти фразеологічну одиницю за вільну сполуку слів чи, враховуючи характер образу, не правильно пояснити його значення. Складність полягає ще й в тому, що в контексті англійський автор нерідко вживає не всю фразеологічну одиницю, а лише якусь її частину. Частина скороченої фразеологічної одиниці може бути правильно зрозумілою тільки тоді, коли перекладачу відома її повна форма.

Переклад фразеологічних одиниць з англійської мови на інші представляє значні труднощі. Це пов'язано з тим, що багато з них є яскравими, образними, лаконічними, багатозначними. При перекладі потрібно не тільки передати зміст фразеологізму, але і відобразити його образність, не загубивши при цьому його стилістичну функцію. Також необхідно враховувати особливості контексту.

При перекладі фразеологізму треба передати його сенс і відобразити його образність, знайшовши аналогічний вираз в англійській мові і не загубивши при цьому стилістичну функцію фразеологізму. При відсутності в англійській мові ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку «приблизної відповідності».

Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими. Повними фразеологічними еквівалентами є ті готові англійські еквіваленти, які збігаються з українськими за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним забарвленням і граматичною структурою, наприклад: працюючий як бджола - *busy as a bee*.

Переклад на основі часткових фразеологічних еквівалентів означає, що в пропонованому англійською мовою еквіваленті можливі деякі розбіжності з українським. Іншими словами, для перекладача «при перекладі фразеологічної одиниці важливо, перш за все, передати суть і образ фразеологізму, а не його мовну структуру» [2, с.28].

Часткові фразеологічні еквіваленти можна розбити на три групи.

До першої групи належать фразеологізми, що збігаються за значенням, стилістичним забарвленням і близькістю за образністю, але розходяться за лексичним складом: *купити kota в мішку* - *to buy pig in a poke*, *перша ластівка* - *the first portent (sign)*. Деякі з цих зворотів перекладаються за допомогою антонімічного перекладу, тобто негативне значення передається перекладачем з допомогою стверджувальної конструкції або, навпаки, позитивне значення передається за допомогою негативної конструкції: *курчат по осені рахують* - *don't count your chickens before they are hatched*.

До другої групи належать фразеологізми, що збігаються за значенням, образності, лексичним складом та стилістичним забарвленням, але відрізняються за такими формальними ознаками, як число і порядок слів.

До третьої групи відносяться фразеологізми, які співпадають за всіма ознаками, за винятком образності.

Іноді відмінною ознакою фразеологізмів виступає частота вживання в мові того чи іншого ідіоматичних виразів, при порушенні якої вживана фразеологія може надавати мові мовця незвичайний або навіть старомодний характер. Фразеологізм може іноді відрізнитися від змінного словосполучення лише артиклем, який є в даному випадку формальною диференціюючою ознакою.

Гарне рецептивне знання фразеології необхідне для того, щоб розрізнити прагматичний аспект оказіонального фразеологізму, а також для того, щоб вміти відновити фразеологізми, що піддалися «авторській трансформації», і вдало передати при перекладі суть. До числа авторських перетворень, в результаті яких підкреслюється асоціативне значення фразеологізмів (майже не сприймається інакше), належать, зокрема, наступні стилістичні прийоми:

1. Введення в фразеологічний зворот нових компонентів, семантично співвіднесених з прямим значенням, тобто із значенням вихідного змінного словосполучення. Наприклад, фразеологізм *to put the cart before the horse* - робити все навпаки (дослівно – впрягати коня позаду воза), піддався перетворенням наступного роду: *"Let's not put the cart too far ahead the horse"* (ES Gardner).

2. Оновлення лексико-граматичного складу фразеологізму в результаті заміни окремих його компонентів іншими словами. Відбувається своєрідна деформація фразеологічного обороту, текст якого легко відновлюється.

3. Розщеплення фразеологізму і використання його компонента (компонентів) у складі змінного словосполучення. Окремий компонент (компоненти) у цьому випадку є носієм асоціативного значення всієї фразеологічної одиниці, на якому будується весь сенс висловлювання. Повна форма фразеологізму як би проходить другим планом, але без відновлення її розуміння неможливо.

4. Фразеологізм може бути перекладено не повністю, а зі збереженням лише частини компонентів: *"He complained to Fleur that the book dealt with nothing but birds in the bush."* (J. Galsworthy). Тут використана частина прислів'я: *"A bird in the hand is worth two in the bush."* (Краще синиця в руках, ніж журавель у небі). *A bird in the bush* в даному прикладі означає порожні обіцянки.

Для досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з англійської на українську мову перекладач повинен вміти скористатися різними «видами перекладу»:

1. Еквівалент, тобто наявний в українській мові адекватний фразеологічний зворот, що співпадає з англійським за змістом, і за образною основою.

2. Аналог, тобто такий український стійкий зворот, який за значенням адекватний англійському, але образно повністю або частково відрізняється від нього.

3. Описовий переклад *m* – передача сенсу англійського звороту вільним словосполученням. Він застосовується тоді, коли в українській мові відсутні еквіваленти та аналоги.

4. Антонімічний переклад – передача негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції або навпаки.

5. Калькування – застосовується в тих випадках, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму, або коли англійський зворот не може бути переведений за допомогою інших видів перекладу.

6. Комбінований переклад. У тих випадках, коли український аналог не повністю передає значення англійського фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця і часу, дається калькований переклад, а потім йде описовий переклад та український аналог для порівняння.

Припускаючи повне або часткове калькування в окремих випадках, перекладач виключає будь-яку можливість використання буквалізму, тобто не виправданих дослівних перекладів, що спотворюють сенс англійських фразеологізмів або не відповідають нормам сучасної української мови.

При розгляді особливостей перекладу фразеологічних одиниць за основу була взята точка зору О.В.Куніна, за якою виділяються наступні способи перекладу фразеологізмів: повний еквівалент; частковий еквівалент; частковий лексичний еквівалент; частковий граматичний еквівалент; обертональний переклад; описовий переклад; дослівний переклад (калька).

Повний еквівалент: 1) *“Let’s get to this damned shelter, I’m scared stiff.” I don’t believe a word of it. You were always as brave as a lion.* (W.S.Maugham, *“The Hour Before The Dawn”*). - *Пішли скоріш у це прокляте сховище. Мені страшно до смерті. Не вірю ні одному твоєму слову. Ті завжди був хоробрий, як лев.* В данному випадку ми маємо повний еквівалент, оскільки наявне співпадіння по значенню, по лексичному змісту, образності, стилістичній направленості та граматичній структурі.

2) *“She looks as quiet as a mouse. There’s something rather striking about her.”* (G.Eliot *“Adam Bede”* ch. V) - *Вона тиха, як миша. Але все ж у її зовнішності є щось, що притягує увагу.* Приклад перекладу цієї граматичної одиниці також має повний еквівалент при передачі значення, лексичного змісту, граматичної структури, образності.

3) *“Feelim is a man of forty-five years, wiry, slender, and as cunning as a fox”* (S. O’Casey, *Oak Leaves and Lavender, act I*) - *Філім чоловік років сорока п’яти, стрункий, жиливий, і хитрий, як лисиця.* В данному випадку спостерігаємо повний еквівалент, є співпадіння по значенню, лексичному змісту, стилістичній направленості та граматичній структурі.

4) *“I wouldn’t rest my main dependence on the Hielandmen – hawks will not pick out hawks’ eyes. They may quarrel among themselves but they are sure to join*

against a civilized talk.” (W. Scott, Rob Roy, ch. XXX). - На вашому місці я не став би у своїх розрахунках покладатися на горців: вор он ворону ока не виклює. Вони можуть посваритися між собою, але рано чи пізно вони об'єднуються проти всіх цивілізованих людей. Не виникає труднощів у перекладачів при перекладі фразеологічних одиниць, повні еквіваленти яких в українській мові співпадають по змісту з англійськими фразеологізмами.

Частковий лексичний еквівалент: 1) *“I’d have you to know, I scorn your words.” “Well, but scornful dogs will eat dirty puddings” (J. Swift, “Polite Conversation”).*

Я вам так скажу: плювати мені на ваші слова. Ну що ж, гордість до добра не доведе. При співпадінні текстів англійською та українською мовами виникають цікаві випадки, які відрізняються різними образами, наприклад:

2) *“I can marry the person I want, I guess. And if I can’t do it here, well there are more ways than one to kill a cat.” (Th. Dreiser, “An American Tragedy”) -*

Я вважаю, що я можу вийти заміж за кого захочу. А якщо не зможу зробити цього тут, що ж, є декілька шляхів для досягнення мети. У вищезазначених перекладах використано частковий лексичний еквівалент по відношенню до англійського. Ми бачимо співпадіння за значенням, стилістичним напрямком, але розбіжність за образністю.

3) *“When the dance ended, they stopped just by the spot where miss Checwick was sitting. Florence and Dorothy were both dancing, but Jeremy who did not dance was standing by her looking surly as a bear with a sore head.”*

(H. Haggard, “The witch’s Head) - Коли закінчився танець, вони зупинилися, саме навпроти того місця, де сиді

ла місис Чесвік, Флорена та Дороти, обидві танцювали, а Джеремі, який не танцював, а стояв біля неї, злий, як собака. В цьому прикладі використано частковий еквівалент по відношенню до англійського фразеологізму, співпадаючого за змістом, стилістичною направленістю та близькі за образом, але дещо різні за лексичним змістом.

Частковий граматичний еквівалент: 1) *“He said he... didn’t believe in punishing a man for his activities on behalf of the workers, and that if I would show up he would give me a job. I never looked a gift horse in the mouth, and jumped at this chance of getting back into the shipyard again.” (H. Pollitt, “Serving My Time”, ch. VI).*

Він сказав мені, що... засуджує покарання людей за їх діяльність на захист п рацівників, додавши до цього, що якщо я зайду, то він запропонує мені роботу у. Дареному коню в зуби не дивляться, та я відразу схопився за цю пропозицію. Спостерігаємо співпадіння за значенням, стилістичній направленості, образності, але відрізняються ці фразеологічні одиниці за своєю граматичною структурою.

2) *“Therefore I proposed to the children that they should come in and be very good at my table, and I’d tell them the story of little Red Riding Hood while I dressed; which they did, and were as quiet as a mouse, including Peepy, who awoke opportunely before the appearance of the wolf.”*

(Ch. Dickens, "The Bleak House", ch. IV).

Тому я запропонував дітям увійти в мою кімнату та спокійно посидіти за столом, поки я буду перевдягатися та розповідати казку про червону шапочку, на що вони погодились, увійшовши, вели себе тихо, як миші, всі до одного, навіть Пенні, який прокинувся – іще до появи вовка. Цей приклад привертає увагу, тому що в українському тексті використаний частковий граматичний еквівалент.

Обертональний переклад: 1) "First, I thought I'd leave France. But the governor would say, "Hello, here – didn't see anything in France?! That cat won't fight, you know" (M. Twain, "The Innocent Abroad") - Спершу я думав поїхати з Франції, але батько мені казав –

послухай, ти так нічого і не побачив у Франції, це, знаєш, нікуди не годиться. Фразеологічна одиниця *cook your own goose* перекладається як, занапастити себе; підрубати сук на якому сидиш, *That cat won't fight* – так не вийде, не в цьому справа. Найбільш складними випадками при перекладі є обертональні переклади.

Описовий переклад: 1) "She didn't give you a lot of horse manure about what a great guy her father was." (J. Salinger "The Catcher In The Rye"). - Вона не дуже вихвалялася, який у неї чудовий татусь.

2) *Horwits drove off like a bat out of hell.* (J. Salinger "The Catcher In The Rye"). - Хорвиць поснішав, щодуху.

3) *I simply told Stephen that the only way to do business with out. Bilmeyer was to beard the lion in his den.* (E.S. Garden, *the P.A. Calls as Turn*, ch. X). - Я просто сказав Стефану, що з Бйїлмеером можна мати справу, тільки якщо сміливо кинути виклик.

4) "Clubs are matter of taste. You like a cock-and-hen club. I don't." (B. Show, "The Philanderer", act I). - Клуби це діло смаку. Ви любляете змішані клуби, а я ні. Зміст цих фразеологізмів пояснюється за допомогою вільних сполучень.

Дослівний переклад: "Suddenly Sugar screwed up his face in pain and grabbing one foot in his hands, hopped around like a cat on hot bricks." -

Зненацька зморщившись від болю, та схопившись за ногу, він застрибав, як кішка на розпечених цеглинах. Цей тип перекладу *hot* – розпечений дуже підходить до перекладу цього слова в данному контексті, бо наділяє цей вислів виразністю. "One of the most striking differences between a cat and a lie is that a cat has nine lives." (M. Twain "Pudd'n Head Wilson" ch. VII). -

Одна велика різниця між кішкою та брехнею, що у кішки дев'ять життів. "They fight among each other like the famous Kilkenny cats." - Вони б'ються між собою як видатні Кілкенійські кішки, від яких залишились одні хвости. Цей вислів з легенди про запеклу боротьбу між Kilkenny и Irish towns в XVII столітті, яка привела до розорення. Однак ця фразеологічна одиниця Kilkenny cats повністю зрозуміла при перекладі, тому що фразеологічна одиниця не відома українському читачеві і перекладач зберігає національний характер англійської мови.

Саме фразеологія є носієм інформації невідомої нам культури. Переклад фразеологізмів – заняття дуже важке. Не кожному вдається творчо передати суть поняття, яке знаходиться в образі фразеологізму. Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературі всіх стилів. І грамотний перекладач не повинен допускати неточностей у перекладі того чи іншого фразеологізму. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мови, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді сенс всього висловлювання.

Після розгляду теоретичного матеріалу, ми вирішили розглянути приклади перекладу фразеологізмів у Дж. Роулінг. Кількість фразеологізмів знайдених у творі є дуже громадною.

Фразеологізм *on account of smth.* вживається у Дж. в значенні «з причини, з нагоди, через, зважаючи чого-небудь»:

*It was **on account of** the scar that I first noticed him ...*

На обличчі у нього був шрам. Через це шраму і звернув на нього увагу ...

Фразеологізм *take advantage of smth.* вживається у Дж. Роулінг у значенні скористатися чим-небудь, використовувати що-небудь у своїх інтересах.

*I think I'll **take advantage of** the rain stopping to go out ', he said .*

- Я, мабуть, скористаюся тим , що дощ перестав, і пройдуся трохи, сказав він.

Фразеологізм *Go from bad to worse* вживається в значенні «ставати все гірше і гірше; з вогню, та в полум'я».

*No reference was made to the scene. But from then on things **went from bad to worse.***

Про цей інцидент вони намагалися не згадувати. Але з тих пір справи пішли з рук геть погано.

Фразеологізм *Badly off* вживається у Дж. Роулінг в значенні «в нужді,»:

*He was a fine, upstanding fellow and he was not at all **badly off.***

Це був чудовий молодий чоловік, до того ж далеко не в нужді.

Ми можемо помітити, що перекладач використовує калькування у першому прикладі, та описовий переклад у наступному:

*If Dudley's friends saw him sitting here, they would be sure **to make a beeline** for him, and what would Dudley do then ? He wouldn't want **to lose face** in front of the gang, but he " d be terrified of provoking Harry ...*

Гаррі, що стояв в тіні дерева раптом захотілося, щоб банда Дадлі помітила його, щоб вони тоді стали робити ? Кинулися і почали бити ? Як би повів себе Дадлі, опинившись перед дилемою - залишитися крутим в очах своїх приятелів і гарненько обробити Гаррі, або щосили намагатися уникнути конфлікту ...

Фразеологізм *Bear smb. malice* - у значенні «затамувати злобу проти кого-небудь , мати зуб на кого-небудь».

*'Please **don't bear me malice** because I can't accede to your wish , ' said Hadrig , with a melancholy smile.*

Прошу Вас не гнівайтесь на мене за те, що я не можу виконати твоє бажання, - сказав Хедріг з сумною посмішкою.

Фразеологізм *find one's bearings* вживається в значенні «прийти в себе, розібратися в що відбувається»

He was confused. He thought it would take him years to find his bearings in this multicoloured and excessive world.

Він був розгублений. Він думав, що тепер йому будуть потрібні роки, щоб орієнтуватися в цьому величезному яскравому світі.

Фразеологізм *get the better of* вживається у Дж. Роулінг в значенні «заволодіти будь-ким, здолати будь-кого». Тим часом даний фразеологізм часто використовується в значенні «виявитися у виграшному становищі, взяти верх» або «перехитрити когось, надути, обвести навколо пальця».

Harry knew that his thoughts had got the better of him now and that he would not easily sleep again.

Гаррі зрозумів, що не скоро знову засне: думки знову заволоділи ним.

Фразеологізм *bolt upright* - у значенні «дуже прямо, немов аршин проковтнув, як укопаний».

Ron had been standing bolt upright with her hands to his heart.

Рон стояв як укопаний, притиснувши руки до грудей.

Передача на англійську мову фразеологічних одиниць - дуже важке завдання. Образність, лаконічність, цілісність визначають їх значиму роль у мові. Фразеологізми надають мови оригінальність і виразність, тому вони широко використовуються в художній та усного мовлення. Перекладати фразеологізми з англійської на російську та українську мову дуже складно, тому що необхідно передати зміст і відобразити образність фразеологізму.

Переклад фразеологізмів здійснюється:

- 1) використанням еквівалентів (повних та часткових);
- 2) використанням фразеологічного аналога (варіанти);
- 3) калькуванням;
- 4) описовим перекладом.

Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими.

Повними фразеологічними еквівалентами є ті готові англійські еквіваленти, які збігають значення, лексичний склад, образності, стилістичне забарвлення і граматичну структуру в російській та українській мові; наприклад: *box one's ears* – *нам'яти собі вуха*, *chow down* - *їсти*, *be out of her mind* – *схибнутися з розуму*. При такому перекладі значення фразеологізмів в різних мовах можуть незначно розходитися.

Часткові фразеологічні еквіваленти можна розбити на три групи.

До першої групи належать фразеологізми, що збігають значення, стилістичне забарвлення і є близькі за образності, але розходяться за лексичним складом: *hold your hippogriffs* - *стримай коні - легче на поворотах, не волнуйтесь, не торопитесь*; *cat among the pixies* - *викликати переполох - вызвать переполох*; *to have a hairy heart* - *быть бесчувственным и холодным*, *wasn't room to swing a Kneazle* - *негде было и яблоку упасть, yanking your wand* – *шутить*.

До другої групи належать фразеологізми, що збігають значення, лексичний склад та стилістичне забарвлення; але відрізняються за такими формальними ознаками, як число і порядок слів, наприклад: *make your minds easy about that* – *викинути це з голови*, *we must be practical* – *діяти – то діяти напевне*.

До третьої групи належать фразеологізми, які збігаються за всіма ознаками, за винятком образності. По-українськи ми говоримо - відправитися на бокову, тоді як англійською еквівалентом буде звичайне - *go to bed*. У російській мові є зворот - бути як на долоні, а в англійській мові в таких випадках прийнято говорити - *spread before the eyes, to be an open book*.

Метод фразеологічного аналога. Як зазначає В. Н.Комісаров, другий тип фразеологічних відповідностей представляють так звані фразеологічні аналоги. У разі відсутності фразеологічного еквівалента, слід підібрати фразеологізм з таким же переносним значенням. Наприклад:

Hanged for a dragon as an egg - *Семь бед - один ответ*.

I'm so hungry I could eat a hippogriff - *Я голодний як грифон*.

In for a knut, in for a galleon - *Семь бед - один ответ*.

Time is Galleons - *Время-галеоны*.

Work one's fingers to the bone - *працювати, не покладаючи ру*.

Використання відповідності цього типу забезпечує досить високу ступінь еквівалентності. Однак і тут існують деякі обмеження.

Описовий переклад, тобто переклад шляхом передачі змісту англійського звороту вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в українській мові відсутні еквіваленти та аналоги, наприклад: *give him the cold shoulder* – *поводиться з ним прохолодно*, *to have a finger in the pie* – *бути причетним до якоїсь справи*.

Дослівний переклад або калькування послівний - переклад ФО з однієї мови на іншу мову, застосовують цей вид перекладу, коли бажано довести образну основу. Це можливо тільки тоді, коли дослівний переклад може довести до читача справжній зміст всього фразеологізму. Необхідна умова - «звичність» образу для носіїв мови-рецепієнта (*there was a dead silence* – *запала мертва мовчанка*). Дослівний переклад часто застосовується при наявності розширеної метафори, фразеологічних синонімів, грі слів і каламбурах і дозволяє зберегти образний лад оригіналу (що особливо важливо в художньому перекладі).

Отже, труднощі перекладу фразеологізмів починаються з розпізнавання в тексті. При перекладі необхідно передати зміст і відобразити образність. За відсутності ідентичного образу ми вдаємося до пошуку «приблизної відповідності». У будь-якій мові існують фразеологізми, зафіксовані словником і відомі всім, що виходять з ужитку, але відмічені словником, відомі окремим групам. Найбільш продуктивний шлях перекладу - виділення в тексті суперечать загальним змістом одиниць, дослівний переклад яких дає безглуздий контекст.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1, 2, 3, 6, 7, 8] Додаткові:[1, 4, 7] Інформаційні ресурси в
Інтернеті: [1, 2, 6, 7] Міжнародні видання: [2, 3, 4]

Лекція 19. Компресія та декомпресія при перекладі

За невиконання чи неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності чи закріпленім за ним на праві господарського ведення чи оперативного управління майном. Це правило є диспозитивним, оскільки інше може бути передбачене Господарським Кодексом чи іншими законами. Засновники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями суб'єкта господарювання, за винятком випадків, які передбачені або законом, або договором.

Суд має право зменшити розмір відповідальності чи звільнити відповідача від відповідальності, якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) іншої сторони зобов'язання.

Сторони зобов'язання можуть передбачити певні обставини, які внаслідок надзвичайного характеру цих обставин є підставами для звільнення їх від господарської відповідальності у випадках порушення зобов'язання внаслідок цих обставин, а також порядок посвідчення факту виникнення таких обставин. Такі обставини називаються "форс-мажорними", і до них належать: війни, військові дії, блокади, ембарго, стихійні лиха, а також сезонні природні явища.

Зі своєї практики перекладачі знають, що з двох "паралельних" текстів українською і англійською мовою більшим за обсягом нерідко буває, як правило, український текст. Однією з причин цього є більша, ніж в українському мовленні, тенденція англійського мовлення до стислості, лаконічності та компресії мовних засобів. Таке твердження не слід розуміти як правильне стосовно всіх ситуацій (адже є достатня кількість випадків, коли український вираз або висловлення стисліший і менший за обсягом, ніж відповідний англійський вираз або вислів) - воно просто констатує найзагальнішу тенденцію.

Тому слід пам'ятати, що в одних певних випадках українська фраза або висловлювання може бути коротшою, а в інших певних випадках стислішою може бути англійська фраза або висловлювання. Під **компресією** розуміється будь яке скорочення кількості елементів речення або вилучення елементів речення при перекладі. Причини компресії при перекладі достатньо різноманітні: це можуть бути особливості граматичної будови мови перекладу, стилістичні та прагматичні чинники.

а) заміни з компресією

1) Заміна складного речення простим, ускладненим суб'єктно-інфінітивною конструкцією

Суб'єктно-інфінітивна конструкція в українській мові відсутня, тому нерідко при перекладі українських простих безособових речень із дієсловами-присудками "вважатися, розумітися тощо" та складнопірядних

речень певної моделі (безособове або неозначено-особове головне речення із присудками на зразок "вважається/вважають/очікується/очікують тощо" + підрядне додаткове речення, що вводиться сполучником "що") перекладачами-носіями української мови як рідної вона не використовується.

До списку українських дієслів, що звичайно виконують функцію присудка у (головному) реченні, належать такі дієслова:

- 1) дієслова розумового сприйняття ("вважати, очікувати, припускати, знати, передбачати, гадати, розглядати, заперечувати" *тощо*),
- 2) дієслова чуттєвого сприйняття ("бачити, чути, відчувати" *тощо*),
- 3) дієслова говоріння і повідомлення ("казати, вимовляти, повідомляти" *тощо*),
- 4) дієслова дозволу, прохання, наказування та примушування ("дозволяти, наказувати, примушувати" *тощо*) та
- 5) такими дієсловами і дієслівними сполученнями, як "здаватися, траплятися, виявлятися, бути певним, бути ймовірним" *тощо*:

Очікується, що уряд уживе заходів з метою зменшення безробіття та інфляції. The government is expected to take measures to combat both unemployment and inflation.

Вважають, що назва Києва походить від імені його легендарного засновника князя Кия. Kyiv's name is believed to be derived from that of its legendary founder, Prince Kyi.

Передбачалося, що він виграє другу золоту медаль на літніх Олімпійських іграх 1992 року у Барселоні. He was expected to win a second gold medal at the 1992 Summer Olympics in Barcelona.

Із застосуванням суб'єктно-інфінітивної конструкції перекладають також речення, що містять вставні речення "як вважають, як вважається, як очікують, як очікується, як передбачають, як передбачається, як припускають" *тощо*:

Барселона була карфагенським містом і її назва, як вважають, походить від прізвища пунічної родини Барса.

Barcelona was a Carthaginian city, and the name is believed to have been derived from the Punic family of Barca.

2) Заміна речення на зворот

Одним із поширених видів компресії при перекладі з української мови на англійську є заміна речення на дієприкметниковий зворот:

Микола Пирогов народився у селі Вишні, на Вінниччині. Освіту здобув у Московському та Деріітському університетах. Born in the village of Vyshni in the Vinnytsia province, Mykola Pyrohov was educated at Universities of Moscow and Derii (now Tartu).

Сили талібану підійшли близько до кордонів Таджикистану і Узбекистану, і ситуація в регіоні змінилася. With Taliban forces having come close to Tajikistan and Uzbekistan borders the situation in the region has changed.

Оксана Баюл народилася у Дніпропетровську і почала займатися фігурним катанням у дитинстві. Born in Dnipropetrovsk, Oksana Baiul began ice skating as a child.

Як можна бачити, у перекладі речення може замінюватися на дієприкметниковий зворот із дієприкметником II або дієприкметниковий зворот із дієприкметником I, що вводиться прийменником with.

3) Заміна підрядного речення (у складному) на зворот

Заміна підрядного речення на зворот є достатньо поширеним видом компресії речення при перекладі на англійську мову. Підрядні речення можуть замінюватися на дієприкметникові, герундіальні та інфінітивні звороти.

Заміна українського підрядного речення на англійський дієприкметниковий зворот є також однією із форм компресії при перекладі, оскільки при цьому у перекладі вживається менша кількість слів, ніж в оригіналі. Звичайно піддаються компресії *означальні підрядні речення*, і при цьому в англійському перекладі часто застосовується зворот із дієприкметником II, що вводиться сполучником "once" і, рідше, з дієприкметником I:

До пластичної хірургії, що колись вважалася хірургією для багатих і знаменитих, зараз звертаються люди різних суспільних прошарків. - Once considered the surgery of the rich and famous, aesthetic surgery is now sought by people from all walks of life.

Ця країна, що колись процвітала, в економічному плані стала руїною. - Once thriving, the nation has become an economic disaster.

Зворотом із дієприкметником II перекладаються також інші види підрядних речень, зокрема, *умовні підрядні речення*:

Якщо є домовленість, то це повинно бути зроблено! - Once agreed, this must be done!

Такі підрядні речення можуть перекладатися також означальними прикметниковими або іменниковими зворотами, що вводяться сполучником once:

Ця хвороба, що колись вважалась абсолютно смертельною, зараз ефективно лікується шляхом щоденного введення доз кортизону. - Once inevitably fatal, the disease is now treated effectively with daily doses of cortisone.

Березове пиво, **що колись було популярним**, вироблялось із березового соку. - Birch beer, once popular, was derived from the sap.

Дієприкметникові звороти, що замінюють при перекладі англійською мовою підрядні речення, можуть засновуватися і на дієприкметнику I, і на дієприкметнику II:

Музей образотворчого мистецтва, що спеціалізується на малярстві XIX і XX століть, є справжнім мистецьким осередком у Цюріху. - Specializing on the 19th and 20th century art, the Museum of Fine Arts is Zurich's premier location for the fine arts.

"Страх і трепет", про які писав К'єркегор - це філософський, метафізичний страх, що відрізняє людину від тварини. - The "fear and trembling," described by Kierkegaard, is that philosophical, metaphysical angst which distinguishes human beings from animals.

Дієприкметникові звороти можуть також замінити й сурядні речення або речення з однорідними присудками:

Всі вони самі скінчили погано, а в країнах своїх призвели до краху культури, економіки, у кінцевому рахунку - до розпаду держави. - All of them came to a bad end themselves, leading their countries to a collapse of culture and the economy and, in the end, to disintegration.

На англійський герундіальний зворот замінюються переважно додаткові підрядні речення, підрядні речення поступки та підрядні часу:

Природно, Київ зацікавлений у тому, щоб туман не розсіювався якомога довше: це допомагає розширювати колекцію "знаків уваги" з боку Заходу і дає надію на цілком відчутну допомогу. - Obviously, Kyiv is interested in keeping the policy obscure for as long as possible. This helps to attract attention of the West and gives hope for more material signs of goodwill.

Ідея виникла в мене, коли я спостерігав його у справі. - I sensed the idea while observing him in action.

Інфінітивні звороти використовуються здебільшого при перекладі означальних підрядних речень:

Сторони мають спільні інтереси, що повинні обговорюватися, та розбіжності, стосовно яких потрібно провести переговори. - The parties have common interests to negotiate over and areas of disagreement to negotiate about.

4) Вживання абсолютної форми присвійного відмінка англійського іменника (абсолютного генітива) замість українського іменникового словосполучення

Застосування абсолютного генітива при перекладі з української мови на англійську нерідко дозволяє дещо скомпресувати речення. Слід пам'ятати, що абсолютний генітив вживається у тих випадках, коли в українському реченні є повтор певного іменника, що має означення, виражене нерідко власним ім'ям:

"Тому негіднику все здається можливим", відповів інший *голос*, який я ідентифікував як голос Олександра. "All things seem possible to that scoundrel," replied another voice, which I recognized as Oleksandr's.

Потім я побачив ще одну *постать*. То була постать Таї. - Then I saw another figure. It was Taya's.

5) Компресія за рахунок вживання у перекладі "адвербіальних дієслів"

В англійській мові *є група дієслів, які, вживаючись із прислівниками, стисліше описують певну ситуацію, ніж в українській мові*. Це так звані "адвербіальні дієслова", вживання яких у перекладі призводить до компресії:

Різко увімкнули світло, і нам наказали піднятися з ліжка. The lights were snapped on and they ordered us out of bed.

Інвестор повинен з муками пройти десятки кабінетів службовців міністерства. An investor has to struggle his way through dozens of department offices.

Лімузин уповільнив хід і тихо а зупинився на початку довгої автостради, обсадженої деревами. A limousine drifted silently to stop at the foot of the long tree-lined driveway.

Як можна бачити, за "адвербіальним дієсловом" йде прийменниково-іменникове словосполучення і утворюється скомпресований комплекс, який може замінювати українські однорідні присудки та дієслівні словосполучення.

Для того, щоб застосовувати такий вид компресії, перекладач повинний знати, які українські дієслова та дієслівні словосполучення можуть перекладатися англійськими "адвербіальними дієсловами". Серед таких українських дієслів можна назвати такі, як *"наказувати, пробиратися, продиратися, просуватися, проитовхуватися, пролізати, крєкнути, свистіти, допомагати"* тощо.

6) Заміна повнозначного дієслова на дієслово-репрезентант do

Певна компресія речення при перекладі відбувається також тоді, коли в українському реченні повторюється попереднє дієслово або коли вживається анафоричний вислів "зробити (це/те саме), чинити це":

Але вони ніколи не втрачали надії й пообіцяли собі після війни купити нові дзвони, і купили! But they never gave up hope and promised themselves to buy new bells after the war, and they did!

Мишко повинен відчувати себе переможцем. Але він так не відчував. Він відчував себе самотнім і спустошеним. Myshko should feel triumphant. But, he did not. He felt alone and empty.

І ти сказав, що вам байдуже, а ми сказали, що нам не байдуже, тому що ми так ненавидимо їх. And you said you didn't care, and we said we did because we hated them so much.

Зрозуміло, не всі іноземні місіонери поводяться так, але багато з тих, хто працює головним чином на телебаченні, саме так і чинять. Of course, not all foreign missionaries behave in this manner, but many of those who work mainly through television do.

7) Заміна словосполучення на слово

Відповідником українського словосполучення може бути англійське слово (похідне або складне), і у такому випадку можна також говорити про компресію речення при перекладі. Нерідко це зумовлено особливостями словотвірної системи англійської мови. Нижче наводяться приклади таких українських словосполучень: прикрашати дорогоцінностями -to bejewel; з окулярами - bespectacled; з бакенбардами - bewhiskered; у парикю - bewigged; з двох доль - bilobed; розлитий у пляшки - bottled; з колонами - collonaded; у

краватці - cravated; вдягнений в уніформу -uniformed; із шкоринкою - crusted; з діадемою - diademed; з куполом -domed; з дверима - doored; з амбразурою - embrasured; з двигуном -engined; з фонтаном - fountained; прикрашений фресками, із фресками -frescoed; у формі фуґи - fugued; з вікнами - windowed; відвідуваний туристами - touristed; вдягнений у тоґу - togaed; із шупальцями - tentacled; під тентом - tented; знятий на плівці "Текніколер" - techncolored; з кігтями - taloned; у плавальному костюмі - swimsuited; з мечем -swarded; одягнений у кімоно - kimonoed; на прізвище - surnamed.

Серед англійських похідних слів, здатних замінити при перекладі українські словосполучення - похідні слова із суфіксами -ed, -less, -able тощо:

Вважається, що жаби походять від предків-амфібій із чотирма ногами та хвостом. Frogs are thought to have evolved from a tailed, four-limbed, amphibious ancestor.

Серед ранніх майстрів мініатюр прикрашених дорогоцінним камінням, були Жан Фуке та Жан Клює. Early masters of these jeweled miniatures included Jean Fouquet and Jean Clouet.

Тварині без плям важко сховатися у такому середовищі. It is difficult for a spotless animal to be invisible in this environment.

Ця книга читається надзвичайно легко. The book is thoroughly readable.

Ягоди будуть придатні для продажу тільки через два тижні. The berries will not be vendible for another two weeks.

б) вилучення

Одним із виявів компресії при перекладі є вилучення певних компонентів словосполучень або членів речення. Вилучення є, поряд із заміною, додаванням та переставлянням елементів, однією з базових перекладацьких трансформацій.

Причини такого виду компресії полягають, зокрема, у відмінностях граматичної будови англійської та української мови і традицій мовлення англійською та українською мовами. *При вилученні слів із словосполучень відбувається заміна на менше словосполучення або заміна на слово.*

1) Вилучення слова із словосполучення

Вилучення слів із словосполучень зумовлене нормами сполучення слів в англійській мові. Випадки вилучення слів із словосполучень, наприклад:

припинити передплату газети - to discontinue a newspaper,
переговори з позиції сили - negotiations from strength,
політика з позиції сили - power politics,
вести переговори з позиції сили – to negotiate from strength, з точки зору антропології - anthropologically,
оплата після пред'явлення документів - payment against documents, шкала ставок оплати - scale of payments.

Причинами вилучення певних слів із словосполучень під час перекладу є особливості сполучуваності слів в українській та англійській мовах і особливості подання інформації. Слід зазначити, що нерідко при перекладі на англійську мову вилучаються слова на зразок "компанія, рамка, термін, питання, територія, якість тощо" з прийменниково-іменникових та іменниково-іменникових словосполучень:

Окрім того, у *рамках* зустрічі президентів підписано програму прикордонної співпраці України та Росії на період 2001-2007 років. At the meeting, the two Presidents also signed a border cooperation.

Комісар ЄС з *питань* енергетики Кростос Папоудіс оголосив у цьому зв'язку про формування "сил швидкого реагування" для Північної Європи. The EU commissioner for energy, Christos Papoutsis, has announced in this connection the formation of a "rapid response task force" for Northern Europe.

12 лютого у *рамках* зустрічі президентів України і Росії підписано спільну заяву про розширення співробітництва у ракетно-космічній галузі. On Feb.12, the Presidents of Ukraine and Russia signed a joint statement on expanding cooperation in the space sector agreement for 2001-2007.

Ще один випадок компресії шляхом заміни словосполучення на коротше словосполучення або слово - це заміна фразового дієслова на однослівне дієслово (універб):

Згоду увійти до синдикату вже висловив і український УкрЕксІмБанк. - Ukraine's UkrExImBank has agreed to join the syndicate, too.

Застосування такого прийому компресії вимагає від перекладача абсолютної впевненості у тому, що в англійській мові вживається менше, у порівнянні з українською мовою, за обсягом словосполучення або слово замість словосполучення.

2) Вилучення абстрактних віддієслівних іменників

У деяких випадках у зв'язку з особливостями побудови словосполучень в англійській мові при перекладі може здійснюватися вилучення зайвих з точки зору норм англійської мови слів. Зокрема, це стосується певних сполучень іменників, перш за все віддієслівних іменників, що мають суфікси "-ання/-ення, -ття", з іншими іменниками, коли вилученню підлягають саме такі похідні іменники із зазначеними суфіксами: причини *виникнення* війни - causes of war, право домагатися *проведення* слухання - right to seek a hearing, причини *формування* злочинної поведінки - causes of criminal behavior, на знак протесту проти *прийняття* цього закону - in protest against the law, причини *існування* злочинності - causes of crime, з часу *отримання* незалежності -since independence, причини *виникнення* таких епідемій, як "хвороба легіонерів" - causes of such epidemics as Legionnaires' disease; підстава *подання* позову - cause of action.

При перекладі переважно вилучаються зі словосполучень такі іменники, як виникнення, існування, отримання, формування, прийняття, проведення, ведення, зберігання, підписання, обрання, запровадження,

створення, проголошення, введення, підписання, досягнення тощо, наприклад:

Найкращим шляхом є швидке *проведення* радикальних реформ. The best way is quick radical reforms.

Ось чому на наступній сесії Комісії ООН з прав людини США будуть домагатися *прийняття* резолюції щодо Китаю. That is why the U.S. will seek a resolution on China at the upcoming session of the United Nations Human Rights Commission.

Депутат подав позов проти спікера, вимагаючи *винесення* судового рішення про те, що він був виключений незаконно. The deputy filed a suit against Speaker seeking a judgment that he had been improperly excluded.

Вилучення підмета речення

Майже всі граматики англійської мови стверджують, що в англійському реченні обов'язково повинний бути підмет. Але існують певні виключення з цього правила. Так, у розмовній мові підмет речення може бути відсутній, якщо він легко виводиться із контексту або ситуації спілкування:

Здається, вона чимось невдоволена. Sounds like she's not happy about something.

Зрозуміли? Understood?

У письмовому англійському мовленні (особливо науково-технічному) теж в окремих випадках підмет у речення не вживається. Зокрема, у підрядних реченнях коментування, особливо тих, що вводяться сполучником *as*, підмет (як правило, це *it*) відсутній. Тому при перекладі на англійську мову безособових підрядних речень коментування або ж підрядних речень із підметом "це" чи додатком "цього" підмет слід вилучати:

Ліки можна також впорскувати під шкіру, як це робиться у випадку проби на туберкульоз. Drugs may also be injected into the skin, as is done in a tuberculin test.

Проте чи ви бачите, що думку більшості треба враховувати, як це видно у вашому власному випадку? But do you see that the opinion of the majority must be regarded, as is evident in your own case?

в) об'єднання речень

Об'єднання речень - це трансформація низки речень у складнопідрядне чи складносурядне речення, компоненти якого відокремлюються внутрішніми пунктуаційними знаками (комою, крапкою з комою, двокрапкою або тире).

Your presence is not required. Nor is it desirable. - Ваша присутність необов'язкова і навіть небажана.

Декомпресія при перекладі

Декомпресія при перекладі - це збільшення з різних об'єктивних причин обсягу речення цільової мови у порівнянні з обсягом речення мовою оригіналу. Причинами декомпресії є особливості граматичної і лексичної будови мов, а також відмінності норм і традицій мовлення різними мовами.

Види декомпресії при перекладі: додавання присвійних займенників, формального додатку *one*, заміна дієприслівникового звороту на підрядне речення, заміна словосполучення підрядним реченням, заміна слова або словосполучення на підрядне підметове речення, членування речень, додавання частини присудка та декомпресія внаслідок розбіжностей у позначенні реальної можливості і пасивності/активності сприйняття в українській та англійській мовах.

а) заміни з декомпресією

1) Заміна дієприслівникового звороту на підрядне речення Декомпресія при перекладі спостерігається, коли український дієприслівниковий зворот замінюється на підрядне речення. Такий зворот може включати дієприслівники як недоконаного, так і доконаного виду:

Але оскільки ясності не додається, Заходу доводиться діяти подібно лікарю, який, не знаючи, що далі робити з хворим, регулярно міряє йому температуру. *Since the picture is not becoming any clearer the West is acting like a doctor who does not know what to do next and just takes his patient's temperature from time to time.*

Президент, успішно перегравши і розсіявши світську національно-демократичну опозицію, зіткнувся з незрівнянно сильнішим джерелом політичного впливу. - *The president, who had successfully outplayed and dispersed the secular national-democratic opposition, came up against a much stronger source of political influence.*

Президент, полюбляючи пишні торжества, виглядав триумфатором. - *The President, who loves fancy celebrations, looked triumphant.*

В одному з інтерв'ю президент Грузії уточнив, що, ще будучи міністром закордонних справ СРСР, він у 1989 р. на міжнародній конференції у Владивостоці висловив цю ідею. *In an interview, the president of Georgia stated that when he was the USSR minister of foreign affairs, he put forth this idea at an international conference in Vladivostok.*

Замість дієприслівникового звороту в англійському перекладі найчастіше вживаються підрядні часу (1а) та підрядні супутніх обставин (1б):

1а) Розмовляючи з вами, він дивиться прямо в очі і злегка, ледь помітно, посміхається.

1 а) *When he talks with you, he looks you straight in the eye, with just a hint of a smile.*

1б) Працюючи, стоматолог продовжував розмовляти.

1 б) *The dentist continued to talk as he worked.*

2) Заміна словосполучення підрядним реченням

Ще одним видом декомпресії, зумовленим, зокрема, більшою вербальністю певних типів англійських речень, є заміна при перекладі українського словосполучення (нерідко, прийменниково-іменникового) англійським підрядним реченням. Внаслідок цього прості українські речення перетворюються у перекладі на англійські складні речення:

Проте інвестори не прийдуть сюди без досягнення політичної стабільності. But investors aren't going to come here unless we achieve political stability.

Комп'ютери виступають як знаряддя злочину при їх використанні у плануванні злочинних дій протягом тривалого часу. Computers are instruments of crime when (they are) used to plan criminal acts over long periods of time.

Більше того, до прийнятого у 1989 році парламентом Закону про службу безпеки саме існування внутрішньої контррозвідки ніколи не визнавалося. More than that, before the Parliament passed the Security Service Act in 1989, the very existence of the internal counterintelligence was always denied.

Серед українських слів та словосполучень, що нерідко перекладаються (підрядними) реченнями, можна назвати такі: "очевидно", "поступово", "у випадку + іменникова група з віддієслівним іменником", "без + іменникова група (особливо з віддієслівним іменником)", "при + іменникова група (особливо з віддієслівним іменником)", "за умови + іменникова група (особливо з віддієслівним іменником) тощо.

3) Заміна слова або словосполучення на підрядне підметове речення

Декомпресія українського речення при перекладі у формі заміни українського слова або словосполучення на англійське підрядне підметове речення застосовується у випадку перекладу емпатичних речень моделей "Прикметник + бути + дещо інше/(не) те, що", "Дієслово-присудок + дещо інше/(не) те, що ..." (нерідко такі речення містять прислівник "особливо" або словосполучення "не стільки ..., скільки ..."):

Тому, на мою думку, найцікавішою є та картина, що представлена у загальних рисах відповідями на анкету Фонду захисту гласності. - Therefore, in my opinion, what is most interesting is the picture that is outlined by answers to the questionnaire of the Glasnost Protection Fund.

Ще страшнішим є те, що цієї та інших трагедій не можна було уникнути. What is even more frightening is that this and other tragedies were inevitable.

Дивнішим є те, що на лівобережжі очікуваного нещастя не трапилось. What is more curious is that on the left bank the expected unhappiness has not materialized.

Так само перекладаються й українські вставні речення, що починаються сполучником "що" (на зразок "що важливіше", "що цікаво"):

Усі запитують: хто ж винний? І, що цікаво, вони завжди знаходять відповідь. Everyone asks: who is to blame? And, what is interesting is that they always find an answer.

I, що навіть важливіше, апарат виконавчої влади скорумпований. And, what is even more important, the executive apparatus is corrupted.

Слід зазначити, що українські емфатичні речення інших моделей також перекладаються за допомогою підметових підрядних речень у складі складнопідрядних речень:

Що нам насправді потрібно - так це денационалізація економіки. What we really need is denationalization of economy.

Стабільність - ось що нам потрібно. What we need is stability.

Що нам потрібно зробити - так це засвоїти урок. What we need to do is learn lessons.

б) додавання;

1) Додавання присвійних займенників

Відомо, що у мовленні різними мовами різна частота вживання присвійних займенників. В одних мовах частотність їх вживання більша (як в англійській мові), в інших - менша (як в українській! мові). Переважно це зумовлено тим, наскільки переважальною є імплікація присвійності у мові - чим більший рівень такої імплікації у системі мовлення, тим менша частотність присвійних займенників у мовленні такою мовою. Ще одним чинником, що впливає на частотність вживання присвійних займенників є суспільна атракція уваги до власності, тобто ступінь уваги мовної спільноти до приналежності речей, і, відповідно, до суб'єктів їх володіння. Якщо така увага незначна, то частотність присвійних займенників у мовленні буде менша, ніж у тому випадку, коли мовна спільнота приділяє більше уваги до приналежності речей. Зрозуміло, крім цих причин додавання присвійних займенників при перекладі є й чинник мовленнєвих традицій, в яких закріплюється частотність/нечастотність присвійних займенників у мовленні.

Присвійний займенник, як відомо, є, поряд з означеним артиклем та деякими іншими мовними елементами, засобом надання означеності іменнику, з яким перший сполучається. Як відомо, в українській мові артиклі (в тому числі означений артикль) не вживаються, тому й частотність присвійних іменників як засобу означення іменника у ній значно нижча.

Особливо характерним для англійської мови є вживання присвійних іменників на означення таких іменників, як hand, head, leg, foot тощо (тобто іменників, що позначають **частини тіла**), іменників, що позначають **ро-дичів** (father, mother, son, daughter тощо) та іменників, що позначають **особисті речі** (chair, trousers, money тощо). Тому при перекладі речень з такими іменниками потрібно звертати увагу на те, чи слід вживати їх із присвійними іменниками, наприклад:

У роті в нього була люлька. He had his pipe in his mouth.

Професор відкинувся назад у кріслі і пильно подивився на Михайла через окуляри. Потім він прокашлявся і сказав: "Можете сідати." - The

professor leaned back in his chair and stared through his glasses at Mykhailo. Then he cleared his throat. "You can sit down," he said.

Але дівчина лише похитала головою. But the girl only shook her head.
Безумовно, такої проблеми не виникає, коли в українському реченні перед іменником вжито присвійний займенник:

Але мій суперник відмовився і роботу отримав я. Ось так я отримав свій шанс. But my rival fell out, and I got the job. That gave me my opportunity

Слід мати на увазі, що присвійний займенник вживається в англійській мові не тільки з іменником, а й з герундієм (як правило, в герундіальних зворотах), тому при перекладі українських речень із підметом або додатком, вираженим особовим займенником, такі члени речення можуть замінюватися на відповідний присвійний займенник, що має функцію означення герундія:

Я пам'ятаю, як деякі його друзі відмовляли його від такого заняття. I remember his being dissuaded by some of his friends from the undertaking.

Але я беру назад всі свої слова про те, що він дурень. But I take back all I said about his being a fool.

Вона завжди наполягала на тому, щоб він зробив так. She always insisted on his doing so.

Зовсім неповний перелік словосполучень, в яких перед іменником вживається присвійний займенник:

з усієї сили - with all one's strength,
робити все, що можливо - to do one's best,
виконувати погрозу - to carry one's threat into execution,
тримати язик за зубами - hold one's tongue,
у молодості - in one's youth,
чинити по-своєму - to have one's own way,
виглядати найкраще - to look one's best,
після (свого) повернення - on one's return,
давати (свою) згоду - give one's consent,
пробивати (свій) шлях - to fight one's way.

Слід мати на увазі також і те, що присвійні займенники в англійському перекладі вживаються й тоді, коли в українському реченні вжита непряма форма особових займенників (мене, мені, їй, їй, йому, їм тощо) у словосполученні або окремо:

Летюча миша, яка впала на землю і яку спіймав лис, вмовляла залишити їй життя. A bat who fell upon the ground and was caught by a fox pleaded to be spared his life.

Він удвічі старший за мене. He is twice my age.

2) Додавання формального додатка one

Ще однією перекладацькою трансформацією додавання є введення в речення, що перекладається, неозначеного займенника-дodatка one після деяких англійських дієслів. При перекладі українських речень із *дієсловами дозволу*, англійськими відповідниками яких є enable, allow, permit, та *дієсловами примусу*, англійським відповідником яких є make, у перекладі

після цих дієслів слід додавати формальний додаток *one*, оскільки за нормами англійської граматики такі дієслова вимагають додатка:

Трансференція формує ірраціональні очікування дій від людей.
Transference makes one have irrational expectations from people.

Використання грошей як засобу обміну дозволяє розділити такий процес обміну на дві частини. The use of money as a medium of exchange allows one to split this barter process into two parts.

в) членування речень

До декомпресії при перекладі можна також віднести трансформацію членування речень, коли одне складне речення перетворюється у низку з двох або більше речень.

Членування речень при перекладі - це заміна одного речення у вихідній мові двома у цільовій (зовнішнє членування), або заміна простого речення складнопідрядним (внутрішнє членування):

People everywhere are confronted with the need to make decisions in the face of ignorance and this dilemma has been growing lately. - Перед людьми постає необхідність приймати рішення за відсутності достатньої, інформації. Останнім часом це трапляється все частіше.

Теорія виявилася багато в чому правильною; більше того, вона інтуїтивно передбачала механізм дії хімічних агентів мозку. The theory proved to be correct in many aspects. Even more important is that it intuitively predicted the mechanism of work among the brain's chemical agents.

Причинами членування великого складного речення є перш за все забезпечення кращої читабельності тексту, оскільки читачеві буває важко орієнтуватися у логіко-сміслових зв'язках компонентів таких складних речень. Зрозуміло, розбіжності у жанрово-стилістичних нормах української і англійської мов можуть також зумовлювати застосування трансформації членування речення.

Лекція 20. РЕФЕРОВАНИЙ ПЕРЕКЛАД

Реферований переклад – це такий вид письмового перекладу, в якому зміст першотвору передається скорочено, стисло, так що вся основна інформація вміщується в ньому. Реферований переклад використовується для відтворення будь-якого тексту, крім художнього поетичного. Як правило, його застосовують у роботі в науково-дослідних або інформаційних установах, бібліотеках, тобто там, де є необхідність швидкого ознайомлення з основними ідеями твору (статті, брошури, монографії та ін.).

Реферований переклад (реферат) складається за планом: тема, предмет, характер і мета роботи; у ньому зазначаються конкретні результати роботи, наводяться експериментальні, теоретичні, описові дані, при чому перевага надається новим знанням, відкриттям, іншій актуальній інформації, висновки тощо. У рефераті дозволяється обмежуватися визначенням теми та основними результатами дослідження, спостереження та ін. Порядок виконання реферованого перекладу такий:

1. прочитати текст; переконатися, що він є цілком зрозумілим; якщо це не так, перекласти його повністю або заповнити наявні прогалини;
2. визначити ті абзаци (або більші уривки тексту), що містять основні ідеї чи основний зміст першотвору; виокремити їх; підготувати робочий варіант перекладу;
3. за допомогою мовних зв'язуючих елементів (сполучників, сполучникових слів та ін.) поєднати виділені уривки тексту в суцільний текст, логічно побудований, послідовний, лаконічний, "відшліфований";
4. вчитати зроблений переклад; відкласти на декілька днів для повторної вчитки. За браком часу етап відстоювання тексту можна замінити своєрідним рецензуванням, тобто слід дати вчитати текст іншому перекладачу;

5. якщо оригінал являє собою вузько спеціалізований текст, обов'язково необхідно проконсультуватися з фахівцями відповідної галузі науки, техніки тощо;
6. вчитати текст перекладу повторно, виправити при необхідності; звірити з оригіналом;
7. переписати текст МП на чистовик і передати його до друку. Обсяг зробленого таким чином перекладу становить приблизно одну третину або не більше, ніж дві третини від обсягу оригінального тексту.

Основними вимогами щодо реферованого перекладу є такі: використання стандартної термінології, добір еквівалентів до нових термінів, мовних кліше або опис поняття, якщо еквівалента в МП не існує; дотримання стилю оригінального твору (публіцистична стаття перекладається публіцистикою, науково-технічна література – мовою науково-технічної літератури і т. ін.); всі аббревіатури та скорочення розшифровуються; якщо наявні формули, вони обов'язково передаються в рефераті; за необхідності використовується міжнародна система одиниць. Решта вимог стосується будь-якого перекладу.

Іноді реферованим перекладом можуть слугувати тези або висновки з наукової, технічної статті чи іншого тексту. Саме за таким принципом побудовані реферовані журнали (тобто тематичні та галузеві збірники реферованих наукових або технічних перекладів), здебільшого англійською мовою, що стали дуже популярними у ХХ столітті. Працюючи з іншомовною літературою або документами, перекладач виконує два види рефератів: 1) реферат, що стисло передає основні положення, тему, мету першотвору; 2) реферат, у якому вміщуються всі основні положення твору МО в узагальненому вигляді, з наведенням основних фактів та висновків.

Реферовані переклади, як правило, робляться з нових наукових, технічних, іноді публіцистичних творів (тобто нехудожніх текстів), тому їхнє значення для розвитку економіки, науки і техніки важко переоцінити.

Реферативний переклад тексту представляє собою викладення головних думок оригіналу на мові перекладу. Загалом завдання зробити реферативний переклад супроводжується вказівками стосовно об'єму перекладу (наприклад, одна сторінка на комп'ютері, розмір шрифту 12, інтервал 1,5).

Професійна діяльність перекладача не обмежується власне перекладом, тобто створенням тексту задля повноправної заміни іномовного оригіналу. Перекладач виступає в ролі мовного посередника, який забезпечує міжмовну комунікацію, передачу змісту оригіналу засобами іншої мови. Подібне мовне посередництво може відбуватися не тільки через переклад, а й іншими способами. Зміст іномовного тексту можна переказати, викласти вибірково, спрощено, узагальнено, анотовано або подати у вигляді реферату.

Усі ці засоби мовного посередництва включають в себе елементи перекладу, передбачають створення тексту на іншій мові на основі змісту оригіналу. Степінь їх орієнтованості на оригінал різна й обумовлена самим характером документу чи конкретною задачею, яка стоїть перед перекладачем. Термінологічно їх можна назвати різновидами перекладу: спрощений переклад, реферативний переклад тощо...Проте функції й вимоги до них відрізняють їх від власне перекладу. Навідміну від перекладу вони часто іменуються адаптивним транскодуванням чи адаптивним переносом. Термін „адаптивний” вказує на те, що при цьому зміст оригіналу підлягає певній модифікації чи переробці.

Найчастіше у своїй практичній діяльності перекладачу доводиться, окрім повноцінного перекладу, робити спрощений переклад, переклад - переказ, складати анотації та робити реферати.

Найскладнішим й найрозповсюдженішим різновидом адаптивного транскодування є створення рефератів іномовних текстів. До таких документів пред'являють особливі вимоги.

Створення реферату передбачає певну обробку змісту оригінала (іншу комунікативну цінність документа) й наявність особливої мети, яку має забезпечувати реферат. Така мета може ставитися, якщо є вказівки стосовно об'єму реферату (наприклад, не більше одної третьої об'єму оригіналу чи не більше 2000 друкованих знаків) чи характеру інформації, яку необхідно відшукати й узагальнити. В жодному разі задача полягає у викладі змісту оригіналу в скороченій формі на іншій мові.

Реферат можна робити на основі одного джерела (тексту) чи декількох джерел (обзорні реферати).

Реферати мають стандартну структуру й відрізняються цілим рядом мовних особливостей. В структурі реферата можна виділити шість головних розділів.

Перший розділ має включати детальну характеристику джерела, на основі якого роблять реферат. Тут вказується ім'я автора, назва тексту, видавництво, місце й час видання, кількість сторінок.

У другому розділі вказується загальна тема чи тематична рубрика документу.

У третьому розділі формулюється загальна думка тексту. Вона може бути виражена експліцитно чи імпліцитно. У деяких рефератах цей розділ може бути відсутнім, але в кожному випадку перекладач має зрозуміти головний замисел автора тексту й постійно мати його на увазі під час створення реферату.

Четвертий розділ – це головна частина реферату. В ньому пропонується короткий й узагальнений виклад тексту, й саме до нього, головним чином, відносяться загальні вимоги до реферату, мова про них піде нижче. Робота над цим розділом вимагає особливих прийомів, які майбутні перекладачі мають опанувати.

У п'ятому розділі реферату можуть міститися висновки, що витікають зі змісту тексту, до яких приходить автор, чи які можна зробити на основі вищезазначеного матеріалу. Цей розділ є не завжди: перекладач робить відповідні висновки, коли вважає це доцільним чи коли цього вимагає отримане їм завдання.

Шостий розділ є також факультативним, адже він містить коментарі перекладача, що оцінює степінь новизни й значимості тексту, що реферується, доцільність аргументів автора, наявність інших робіт з цієї тематики. Зрозуміло, що такі коментарі можливі лише за умови, що перекладач є висококваліфікованим спеціалістом у цій області й може дати самостійну оцінку змісту оригінала.

Реферат представляє собою текст особливого жанру, що має певні жанроформуючі особливості. Серед таких рис є узагальнено-відсторонений характер, лаконізм, підкреслена логічність. Ці особливості викладу обумовлюють й характер мовних засобів, які регулярно використовуються у рефераті. Серед головних лінгвістичних особливостей цього жанру можна виокремити переважання простих речень, неозначено-особових й безособових форм, прислівникових та дієприслівникових зворотів, обмеження використання різновидів форм часу, переважання пасиву, термінології та узагальнюючих слів, відсутність суб'єктивно-оцінних елементів.

Такий характер викладу забезпечується застосуванням спеціальних методів скорочення матеріалу: компресія та опущення.

Компресія досягається, загалом, наступними прийомами:

1. *Генералізація*, тобто узагальнений виклад змісту тексту.

Як правило, це досягається послідовним підсумком інформації.

2. *Селекція*, тобто вибір в самому тексті висловлювань, що підсумовують певну частину змісту. Такі висловлювання найчастіше можна побачити на початку чи у кінці абзацу.

3. *Синтаксична та лексична компресія* — заміна речень й словосполучень більш короткими зворотами.

Зазвичай, опускають такі елементи тексту, як:

1. Різноманітні повторювання як прямі, так й непрямі, включаючи різноманітні парафрази, різні способи вираження однієї й тої ж думки.
2. Усілякі подробиці, які деталізують чи ілюструють думку, конкретні приклади.
3. Так звані стилістичні прикраси: риторичні питання, епітети, метафори.

Успішне зіставлення рефератів вимагає від перекладача володіння цілою низкою вмінь:

1. Вміння швидко й повно охопити зміст тексту
2. Вміння за невеликий відрізок часу розібратися в тих проблемах, що розглядаються, шукати й знаходити необхідну інформацію у довідковій літературі.
3. Вміння оцінити відносну значимість й новизну окремих частин тексту, виділити головну думку та наміри автора.
4. Вміння чітко висловлювати свої думки, уникаючи многослів'я, повторів.

До питання підготовки фахівців

Кожен грамотний фахівець повинен вміти переробляти прочитану на

іноземній мові літературу, і важливе місце в цьому процесі займає

реферування – передача в скороченому вигляді основного змісту тексту на основі смислової компресії першоджерела. Кожен вищий навчальний заклад самостійно вирішує для себе питання підбору текстового матеріалу для вивчаючого, ознайомчого та оглядово-реферативного читання за фахом,

відбирає мовленнєві конструкції для активного їх засвоєння. Навчаючись

навіть на нефілологічній спеціальності, студент має засвоїти величезний масив лексичного матеріалу та правил його функціонування. На початковому етапі навчання реферативний переклад слід розглядати як допоміжний методичний прийом формування мовної компетенції. Як метод він має межі свого застосування. Так, на початковому етапі навчання в період формування мовленнєвих навичок широке застосування реферативного перекладу може зумовити опосередковане володіння мовою. Застосування реферативного перекладу є доцільним для контролю рівня сформованості мовленнєвих навичок, тоді як для введення нового матеріалу краще надати перевагу іншим засобам. Застосування реферативного перекладу є доцільним на старших курсах в процесі розвитку вже сформованих умінь і навичок у різних сферах мовленнєвої діяльності, включаючи формування фахової компетенції. Узагальнення отриманих знань вимагає нового рівня перекладацької діяльності майбутнього фахівця. Це повторення й поглиблення базових структур наукового стилю мовлення, оволодіння мінімумом спеціальної термінології рідною мовою, робота над синонімією стилістичних засобів. Реферативний переклад відноситься до нового виду технічного перекладу, в якому у стислому вигляді міститься відносно докладні свідчення щодо таких характеристик первинного тексту як його призначення, тематику та методи дослідження. Обсяг навчального тексту варіюється залежно від рівня підготовки студентів. Відбираючи матеріал для реферативного перекладу, слід враховувати не лише лінгвістичні, але й позалінгвістичні фактори – жанр, спрямованість, спосіб викладання. Так, для підтвердження або спростування певного погляду може бути текст – гіпотеза, а для вираження характеристики предмета або явища доцільним буде текст про хід експерименту. Оволодіння навичками та вміннями реферативного перекладу є одним з найбільш важливих видів роботи в процесі навчання іноземній мові студентів немовних спеціальностей та веде до значного підвищення рівня знань іноземної мови випускниками технічних вузів. Назва «реферативний» походить від слова «реферат». Реферат – це коротке викладання суті будь-якого питання. Будучи найбільш економним засобом ознайомлення з

матеріалом першоджерела, дані види вторинних текстів застосовують при інформаційному забезпеченню науково-дослідних робіт, навчального процесу, виступають засобом обміну інформацією у міжнародному масштабі. Знання основ реферативного перекладу дозволяє швидко орієнтуватися в фаховій літературі. Не потрібно використовувати час на трудомісткий процес дослівного перекладу. У повсякденній практиці багатьох спеціалістів постійно виникає необхідність усного або письмового викладення на рідній мові короткого змісту тих чи інших іншомовних матеріалів, в яких міститься важлива інформація. Також широко розповсюджена практика опублікування наукових та технічних статей у журналах і тематичних збірниках на рідній мові з реферативним викладенням їх основного змісту на іншій мові. Техніка вказаних видів діяльності і складає суть реферативного перекладу. Реферату властиві інформативна, комунікативна, довідкова та інші функції та у практиці викладання іноземних мов дані види текстів виступають в навчальній функції. Робота з фаховими текстами на іноземній мові переслідує практичні, освітні та виховні цілі. Реалізація даних цілей спрямована на набуття певного рівня комунікативної компетенції, що забезпечує практичне використання мови, залучення до джерел інформації, які закриті для сприйняття при відсутності знання мови. Реферативний переклад – це повний письмовий переклад заздалегідь відібраних частин оригіналу, що складають зв'язний текст. Це виклад основних положень змісту оригіналу, що супроводжується висновками і оцінкою. Як правило, реферативний переклад має бути значно коротшим за оригінал, так як у процесі роботи над реферативним перекладом необхідно вивести всю зайву інформацію. Одиницю писемного перекладу виступає і слово, і словосполучення, і речення, й абзац, і весь текст, що перекладається. Під час опису якогось нового явища, відкриття або технічної новинки можуть зустрітися слова та вирази, значення яких не зафіксовані у словниках, зрозуміти їх можна лише з довідникової літератури. Ці вміння стануть у пригоді при перекладі стандартів і патентів. З одного боку, реферативний

переклад представляє собою форму реферування та змістовну редукцію тексту. З другого боку, він підходить під визначення перекладу як передачі інформації засобами іншої мови. Реферативний переклад припускає вибірковий підхід до визначення вихідного рівня компонентів змісту тексту. У процесі вибору основного змісту комунікативних блоків більш високого рівня, ніж речення, поряд з окремими словами та словосполученнями можуть опускатися цілі речення і абзаци. При роботі над реферативним перекладом відбувається не просто скорочення тексту, а істотна переробка змісту, композиції і мови оригіналу. Ця робота складається з таких етапів: 1. Ознайомлення з оригіналом, ознайомлення з даною областю знань та її термінологією, уважне читання всього тексту. 2. Виділення в тексті основного і другорядного (повтори, багатослівність, екскурси в суміжні галузі). 3. Перечитування основної частини, усунення можливих диспропорцій. 4. Повне або часткове перефразування частини виділених ключових фрагментів. 5. Узагальнення змістовних частин тексту, що підлягає реферуванню, та їх трансдукція на мову перекладу. Аналіз змісту тексту дає можливість розподілити матеріал на групи за ступенем важливості. Найбільшої уваги потребують повідомлення, що вимагають повного і точного віддзеркалення в реферат. Другорядна інформація може бути передана в більш скороченому вигляді, а малозначиму інформацію можна зовсім опустити. Таким чином, реферативний переклад можна визначити як креативний мовно-мисленнєвий процес аналітичної переробки текстової інформації, заснованої на мовній компетенції. Даний вид роботи над текстом може використовуватись викладачами та студентами для організації навчального процесу як на аудиторних заняттях, так і при виконання самостійної роботи студентів. Застосування організованої самостійної роботи у формі реферування текстів іноземною мовою розглядається як одна з форм контролю досягнення запланованого результату. Викладач виступає провідником чужої лінгвокультури, а студенти – носіями базових знань у сфері своєї професійної діяльності. Для поглибленого вивчення проблеми

реферування текстів за фахом доцільно залучати до процесу навчання співробітників випускових кафедр. Відбір мовного матеріалу, який враховує професійну орієнтацію студентів, неможливий без встановлення тісних контактів з колективами профільюючих кафедр. Подібна взаємодія дозволяє вирішити завдання розвитку та формування комплексу навчально-методичних матеріалів, що сприяють активізації мовної та вузькоспеціальної підготовки у їх нерозривному зв'язку. Об'єднані зусилля дозволяють визначити змістовну сторону навчальних матеріалів, їх проходження по курсам, термінологічний мінімум за фахом, приклади комунікативних ситуацій для спеціалістів. На початковому етапі навчання студенти не встигають сформулювати вміння здійснювати переклад, який супроводжувався б структурно-змістовим аналізом тексту. Це пояснюється несформованістю універсальних компонентів дії рідною мовою, тому навчання реферативного перекладу як особливого виду мовленнєвої діяльності вимагає системи зусиль на старших курсах. Пропонується шлях поступового та систематичного оволодіння навичками реферування професійної інформації: від простих текстів – до складних, від колективної аудиторної роботи – до самостійної. Як форма контролю реферування текстів на іноземній мові має ряд переваг. Ці переваги містяться у діяльністному характері даної форми контролю, у можливості поєднання освітніх та навчальних процесів з самоосвітою та самонавчанням. Навчання реферативного перекладу розраховано на достатньо компетентну у професійній сфері аудиторію. Студенти повинні володіти на практиці лексико-граматичним мінімумом володіння іноземною мовою. Вони повинні пам'ятати, що граматична структура англійського тексту відрізняється своєю конструктивною складністю. Саме реферативний переклад виявляє мовленнєву компетентність студентів, оскільки засвідчує рівень осмислення тексту, що у свою чергу, потребує активізації всіх здобутих знань як з граматики, так і за фахом. Цей вид роботи потребує від студента розв'язання граматичних питань – вибору граматичного еквівалента від контексту, поділу

або об'єднання речень, їх перестановки, транскрипції синтаксичних структур. Під час роботи над рефератом-резюме обговорюються стилістичні питання – особливості передачі інформації в офіційно-діловому та науковому стилях. Реферативний переклад є потужним засобом підвищення мотивації у виборі мовних одиниць та визначення зв'язків між ними. Тому використання перекладу на завершальному етапі навчання сприяє більш глибокому засвоєнню специфіки мови, свідомому порівнянню граматичних конструкцій, активізації фахової термінології, набуттю вміння працювати з різними жанрами наукової і технічної літератури. Робота над реферативним перекладом може стати додатковою мотивацією мовленнєвої діяльності, що сприяє розвитку навичок і вмінь усного й писемного мовлення, поглиблює знання мови, вчить уважно ставитись до слова. Існує залежність результатів сприйняття текстового матеріалу від ступеня засвоєння фахових знань на рівні понять та рівнем володіння іноземною мовою як складовими частинами соціокультурної компетенції, від доступності тексту для розуміння. Можливості використання фахових текстів у плані підготовки кваліфікованих спеціалістів із знанням іноземної мови великі. Така навчально-методична діяльність створює умови для об'єднання технічної та гуманітарної освіти, забезпечує практичне використання мови.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1, 2, 3, 6, 7, 8]

Додаткові:[1, 4, 7]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [1, 2, 6, 7]

Міжнародні видання: [2, 3, 4]

екція 21.

ОСНОВИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО СКОРОПИСУ

Послідовний переклад – це усне відтворення тексту засобами іншої мови після його прослуховування, що вимагає значного напруження пам'яті. Чим довший відрізок тексту, що відтворюється, тим більше навантаження на пам'ять перекладача, якість роботи якого значною мірою визначається саме розвитком і тренуваністю його пам'яті.

Однак навіть професійна пам'ять не може гарантувати повного та точного відтворення оригіналу, якщо текст задовгий. Обсяг тексту, який призначено для перекладу, регулюється не перекладачем, а тим, хто говорить. Таким чином, завдання перекладача полегшується або ускладнюється такими чинниками, як: досвідченість мовця; його вміння чітко та послідовно викладати думки, логічно членувати текст; розуміння специфіки перекладацької діяльності.

Значне поширення усного послідовного перекладу поставило вимогу розробки допоміжного засобу для пам'яті, яким і є система перекладацького скоропису, що пропонується для вивчення в даному посібнику. Якщо при здійсненні перекладу запис допомагає відновити в пам'яті сприйняте раніше, то процес запису стимулює інтелектуальну активність і тим самим сприяє мимовільному запам'ятовуванню.

Перекладацький скоропис не має нічого спільного ані з конспектом або протоколом, з одного боку, ані зі стенографією, з іншого. Він ефективний тільки за умов усного послідовного перекладу, тобто негайного розшифрування і відтворення; він жодним чином не розрахований на використання через будь-який тривалий проміжок часу.

В чому полягають переваги перекладацького скоропису над іншими формами фіксування тексту? Дослівне записування не є прийнятним в умовах послідовного перекладу, оскільки швидкість письма значно відстає від темпу усного мовлення. При конспектуванні або тезисному записуванні існує велика ймовірність того, що багато важливих фактів пройдуть поза увагою перекладача. Недоліком стенографії є те, що навіть найкращі фахівці не можуть одним поглядом охопити кілька рядків і швидко розшифрувати записане. До того ж стенографічні записи неможливо виправити або доповнити, коли оратор виправляється, або перебудувати фразу, якщо вона виявилася незакінченою чи її зміст був змінений мовцем. Система перекладацького скоропису вигідно відрізняється тим, що ґрунтується на записі думок, а не слів.

Необхідність фіксувати кожну думку (але не кожне слово) оратора, незалежно від темпу мовлення, зумовлює особливу скорочену форму записів, складовими компонентами якої є:

а) смисловий аналіз, який забезпечує «економне» формулювання кожного речення, що, в свою чергу, виконує функції опорного пункту пам'яті;

б) скорочений літерний запис, що ґрунтується на відомому положенні теорії інформації про надлишковість мови;

в) вертикальне розміщення записів, яке забезпечує економність і наочність, а також відображає синтаксичні зв'язки, наявні в реченні.

г) система символів, що мають узагальнене значення, тобто позначають не окреме слово, а групу понять із схожими семантичними ознаками.

Основні прийоми скоропису є:

1) Смисловий аналіз

Смисловий аналіз є виділення головної думки даного тексту, її «економного» формулювання, що складається з опорних пунктів пам'яті. Для створення опорних пунктів пам'яті існує три методи:

• 1) Вибір слів із найбільшим семантичним навантаженням (іноземні імена та прізвища, географічні назви та інші власні імена, а також числівники)

□ 2) Метод трансформації (перетворення безособових пропозицій на певно-особисті, заміна складних слів та конструкцій більш простими синонімами)

• 3) Вибір рельєфних слів (упор на слова з особливим емоційним забарвленням або реалії).

• 4) Скорочений літерний запис "Економне" формулювання складається зі слів, які у свою чергу

можуть бути скорочені. Через це складається враження, що у багатьох словах (особливо довгих) є зайві букви. Завдяки цьому пропонується записувати не всі літери у слові. У цьому специфіка російської мови дозволяє обходитися без перших літер, які є відправними пунктами отримання інформації. Наприклад, слів, що починаються з пр- в російській мові більше 2500. Натомість можна відмовитися, наприклад, від голосних літер у середині слова, що дозволяє відтворити все слово під час перекладу. Також можна виключити подвійні приголосні, а найчастіше зустрічаються приставки і суфікси замінити одним символом (такі як -tion і -ція, -logy і логія, philo-і філо, psycho-і психо-).

Зменшити запис можна за допомогою телескопічних назв. Наприклад, сторінка - стор., можливо - м.б. та інші.

Абревіатура – ще один відомий спосіб скорочення записів. Наприклад, США, МНС, МВС та багато інших.

Важливий пункт економного запису – це цифри. Вміло записуючи цифри, можна скоротити запис у кілька разів. Наприклад:

1) чисельні:

15" = 15 тисяч

- 15" = 15 мільйонів
- 15"" = 15 мільярдів

2) порядкові:

1) = перший

- А) 13.10.03 = 13 жовтня 2003 року
- Б) "03 = початок 2003 року

0"3 = середина 2003 року

03" = кінець 2003 року

4) назви місяців:

• 5) назви днів тижня:

- ? - Понеділок, ? - Вівторок, ? - Середовище тощо.

• 3) Принцип вертикального розташування записів

Записи є зорову опору пам'яті. Саме тому важливо знайти такий опорний пункт, який би впадав у вічі і не ускладнював зорове сприйняття. Вертикальну запис можна вважати ефективним, так як такий вид запису значно економить час (не потрібно водити рукою зліва направо і назад) і дозволяє об'єднати думки в групи в їхньому лексичному зв'язку. Також вертикальний запис додає ефективності лінгвістична ймовірність. Лінгвістичною ймовірністю називають ймовірність появи у промові того чи іншого явища, тієї чи іншої мовної одиниці. У цьому випадку для перекладача найбільш важливим є порядок слів, що виконує ключові синтаксичні функції. Прямий порядок слів передбачає, що здебільшого першому місці стоятиме група підлягає, а й за нею група присудка. Аналіз та обробка пропозиції проходять не тільки з розгляду її граматичної основи, але й з метою пошуку стислішого формулювання. Це особливо корисно для довгих речень, тому що такий метод дозволяє виділити головну думку і покроково розписати ланцюг подій у реченні. Р.К. Міньяр-Білоручов пропонує ставити на перше місце групу підлягає, а на друге місце (рядком нижче і трохи правіше) групу присудка. Що ж до другорядних членів пропозиції, вони розташовуються праворуч від слова, якого вони ставляться (якщо це не узгоджене визначення). Якщо одному й тому слову ставляться

кілька слів, вони записуються одне під іншим, незалежно від цього, є однорідними чи ні. Відокремлені члени пропозиції пропонуються вказувати у дужках.

Складносурядні речення можна розглядати як дві і простіші пропозиції. Відповідно, кожна з цих простих пропозицій записується одна під одною з початку рядка.

Найбільшу складність становить запис складнопідрядних речень. Р. К. Міньяр-Білоручов звертає увагу на такі особливості запису складнопідрядної пропозиції:

•1) Функції двокрапки. Двокрапка в реченні є сполучною ланкою між частинами речення (вступною частиною та продовженням, що розкриває її). Двокрапка дозволяє відмовитися від запису союзних і деяких знаменних слів.

•2) Причинно-наслідкові відносини. Вони виражають послідовність дій і зазвичай позначаються спілками (бо, в результаті цього, та ін.) У перекладацьких записах вони виражаються похилою рисою.

□ 3) Відносні підпорядкування. У промові іноді зустрічаються дві різні пропозиції, при цьому в одному з них підбивається підсумок другого. Такі пропозиції називаються відносно залежними. Вони легко перетворюються на складнопідрядну пропозицію за допомогою підрядних спілок. У перекладацьких записах їх рекомендується відокремлювати один від одного горизонтальною межею. У разі, якщо у другому реченні є складова присудок, під межею ставиться знак рівності.

•4) Зіставлення. У широкому плані – це ідея зіставлення та порівняння статистичних даних, а також засіб виразності. На папері фіксуються двома вертикальними лініями.

•5) Показчик мети. Вважається, що рух до мети супроводжується рухом. Саме тому в записах пропонується позначати цей рух "стрілками".

•6) Умовні конструкції. У промові зазвичай такі конструкції позначаються спілкою «якщо» або оборотами «якщо», «за умови» тощо, які на папері замінюються англійською спілкою if або французькою si для економії місця.

□ 7) Поступовість. Граматика особливо виділяє відношення між дією та спеціальною умовою, тобто. умовою, яка перешкодою не створює перешкоди. Така «поступка» породила термін «поступливість». Ідея поступливості протилежна ідеї причинності, цим вона анулює причинно-наслідкові зв'язку. Таким чином з'явилося спеціальне позначення – двічі перекреслена похила риса.

•8) Запитальні пропозиції. Для запису запитальної пропозиції рекомендується використовувати перевернутий знак питання (іспанський знак питання), який ставиться на початку пропозиції. Це сприяє досягненню одразу двох цілей. По-перше, на початковому етапі аналізу пропозиції стає ясно, що пропозиція містить у собі питання. По-друге, це дозволить відмовитися від запису запитальних членів речення (запитання і вирази: Що? Звідки? Яким чином? Хіба? З якою метою? і т.д.)

□ 9) Споживчі пропозиції. За аналогією з запитаннями, щоб заздалегідь виявити вигук, перевернутий знак оклику ставиться на початку речення. Також у окличних реченнях пропонується використовувати "стрілки", замінюючи слова-цілі. «Стрілки» поділяються на дві групи: позитивні та негативні. Позитивні «стрілки» стоять перед словом-метою («нехай живе», «вперед» і т.д.), а негативні перекреслюють ці слова («геть», «проти» тощо).

•10) Негативні пропозиції. Негативна пропозиція виражає відсутність зв'язку між висловлюваннями. А відсутність має свій символ – перекреслення того члена речення, перед яким стоїть частка «не».

•11) Лінії-виноска. При вертикальному розташуванні записів слово, що вживається кілька разів, може бути винесене спеціальними лініями-виносками, щоб уникнути повторення слова та заощадити час.

Висновки

Основними методами перекладацького запису є смісловий аналіз, скорочений літерний запис та система вертикального запису. Смісловий аналіз дозволяє виділити ключові моменти в записі та економить час, дозволяючи не звертати уваги на «порожні» слова. Що стосується скороченої буквенної записи, її гідність полягає в тому, що вона виключає «зайві» і літери, що повторюються, відсутність яких не заважає зрозуміти зміст слова. Система вертикального запису зберігає синтаксичні та логічні зв'язки в тексті, не займаючи багато місця.

Перекладний скоропис - корисний інструмент при послідовному перекладі чи непотрібне дурощі?

Перекладний скоропис- це система прискореного запису промови оратора за допомогою різних заздалегідь вироблених перекладачем скорочень, умовних значків і т.д. для полегшення перекладачеві наступного відтворення всього цього мовою перекладу.

Перекладний скоропис у певних межах корисний при регулярному послідовному перекладі великих пасажів тексту, коли немає можливості зупинити оратора.

Перекладний скоропис затребуваний хіба що при дипломатичному перекладі та за будь-якого іншого **протокольному перекладі "на публіку"**. Але це настільки **вузька ніша**: від сили кілька десятків перекладачів із багатотисячного загону тих, кому доводиться займатися усним послідовним перекладом. Тому не варто штучно "набивати собі ціну" і вчитися тому, що навряд чи колись стане в нагоді **у реальній перекладацькій діяльності**.

Звичайно, якщо Ви молоді і тільки вчитеся перекладу, у Вас хороша фізична форма і чудова пам'ять, то Ви можете зі спортивного інтересу спробувати освоїти перекладацький скоропис. Коли Ви закінчите навчання і працюватимете перекладачем, Вам буде вже не до цих вправ.

Звичайно, скоропис це не такий "темрява", як **стенографія**: для розшифровки стенограми навіть найдосвідченішій стенографістці, як відомо, потрібно багато часу і розумових зусиль. У перекладача у бойових умовах цього часу немає. В цьому сенсі різні системи перекладацької нотації це щось середнє між прискореним словесним записом тексту, що звучить, і стенографією.

Але **мінусів та підводних каменів** перекладацького скоропису виявляється настільки багато, що ефективно скористатися тими перевагами, які він обіцяє усному перекладачеві, не так просто.

Почнемо з того, що відомі системи перекладацького скоропису дають на озброєння перекладачеві лише певний **початковий набір скорочень та значків**. А далі, усвідомивши принцип, **перекладач повинен вже виробляти свою власну систему скоропису**, виходячи зі своїх індивідуальних потреб та переваг. Причому не тільки виробляти, а й постійно **підтримувати та вдосконалювати**.

Однак навіть освоєння цього початкового джентльменського набору потребує часу та напружених зусиль. У деяких джерелах говориться, що за умови щоденних інтенсивних занять систему скоропису можна освоїти буквально за 10-12 днів. Але так само на всіляких курсах нам обіцяють, що завдяки черговій унікальній методиці кожен охочий зможе вивчити будь-яку іноземну мову за кілька тижнів чи місяць. А в результаті, навіть закінчивши Ін'яз, ми вчимо цю саму мову все життя.

У будь-якому виді діяльності важливо чітко визначити пріоритети. І треба сказати, що **освоєння перекладацького скоропису** ніяк не можна віднести до пріоритетних завдань та навичок під час підготовки майбутніх перекладачів.

Якщо ви перекладаєте складами і важко розумієте сенс іноземного тексту, то Вам рано думати про перекладацьку скоропис. Перекладним скорописом можна зайнятися, коли Ви вже опанували всі інші елементи перекладацького процесу, переклад сам ллється з Вас як по-писаному, і у Вас є кураж блиснути чимось ще.

Існуючі системи скоропису щодо лексики орієнтовані переважно на загальні суспільно-політичні чи військові тексти. Вони вироблялися в ті часи, коли тематика міжнародних зустрічей і переговорів, що перекладаються, не була такою різноманітною і насиченою термінами і смисловими відтінками, як в останні роки. "Делегація", "візит". "оратор", "сказав", "вітав", "подякував", "засудив", "партія", "боротьба за мир". "роззброєння", "ракети" і т.д.

Сьогодні не лише помітно підвищилася **тематична складність та термінологічна насиченість заходів, що йдуть через переклад, але й зросла інтенсивність самого процесу перекладу та вимоги до його якості.**

Відповідно, чим більше тематика реального перекладу відрізняється від тієї, для якої Ви напрацювали свої умовні значки та скорочення, тим нижчою буде ефективність застосування прийомів перекладацького скоропису - навіть якщо Ви ними володієте. Якщо сьогодні Ви перекладаєте будівництво, завтра медицину, а післязавтра банківську чи біржову тематику, то тут Вас зможе врятувати лише глибоке знання предмета та термінології, хороша фізична форма, максимальна концентрація та **ОПЕРАТИВНА ПАМ'ЯТЬ**.

Так, і не варто "балувати" ораторів тим, що перекладач готовий по пам'яті перекладати півгодинні пасажі. Зі скорописом або без скоропису - це завжди колосальне навантаження на перекладача. Переклад таких надвеликих шматків тексту має бути скоріше винятком, ніж правилом, і в основному обмежуватися тими випадками, коли перекладач має **заздалегідь перекладений текст виступу** або, принаймні, **текст оригіналу у паперовому вигляді**. Тоді перекладач зможе **перекладати з аркуша**. І що найголовніше - точність та ефективність такого **перекладу з аркуша** буде майже у всіх випадках на порядок вищою, ніж **точність перекладу** із використанням скоропису. І відповідно буде нижчою ймовірність перекладацьких помилок, ляпів та перепусток.

Скоропис, як і стенографія, широко застосовувався у той час, коли ще не було такої кількості всіляких технічних засобів та гаджетів. А в наш мультимедійний вік це вже якийсь анахронізм: все одно, що продовжувати користуватися пейджером, коли є стільникові телефони та есемески.

Подбайте про те, щоб були **правильно розставлені мікрофони** та каналізований **звук**- і не знадобиться жодного скоропису! Не треба нічого ускладнювати! Адже чим більше початок перекладу за часом від моменту виголошення оригінального тексту, тим вищий ризик перекладацького шлюбу.

Вже не кажучи про те, що **в умовах реального перекладу далеко не завжди є можливість слухати оратора робити по ходу запису**. Перекладачеві найзручніше робити собі позначки, коли він сидить за столом і при цьому добре чує того, хто говорить. Але в будь-якому випадку йому ще треба швидко розібрати свої каракулі в умовах стресу, безлічі зовнішніх перешкод і не завжди ідеальної освітленості.

Як і хто перекладає сьогодні президентів і прем'єр-міністрів і чи він користується при цьому скорописом або якимись іншими прийомами – тема, що виходить за межі моєї компетенції.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1, 2, 3, 6, 7, 8]

Додаткові:[1, 4, 7]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [1, 2, 6, 7]

Міжнародні видання: [2, 3, 4]